

Didžiojo Brolio sugrįžimas

E. KŪRIS: „AR SU PANDEMIJA
PASITRAUKS IR ŽMOGAUS
TEISIŲ RIBOJIMAI?“

SPECIALIOSIOS
INSTITUCIJOS
ŠEŠĖLYJE

SEPTYNIOS
TEISINGUMO
BĖDOS

UŽ PRIEŠ
JŪSŲ IR
MŪSŲ LAISVĘ

3 DAYS, 19 HOURS, 14 MINUTES

That is how long it took for **Howard Hughes** to circumnavigate the world and become the fastest man in the air in 1938. He trusted his Longines astronavigation chronometer to determine the position of his airplane at night or over the ocean.

**THE PIONEER
SPIRIT LIVES ON.**

LONGINES

— AVAILABLE AT —

ŠVEICARIJA
laikrodžių salonas

ŠVEICARIJA
laikrodžių salonas

WWW.SVEICARIJA.EU

T TISSOT

POWERED BY NATURE
CRAFTED FOR YOU

 TOUCH
CONNECT SOLAR

TISSOTWATCHES.COM
TISSOT, INNOVATORS BY TRADITION

ALGIRDO 3

Erdvė. Privatumas. Žalumas.

Advokatas

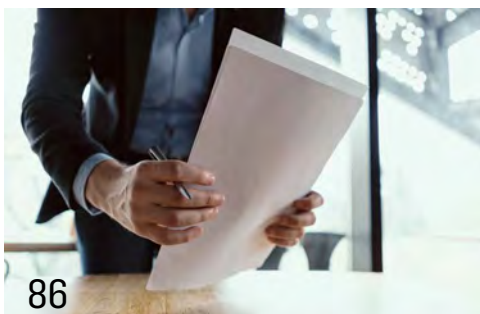
20

28

42

86

Turinys

Išskirtinis interviu

E. Kūris: „Ar su pandemija pasitrauks ir žmogaus teisių ribojimai?“ 12

Baltarusija

Ginti ir gintis 20

Teismų nepriklausomumas

Specialiosios institucijos šešėlyje 24

Duomenų saugumas

Liesųjų duomenų politika 28

Žmogaus teisių viršenybė

Pilietybės prieš pareigūną 34

Karantinas ir konstitucinės teisės

Ribojimų ribos 38

Stebėjimo kameros

Nėra vietos pasislėpti 42

Greičio matuokliai

Už Prieš jūsų ir mūsų laisvę 47

Teisingumo problema

Septynios teisingumo bėdos, klišės ir kontroversijos 52

Darbo santykiai

Viską mato, viską girdi 58

Pinigų plovimas

Pavojingi ryšiai 62

Advokatų etika

Raudonosios linijos 66

Advokatų kontorų susijungimas

TRINITI JUREX dalijasi savo istorija 70

Visuomenės informavimas

Žaidimas be taisyklių 72

Verslo ginčai

Išspręsti, bet ne žlugdyti 73

„Sorainen“

Keturių šalių, viena kultūra 74

„Omnibus“

Nauja vartotojų teisių era 76

„Legaltech“

Nauja būtinybė 80

Veidrodys

Apie pasitikėjimą ir žmogaus teises 86

2020 NR. 2

ISSN 1648-3006

e. p. redakcija@iq.lt,
tel. 8 694 11 116

Žurnalo partneriai

LIETUVOS
ADVOKATŪRA

Redaktoriai

Ovidijus Lukošius,
Viktorija Vitkauskaitė

Apžvalgininkai

Dominykas Griežė,
Gytis Kapševičius,
Kotryna Tamkutė

Straipsnių autoriai

Tomas Bagdanskis, Indrė Barauskienė, Gintautas Bartkus, Marius Brasiūnas, Romualdas Drakšas, Dalia Foigt-Norvaišienė, Paulius Griciūnas, Julija Kniaz, Mindaugas Kukaitis, Asta Macijauskienė, Edvinas Meškys, Rolandas Tilindis, Aušra Vainorienė, Ignas Vėgėlė

Kalbos redaktorė

Vaida Ramanauskaitė

Dizainerė

Aušra Andriulytė

Illustracijos

Alfa.lt, EŽTT, Fotobankas, Freepik, Antanas Minkevičius, Scanpix, Shutterstock, Pixabay, Twenty20, Unsplash

Leidėjas

„Naujųjų centras“, UAB
Ž. Liauksmo g. 3, 01101 Vilnius,
e. p. redakcija@iq.lt

Reklamos skyrius

e. p. reklama@iq.lt,
tel. 8 694 11 116

Spausdino

„Lietuvos ryto“ spaustuvė

„LEXUS“ SAVAIME ĮSIKRAUNANTYS HIBRIDAI

IKI 52% VISO LAIKO VAŽIUOKITE VIEN ELEKTROS REŽIMU

Gyvenime yra dalykų, kuriuos turite patirti patys. Tik bandomojo važiavimo metu suprasite, ką reiškia tylą bei saugos ir ramybės jausmas, kuriuos Jums siūlo „Lexus“ savaime įsikraunantys hibridai. „Lexus“ hibridai pasižymi nedidelėmis degalų sąnaudomis, nes iki 52% viso važiavimo laiko galima vykti vien elektros režimu*. Išsirinkite savo mėgstamiausią savaime įsikraunantį hibridą svetainėje lexus.lt ir sutaupykite iki 10 000 €.

lexus.lt

„RX 450h Executive“ +
„Technology“ komplektas
Kampanijos kaina: 63 850 €
Sutaupykite iki: 10 000 €

„ES 300h Executive“ +
„Technology“ komplektas
Kampanijos kaina: 46 100 €
Sutaupykite iki: 8 000 €

„NX 300h Executive“
Kampanijos kaina: 44 500 €
Sutaupykite iki: 8 500 €

„UX 250h 2WD Comfort“ +
„Technology“ komplektas „Comfort“
Kampanijos kaina: 33 900 €
Sutaupykite iki: 6 000 €

Vidutinės degalų sąnaudos – 5,2–7,9 l/100 km, vidutinė CO₂ emisija – 119–179 g/km (apskaičiuota pagal WLTP). Nuotrauka yra iliustracinė.

*Remiantis vidutine procentine visų bandomųjų važiavimų, atliktų „Lexus“ hibridais Didžiojoje Britanijoje nuo 2020-08-19, išraiška.

 LEXUS
EXPERIENCE AMAZING

Gerbiami skaitytojai, mieli advokatai, kolegos teisėjai, prokurorai, ikiteisminio tyrimo pareigūnai, garbūs politikai, valstybės pareigūnai bei tarnautojai ir visi geros valios žmonės,

Besibaigiančius metus pasitinkame jau su antruoju žurnalo „Advokatas“ numeriu. Pirmasis buvo skirtas papasakoti apie 2019 m. Lietuvos visuomenei ir žmonėms kilusius žmogaus teisių ir laisvių iššūkius bei Advokatūros pastangas keisti netinkamus valdžios institucijų veiksmus. Ir toliau šiame žurnalo numeryje diskutuojame apie 2020 m. aktualijas, susijusias su asmens teisių ir laisvių apsauga. Kartu šis numeris – kalėdinė padėka kiekvienam Lietuvos advokatui už indėlį į teisingesnę, sąžiningesnę ir žmogaus orumą vis labiau puoselėjančią Lietuvą, taip pat dovana kiekvienam Jūsų, kurį pasieks žurnalas „Advokatas“.

Šių metų pandemijos ir karantino iššūkiai diktavo nuo mūsų valios nepriklausančias sąlygas, veiklos ir galimybių apribojimus. Sunkiu laikotarpiu Lietuvos advokatūra gebėjo ne tik prisitaikyti, bet ir per visus metus surasti originalių sprendimų. Pavasarį, pradėję nuotolinį darbą, pasinaudojome inovatyviomis IT programomis, kurios leido suaktyvinti Advokatų tarybos veiklą: Advokatūra ne tik toliau operatyviai vykdė visas jai priskirtas funkcijas, išskyrus kelias įstatymu numatytas išimtis, bet ir plėtė paslaugų ratą. Įdiegta nuotolinių mokymų sistema advokatams, aktyviai reagavome į visus žmogaus teisėms ir laisvėms kilusius iššūkius. Paskutinį vasaros mėnesį rinkomės į pirmąjį nuotolinį visuotinį advokatų susirinkimą – 2300 asmenų bendruomenė registravosi, dalyvavo, bendravo ir balsavo nuotoliniu būdu. Turime vilties, kad mūsų pavyzdys bus pagrindas Lietuvos politikams pagaliau ryžtis įdiegti e. balsavimą, renkant Lietuvai ir jos miestams atstovausiančius politikus.

Baigiantis šioms metams ir prasidedant naujiems yra įprasta pažvelgti atgal ir įvertinti nuveiktus darbus, išsiskirti naujus tikslus ir iššūkius. Tenka apgailestaujant kartoti, kad žmogaus teisių ir laisvių srityje pasiekimus ir darbus neretai užgožia nauji ribojimai bei suvaržymai. Todėl šiuo leidiniu norime paskatinti diskutuoti apie žmogaus teisių viršenybę – esminį nuolat siektinos teisinės valstybės elementą. Gvildename nepatogias, bet kiekvienam itin aktualias ir pokyčių reikalaujančias temas.

Vos už 34 kilometrų nuo Vilniaus mūsų kolegos, Baltarusijos advokatai, patiria šiurkštų, neteisėtą valdžios perse-

Advokatų tarybos pirmininkas
Ignas Vėgėlė

Ignas Vėgėlė

kiojimą. Dėl ištikimybės savo profesiniams principams ir kovai už žmogaus teisių viršenybę „nelojaliems“ teisinės sistemos dalyviams, advokatams, ne tik naikinamos licencijos, leidžiančios verstis savo profesine veikla, bet ir keliamos baudžiamosios bylos, advokatai uždaromi į kalėjimus, kartais bandomi „perauklėti“ mėlynėmis ir kaulų lūžiais.

Nors tokių drastiškų asmens teisių pažeidimų Lietuvoje nėra, advokatai pastebi nemažai reikšmingų ydų pamatinių žmogaus teisių apsaugos srityje, nuolat primename apie konstitucinių teisių ir laisvių varžymus. Keliame klausimą, ar per karantiną įvestomis priemonėmis buvo teisėtai ribojamos konstitucinės žmogaus teisės ir laisvės, nustatyti juridinių asmenų veiklos suvaržymai. Vis sparčiau diegiant ir taikant dirbtinio intelekto sprendimus, kurie, viena vertus, suteikia galimybes dirbti našiau, per itin trumpą laiką apdoroti didelį informacijos kiekį ir pateikti sprendimus. Bet yra ir kita medalio pusė – ar

teisėtai šiomis technologijomis renkami asmens duomenys, ar jie tinkamai saugomi, ar nustatyta atsakomybė už netinkamą šių duomenų tvarkymą?

Žurnale klausime, kur prasideda ir baigiasi darbdavio teisė sekti darbuotojus, kokia apimtimi tai teisėta? Ar advokatai turi pranešti sužinotą kliento paslaptį pareigūnams, jei teikiant paslaugas, ginant ar atstovaujant teismuose paaiškėja pinigų plovimo rizika? 2020 m. nacionalinėje pinigų plovimo ir teroristų finansavimo rizikos vertinimo ataskaitoje siūloma aktyviau įgyvendinti pinigų plovimo prevenciją, taip pat advokatų ir jų sužinotos kliento paslapties atžvilgiu.

Ir tai tik keletas temų, kurias palietėme šiame numeryje. Tikime, kad žurnale nagrinėjamos temos bus naudingos ir teisės profesionalams, ir plačiai visuomenei, o politikus paskatins diskutuoti ir ieškoti tinkamų sprendimų Lietuvai ir jos žmonėms.

Turiningo skaitymo šv. Kalėdų ir Naujųjų metų išvakarėse.

Būkite sveiki, kupini jėgų ir valios, kantrūs ir nuoseklūs siekdami tikslų, kurie įprasminėtų 2021-uosius Jaučio – taikos ir teisingumo simbolio – metus! ■

A portrait of Egidijus Kūris, a man with a beard and mustache, wearing a dark blue judicial robe with a white ruffled collar and a blue sash with a European Union star emblem. He is looking slightly to the right with a serious expression. The background is a wooden panel wall.

IŠSKIRTINIS INTERVIU

E. Kūris: „Ar su pandemija pasitrauks ir žmogaus teisių ribojimai?“

Visuomenės turi būti budrios, sako buvęs Lietuvos Konstitucinio Teismo pirmininkas, dabartinis Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) teisėjas **Egidijus Kūris**. Antraip pandemijai suvaldyti įvestos priemonės gali turėti negrįžtamų neigiamų padarinių.

IQ apžvalgininkė **Kotryna Tamkutė** su juo kalbėjosi apie grėsmes Lietuvos teisinei sistemai ir jos per tris dešimtmečius pasiektą pažangą.

■ **Teigiama, kad COVID-19 pandemija sukėlė ne tik ekonomikos bei sveikatos apsaugos sistemos krizes daugelyje Europos valstybių, bet ir daug problemų žmogaus teisių srityje. Ar sutinkate su tokiu teiginiu?**

– Neįmanoma nesutikti. Įvesti apribojimai giliai palietė kiekvieną iš mūsų – įvairiausias mūsų teises ir laisves: teisę į privatumą, teisę naudotis nuosavybe, judėjimo, susirinkimų laisves, išraiškos ir sąžinės laisves, net politines teises, pavyzdžiui, kai kuriose valstybėse buvo nukelti rinkimai arba jie buvo kitaip suvaržyti. Apie pandemijos poveikį žmogaus teisėms rašo viso pasaulio žiniasklaida, ne vien naujienų portalai, kur gilesnės analizės gal ir nereikia tikėtis, bet ir solidūs specializuoti leidiniai – žmogaus teisių, konstitucinės teisės žurnalai. Kad poveikis yra – akivaizdu; ne taip akivaizdu, koks jis bus ir ar bus ilgalaikis.

Yra du šio poveikio lygmenys. Viena yra tai, kas neišvengiama, kita – ko galbūt galima išvengti. Kai kuriuos apribojimus galima laikyti nepagrįstais ir ginčyti teismine tvarka nacionaliniuose teismuose, o po to tarptautinėse teisminėse institucijose, tokiose kaip EŽTT, kuris gauna tokių prašymų. Kalbu grynai hipotetiškai, nes dar nėra vienas toks prašymas nesibaigęs Konvencijos pažeidimo nustatymu (o keli pripažinti nepriimtinais), tačiau iš principo toks nustatymas nėra neįmanomas, nelygu konkrečios aplinkybės. Taip pat galima svarstyti, kad net jei tam tikri apribojimai buvo pateisinami, jie truko per ilgai arba jų nelydėjo derami kompensaciniai mechanizmai, kurie sušvelnintų valstybės įsiterpimą į atitinkamas teises ir laisves.

■ **Ribojimai buvo įvedami kaip laikina priemonė. Vis dėlto rudenį jie daugelyje Europos valstybių buvo sugrąžinti ar net sugriežtinti. Ar tai, jūsų nuomone, neturės negrįžtamų padarinių žmogaus teisių apsaugai?**

– Gali būti ir negrįžtamų padarinių. Bet kas turima galvoje sakant, kad padariniai „negrįžtami“? Šiuo žodžiu pasakoma tik tai, kad jau nebus taip, kaip ligi šiol. Pandemija paskatino žmones keisti gyvenimo, darbo ir bendravimo būdą. Pavyzdžiui, neseniai nuotolinės konferencijos, valstybių vadovų pasitarimai ar teismų posėdžiai buvo retenybė, o šiandien – kasdienybė, ir tų naujų bendravimo formų, manau, nebus taip paprastai atsakyta, kai pandemija bus įveikta. Ne viskas, kas negrįžtama, yra žalinga. Bet gali būti ir tokių padarinių, kurie susiaurins, apribos žmogaus teises ir jo veikimo galimybes. Jų bus, jei tai leis visuomenės. Aš atmetu lunatiškas sąmokslų teorijas, deja, turinčias sekėjų ir Lietuvoje, kad pandemija buvo kažkieno sugalvota tam, kad būtų suvaržyta demokratija, žmogaus teisės ir laisvės, kad mes būsimė ne vakcinuoti, o „sučipuoti“, ir panašius klaidesius. Bet yra pasaulyje šalių, kuriose valdžia, pasinaudodama būtinumu tam tikras teises suvaržyti, kad būtų pažabotas viruso plitimas, bus linkusi kai kuriuos draudimus ir ribojimus palikti ir tada, kai pagrindas jiems jau bus išnykęs. Tokia grėsmė yra, bet ji nėra neišvengiama.

Visuomenės turi būti budrios. Kai sakau „visuomenės“, turiu galvoje pirmiausia pilietinę visuomenę – žmogaus teisių gynimo organizacijas, įvairius teisininkų sambūrius, žiniasklaidą, bet taip pat oficialias teises institucijas, tokias kaip teismai. Negrįžtamas pandemijos poveikis žmogaus teisėms nėra tik formalios teisės klausimas. Prancūzijoje per pirmąjį karantiną turėjome porą mėnesių būti namuose, net į darbą retai galėdavome nueiti. Tada atsirado daugiau laiko paskaityti pasipylusias publikacijas įvairiuose portaluose apie tai, kaip pasibaigus pandemijai pasikeis gyvenimas.

Svarstymų ir prognozių buvo daug, ir vis viena kryptimi: jis keisis. Dar per anksti daryti išvadas, kaip keisis; tam reikia į pokyčius pažvelgti iš laiko distancijos, tik tada juos galima konceptualizuoti.

Kita vertus, brandžioms išvadoms reikia ne tik laiko, bet ir gebėjimo tai, kas esminga, atskirti nuo to, kas guli paviršiuje, tokio gebėjimo, kurį turėjo, pavyzdžiui, vienas didžiausių mūsų laikų sociologų amžiną atilsį Zygmuntas Baumanas. Šiandien sunku pasakyti, kaip išsipildys ir ar iš viso išsipildys įvairios prognozės, bet pokyčių bus – taip pat teisėje. Jei nuotolinis darbas ar nuotolinis ugdymas tampa įprastas, tai negali nepaveikti mūsų suvokimo, kokios yra ar turėtų būti mūsų teisės darbo ar švietimo srityje.

Apibendrinamas sakyčiau, kad pokyčiai, kurie nėra teisinės prigimties, keičia, kaip teisininkai vadina, subjektinių teisių sampratą. Subjektinės teisės nėra vien teoretikų sugalvotos, į teisės aktus įrašytos veikimo galimybės. Jos kyla iš realaus gyvenimo. Kai keičiasi gyvenimo sąlygos, kinta ir teisių samprata. Toks sukrėtimas, kokį dėl pandemijos šiuo metu išgyvena visas pasaulis, negali nekeisti įvairių teisių suvokimo, jų ribų ir užtikrinimo priemonių sampratos. Gali būti, kad kai kurios iš jų bus imamos suvokti siauriau, bet gali būti ir priešingai – kad kai kurių iš jų ribos plėsis.

■ **Ar tokių didelių teisių sampratos pokyčių yra buvę pasaulio istorijoje? Jei taip, gal galite pateikti pavyzdžių?**

– Tokie lūžiai – neatsiejama teisės raidos dalis. Įprasta kalbėti apie vadinamąsias pirmosios, antrosios, trečiosios, jau ir apie ketvirtosios kartos teises. Nuo asmeninių teisių buvo einama prie politinių, toliau – prie ekonominių ir socialinių teisių, tautų ir mažumų teisių, vėliau prie tokių teisių kaip teisės į darnią plėtrą ar saugią aplinką, o dabar jau – ir prie teisių, susijusių su technologijų plėtra, kaip antai žmogaus teisė į internetą. Teisių sampratos požiūriu perėjimas prie kiekvienos naujos jų kartos – tai esminis lūžis: tai, kas anksčiau buvo suvokiama kaip interesas ar siekis, imama suvokti kaip teisė, o tai reiškia, kad tas interesas ir turi būti ginamas kaip teisė. Tokių teisių įtvirtinimas pozityviojoje teisėje yra ne vien teisininkų, net, sakyčiau, visai ne jų išradimas, nes teisinis reguliavimas seka iš paskos technologinių galimybių raidai ir žmonių mentaliteto lūžiams. Gerai, jei jis per daug neatsilieka.

Tokie lūžiai labai pastebimi, pavyzdžiui, JAV teisės raidoje. JAV buvo ir yra viena didžiausių teisių civilizacijų, nors, kaip matome šiuo metu, ir ten yra nemažai teisių kuriozų, kurie Europoje, sakykime tiesiai, nesuvokiami – kaip antai tokie, kai rimtu veidu svarstoma, ar kadenciją baigiantis prezidentas gali iš anksto suteikti malonę sau ir savo šeimos nariams, arba kai viena valstija teisme ginčija balsų skaičiavimą kitose valstijose.

Vis dėlto žmogaus teisių sampratai JAV teisės plėtra davė daug. Tik ta samprata iš pradžių nebuvo tokia kaip šiandien. JAV Nepriklausomybės deklaracija ir Konstitucija – nuostabūs teisės paminklai, bet jie buvo sukurti ir ilgai aiškinami visai kitokioje socialinėje terpėje nei šiandien. Žmonės buvo suvokiami kaip lygūs – bet ne visi, o tik nedaugelis jų. Įvairių teisių neturėjo moterys, vaikai, imigrantai, beturčiai, homoseksualūs asmenys, indėnai, afroamerikiečiai (kurių daug apskritai buvo vergai). Turėjo pasikeisti mentalitetas ir socialinės sąlygos, kad visų šių didelių grupių atstovus būtų imta traktuoti kaip lygius turėtojus tų teisių, kurių subjektai iš pradžių buvo tik pasiturintys pilnamečiai baltieji heteroseksualūs vyrai. Turėjo įvykti lūžis, tiksliau, daug lūžių. Kai kurie vyksta ir dabar – ne be pasipriešinimo ar kovos. ▶

► Teisių sampratos evoliucija, kai kuriais klausimais sparti, vyksta ir Lietuvoje. Imkime požiūrį į homoseksualius asmenis. Šiandien žmogėnas, policijos už rankų ir kojų išnešamas iš *Gay Pride* parado ir rėkiantis „Už Lietuvą, vyrai!“, būtų vertinamas ne kitaip kaip kultūrinis mastodontas, nežinia koku būdu persikėlęs į XXI a. Vyksta esminiai pokyčiai įvairiose srityse, pavyzdžiui, teisės į privatumą sampratoje. Juk dar prieš porą dešimtmečių nė kalbos nebuvo apie teisę į atvaizdą. Dar prieš keliolika metų nebuvo įtvirtinta iki gyvos galvos įkalintųjų vadinamoji teisė į viltį, į teisę prašyti, kad jų laisvės atėmimo bausmė būtų pakeista į terminuotą. Šiandien tai Europos teisės savastis. Būna, kad teisių sampratos kaitai priešinamasi – Lietuva labai ilgai, netoliaregiškai ir nesėkmingai priešinasi „teisės į viltį“ įtvirtinimui savo įstatymuose – būna, kad kaitos šalininkai patys perlenkia lazda, bet pokyčiai vyksta.

Daug pavyzdžių būtų galima pateikti iš naujų technologijų srities. Technologijų plėtra ne tik veikia teisės raidą – ji ją skatina. Turiu galvoje ne vien informacines technologijas, kurios tokiu atveju pirmiausia ateina į galvą ir kurios paskatino net teismų jurisprudencijoje įtvirtinti tokias teises kaip „teisė būti užmirštam“, turiu galvoje įrašų panaikinimą internete, bet ir įvairiausias technologines galimybes, tarp jų ir susijusias su technikos poveikiu aplinkai ir klimatui, – pavyzdžiui, šiaudien jau pripažįstama teisė į vandenį, – genetiškai modifikuotais produktais, genetinės informacijos apsauga, žmogaus reprodukcija, surogatine motinyste ir kita.

Galiausiai keičiasi ir samprata tų dalykų, kurie anksčiau buvo suvokiami tik kaip tam tikri administravimo principai; antai šiaudien kalbame ne vien apie gerą administravimą, bet ir apie teisę į gerą administravimą, teisę į valdymo informacijos prieinamumą ir panašiai.

įstatymo pagrindu, o tas įstatymas turi neprieštarauti ir Konstitucijai, ir tarptautiniams standartams.

Šiaip jau kiekviena krizė yra iššūkis teisės viršenybei. Krizė reiškia, kad reikia skubių sprendimų, kuriuos kažkas turi priimti. Jei sistema nepasirengusi jų priimti laikydamosi nuoseklios teisinės tvarkos (krizės sąlygomis dažnai paaiškėja, kad tos tvarkos trūksta), teisės viešpatavimui kyla pavojus. O jei susitaikoma su tuo, kad sprendimus gali priimti nesvarbu kas, kad tik jie būtų protingi ir veiksmingi, pasikasama po teisės hierarchijos ir kartu teisės viešpatavimo pamatais, nes pagunda taikyti modelį „nesvarbu, kas priims sprendimą“ išliks stipri ir tada, kai krizės nebus.

■ Kiek užtikrindama teisės viešpatavimą pažengė Lietuva per nepriklausomybės laikotarpį? Ar einame teisinga linkme, ar kur nors stagnuojame?

– Kryptis buvo ir yra gera. Tai nereiškia, kad nėra trūkumų, nepadaryta klaidų, nepriimta blogų sprendimų. Gyvenime nėra vienos linijos, kuria eidama visuomenė nedaro posūkių, nesustoja ar negrįžta į ankstesnį tašką. Visko buvo.

Tas, kas palygintų Lietuvos įstatymus su galiojusiais dar prieš keliolika metų, turėtų pripažinti, kad jie skiriasi kaip diena ir naktis. Įstatymai patobulėjo ir dėl to, kad integravomės į ES ir tarptautines organizacijas, pagal kurių standartus juos pertvarkėme. Savo teisę tobulinome ir atsižvelgdami į kitų valstybių gerąją praktiką. Nepaisant įvairių blogybių, bendras nueito kelio vertinimas pozityvus. Tai pasakysčiau ir apie daugelio viešosios valdžios institucijų darbą.

Mažiau į priekį pasistūmėta visuomenės teisinio švietimo srityje. Šiaudien mokantiems tai daryti nesunkiai pavyksta manipuliuoti visuomenės nuomone, kabinti žmonėms ant ausų neva

Yra pasaulyje šalių, kuriose valdžia, pasinaudodama būtinumu tam tikras teises suvaržyti, kad būtų pažabotas viruso plitimas, bus linkusi kai kuriuos draudimus ir ribojimus palikti ir tada, kai pagrindas jiems jau bus išnykęs.

■ Kokių iššūkių pandemija ar socialinės ir ekonominės krizės sukėlė arba gali sukelti teisės viešpatavimui?

– Trumpas atsakymas būtų – didelių. 2015 m. išleidome studiją „Krizė, teisės viešpatavimas ir žmogaus teisės“. Buvau to projekto vadovas. Analizavome 2008 m. ir vėlesnių metų ekonomikos krizės poveikį teisės viešpatavimui Lietuvoje. Mūsų išvada nebuvo pesimistinė: nors kai kurie valdžios sprendimai ir nukrypo nuo svarbių teisės principų, bendras paveikslas nebuvo itin prastas.

Vis dėlto tada tyrėme situaciją, kai, pasakysiu supaprastindamas, trūko finansinių išteklių, bet žmonės galėjo bendrauti. Pandemijos iššūkiai kitokie. Finansinių išteklių netrūksta arba žinoma, iš kur jų paimti, bet žmonės negali laisvai judėti, ką ten judėti, jie negali susitikti, spausti vienas kitam rankos ar pasibučiuoti, paguosti vienas kito apkabindami. Kas jiems tai gali uždrausti? Tai pamatinis teisinis, konstitucinis klausimas. Lietuvos konstituciniame lauke – tai klausimas, ką gali spręsti Seimas, ką – Vyriausybė, ką – įvairios žinybos, ką – savivaldybės, o ką – koks nors savo vizijų vedamas operacijų vadovas. Tai klausimas apie teisės hierarchiją: teisė yra hierarchinė sistema, kitaip ji yra palaida bala, o ne nuoseklus reguliatorius. Žmogaus teises apriboti galima tik

teisinius „makaronus“, nes daug žmonių stokoja suvokimo, ką gali teisė, o ko ji negali, ir ką ji tam tikru klausimu sako, o ko ne, kokia yra jos logika ir santykis su gyvenimo tikrove.

■ Ar Lietuvai galėtų grėsti tokie su teisės viršenybės užtikrinimu susiję sunkumai, su kuriais šiaudien susiduria Vengrija ir Lenkija?

– Nesu politinės erdvės analitikas, tik stebėtojas. Manau, kad Lietuvoje, kitaip nei Vengrijoje ar Lenkijoje, bent kol kas nėra galingų prielaidų trauktis tolyn į šoną nuo teisės viešpatavimo standartų. Tai kryptingai bandantys atstovauti mūsų politinių jėgų spektro segmentai gana silpni, marginalūs. Jiems trūksta konkrečių problemų išmanymo, intelektualinio pajėgumo ir visuomenės paramos.

Bet buvo laikas, kai ir Lenkijoje, ir Vengrijoje nebuvo tokių prielaidų, o jos atsirado. Ką gali žinoti, kaip bus toliau. Neturiu pranašo gebėjimų.

Dažnai minime Lenkiją ir Vengriją kaip teisės viršenybės požiūriu problemiškus kraštus. Bet tai tik dvi šalys iš ilgesnio sąrašo, kur esama panašių iššūkių. Turkijoje vyksta kažkas priešingo tai

krypčiai, kuria ši šalis ėjo dešimtmečius. Vokietijoje yra „Alternatyva Vokietijai“. Prancūzijoje Marine Le Pen įtikinamai pasirodė ne vienuose rinkimuose. O stipriai suskilusioje JAV visuomenėje generuojamos ir daug šalininkų sutelkia absurdiškiausios sąmokslų teorijos; šių metų prezidento rinkimai rinkėjų aktyvumu pranoko visus iki tol prieš tai buvusius – tačiau daugiau nei bet kada jų balsavo ne vien prieš radikalią konservatyvią programą, bet ir už ją.

Radikalizmas ir populizmas šiandien yra pasaulinė tendencija, neapsiribojanti vien Lenkija ir Vengrija. Esame pasaulio dalis, tad įvairūs vėjai gali atpūsti ir į Lietuvą. Į Estiją juk atpūtė.

■ Galbūt ateityje tai galėtų būti susiję ir su jūsų minėtais teisių sampratų pokyčiais?

– Lenkijoje ir Vengrijoje jėgų, pasukusių „iliberalias“ demokratijos keliu, teisinė programa daug labiau išreikšta nei daugelyje kitų šalių. Apie jų žmogaus teisių sampratą nepasakytume, jog ji nėra savaip rišli ar neturi jokio racionalaus grūdo. Turiu galvoje komunitarinę ideologiją, iškeliančią bendro intereso reikšmę ir atmetančią perdėtą individualizmą. Bet atskiros mintys, pavieniui atrodančios lyg ir teisingos, sudėtos kartu gali duoti tokių visuminį rezultatą, kuris bus pavojingas įvairioms žmogaus teisėms, iš pagrindų pakirs tokias iš jų kaip teisė į privatumą arba apsisprendimo ar išraiškos laisvės.

■ Lietuvoje dažnai įvardijama problema yra teisingumo stoka. Ypač daug apie ją girdime prieš rinkimus. Tai rezonuoja su visuomenės emocija. Kiek tai pagrįsta? Iš kur tai kyla?

– Į klausimą, ar ta visuomenės emocija pagrįsta, ar ne, galima atsakyti dvejopai. Viena vertus, teisingumo Lietuvoje nėra per daug, nes formaliai pagal teisę priimami sprendimai ne visada pakankamai suprantami žmonėms ar suvokiami kaip teisingi, neatitinka lūkesčių. Bet niekas nėra tobula. Argi žiniasklaidoje nėra ydų, ir dar tokių, apie kurias nebūtinai garsiai kalba dirbantys šioje srityje? Teismų sistemoje irgi yra trūkumų, kartais rimtų. Negaliu sakyti, kad joje viskas švaru ir gražu, kad visi ten balti ir pūkuoti.

Kita vertus, pažanga padaryta ne tokia jau maža. Jos nereikia nuneigti, o tai mėgstama daryti. Garsiai reikalaujama „atkurti teisingumą“, bet šis šūkis destruktivus. „Atkuriamą“ tai, kas sunaikinta. O teisingumas Lietuvoje nėra sunaikintas, net jei jo norisi daugiau. Reikalavimas ne šalinti konkrečias ydas, o apskritai „atkurti teisingumą“ tik mažina visuomenės pasitikėjimą teisingumo sistema, teise ir galiausiai valstybe.

Tą patį pasakyčiau apie nuolat kartojamą mantrą, esą teismai pernelyg „uždari“ ir juos reikia „atverti“. Šiandien Lietuvos teismai atviri kaip niekad. Sprendimai aiškinami, kad juos suprastų kiekvienas. Tik ne kiekvienas nori suprasti. Konstituciniame Teisme po kiekvieno nutarimo paskelbimo paprastais žodžiais paaiškindavau salėje esantiems žmonėms, tarp jų ir žurnalistams, nutarimo esmę; tai buvo svarbu, nes nutarimo tekstas – ne eilėraštis, jo kalba būna sunkoka, jos prasmę ausis kartais ne iškart pagauna. Atviros yra ir teisėjų savivaldos institucijos, kurios aiškina savo sprendimus visuomenei. Žinoma, tobulumui ribų nėra, bet nėra ir pagrindo sutirštinti kritiką iki juodos.

Reikia suprasti, kad teismai niekada nebus absoliučiai atviri. Tai prieštarautų pačiai teismo prigimčiai. Sprendimai priimami pasitarimų kambaryje, jo slaptumas – visuotinai pripažintas principas ir teismų nepriklausomumo esminė garantija. Negali teisėjai spręsti

bylos prieš televizijos kameras. Negali jie už sprendimus atsiskaitinėti visiems, kas tik to prašo – kitaip jie nebus nepriklausomi. Rėksmingai reikalauti neriboto jų atvirumo nesąžininga. Tai demagogija.

■ Šių metų pradžioje Lietuvos Konstitucinis Teismas išnagrinėjo pirmąjį individualų konstitucinį skundą. Kaip tai vertinate?

– Tai, kad pagaliau įvestas individualus konstitucinis skundas, yra gerai. Dar atsimenu, kaip pats tai pirmąkart pasiūliau 2006 m. vasarą. Po metų Seimas patvirtino individualaus konstitucinio skundo koncepciją ir daugiau kaip dešimtmetį prie jos negrįžo. Lietuva buvo viena iš kelių Europos valstybių, kur individualaus konstitucinio skundo nebuvo.

Nepaėjus nė metams po pirmosios bylos apibendrinti skundų nagrinėjimo praktiką per ankstyva. Ilgainiui išryškės, kokias procedūras reikia taisyti, jei reikia. Kol kas man kliūva, kaip informacija apie pagal skundus išnagrinėtas bylas pateikiama Teismo tinklalapyje: ilgame priimtų sprendimų sąrašė nenurodant skundų dalyko, juos sunku identifikuoti. Tai nepatogu, bet tai techninė problema.

■ Technologijos šiandien keičia daugelį mūsų gyvenimo sričių. Ar EŽTT tenka nagrinėti su jomis susijusias bylas? Dėl kokių problemų dažniausiai kreipiamasi?

– Tokias bylas tenka nagrinėti, ir jų daugėja. Galiu paminėti bylas dėl veiklos, padarytos elektroninėje erdvėje, dėl asmenų sekimo. Iš pastarojo meto garsesnių bylų paminėtina *Bărbulescu prieš Rumuniją* – dėl žmogaus privatumo pažeidimų jam asmeniniams tikslams naudojantis darbdaviui priklausančia elektronine įranga. Arba *Delfi AS prieš Estiją* – dėl neapykantos kalbos interneto ▶

Tada trūko finansinių išteklių, bet žmonės galėjo bendrauti. Dabar finansinių išteklių netrūksta arba žinoma, iš kur jų paimti, bet žmonės negali laisvai judėti, susitikti, spausti vienas kitam rankos ar pasibučiuoti, paguosti vienas kito apkabindami.

► komentaruose ir portalų atsakomybės už jos skleidimą. Bet yra ir kitų bylų, susijusių jau ne su informacinėmis technologijomis, o su technologijomis platesne šio žodžio prasme, pavyzdžiui, dėl surogatinės motinystės ar dėl lyties keitimo. Kaip sakiau, teisė seka paskui besiplečiančias technologines galimybes.

EŽTT jurisprudencija grindžiama tam tikrais pamatiniais principais. Tačiau, kaip nuolat kartoja Teismas, Konvencija yra gyvas instrumentas, kuris turi reaguoti į laiko iššūkius, nors pats prieš keliasdešimt metų parašytas Konvencijos tekstas lieka nepakitęs. Pamatinius principus kartais tenka aiškinti naujai, atsižvelgiant į pakitusią gyvenimo tikrovę. Turiu galvoje ne vien technologijų plėtrą, bet ir žmogaus teisių sampratos kitimą apskritai. Pavyzdžiui, Didžiosios Kolegijos byloje *Magyar Helsinki Bizottság prieš Vengriją* buvo nagrinėjama situacija, kai viena žmogaus teisių gynimo organizacija siekė iš viešosios valdžios institucijų gauti tam tikrą informaciją, kuri galbūt būtų atskleidusi tam tikrus korupcinius ryšius ar protekcionizmo atvejus, kėlusius pavojų žmonių teisei į teisingą teismą, bet ta informacija jai nebuvo suteikta. Tame nutarime EŽTT pirmą kartą – vėlokai, tik 2016 m.! – savo jurisprudencijoje patvirtino asmens teisę ieškoti informacijos; iki tol būdavo apsiribojama teise gauti informaciją ir ją skleisti, bet ne jos ieškoti. Įvairių valstybių, taip pat Lietuvos, teisė šioje srityje buvo nuėjusi kur kas toliau: juk tam, kad turėtum įsitikinti, turi turėti teisę ieškoti informacijos. Bet Konvencija nėra konstitucija, joje yra spragų, kurios vis dėlto gali būti ilgainiui užpildomos, kaip šiuo atveju. Kaip jau sakiau, Konvencija yra gyvas instrumentas, kuris, kaip ir visa teisė, kartais nespėja paskui gyvenimą, bet vis tiek jį anksčiau ar vėliau pasiveja.

■ **Didelę dalį tų pamatinių principų randame net ne pačioje Konvencijoje, bet EŽTT jurisprudencijoje kaip visumoje?**

– Taip. Dirbdamas Konstituciniame Teisme kartodavau, kad Konstitucija yra tokia, kaip ją išaiškino Konstitucinis Teismas. Jo pateiktam Konstitucijos nuostatų aiškinimui galima nepritari, ir pats kai kuriems aiškinimams nepritariu, bet negalima kvestionuoti jo teisinės galios.

Tas pats pasakytina apie Konvenciją. Ji yra labai neilgas aktas. Atmetus straipsnius, kuriuose reglamentuojamas EŽTT sudarymas, teisėjų statusas ir procedūriniai dalykai, liks tik keliolika straipsnių. Dauguma jų gana lakoniški. Pavyzdžiui, 3 straipsnis vienu sakiniu uždraudžia nežmonišką ar orumą žeminantį elgesį bei tokias bausmes, bet šiam sakiniui aiškinti skirta tomų tomų jurisprudencijos; antai Konvencijoje niekur neparašyta, kad kaliniui reikia užtikrinti keturis kvadratinus metrus erdvės, arba kad jo tualetas turi būti atribotas nuo kameros, arba kad jam turi būti leidžiama išeiti pasivaikščioti, atlikti fizinius pratimus. Yra daug konkrečių dalykų, kuriuos EŽTT yra išvedęs iš abstrakčių Konvencijos nuostatų. Tai darydamas, jis pasiremia ir tarptautine patirtimi, ir Europos Tarybos bei kitų institucijų rekomendacijomis – vadinamąja minkštąja teise.

■ **Kaip kreipimaisi iš Lietuvos atrodo kitų EŽTT bylų kontekste? Ar tie klausimai kuo nors išskirtiniai?**

– Kai kurios bylos prieš Lietuvą cituojamos kaip reikšmingi precedentai. Galiu paminėti bylą *Kudrevičius ir kiti prieš Lietuvą* dėl susirinkimų laisvės. Gal kas nors dar prisimena, kaip prieš keliolika metų asmenys, skelbęs esą žemdirbių atstovais, blokavo kelius ir už tai buvo nuteisti. Strasbūre Lietuva šią bylą laimėjo.

Kita labai svarbi byla – *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą*, kurioje buvo nagrinėjama situacija, kai socialiniuose tinkluose liejosi neapykantos kalba prieš du gėjus, paskelbusius savo bučinio nuotrauką. Lietuva šią bylą pralaimėjo, nes jos institucijos pro pirštus ►

AMŽIUS - TIK SKAIČIUS

5 ŽINGSNIŲ JAUNYSTĖS RITUALAS NAMUOSE

„NoAGE“ – tai inovatyvus ir savo sudėtimi unikalus preparatas, kuriame dera net 43 augaliniai ekstraktai, vitaminai ir mineralai. „NoAGE“ programa nukreipta į pagrindines senėjimą skatinančias veikas, kurias suvaldžius šis procesas atitolinamas.

Sukurtas Šveicarijoje!

Svarbu įvairi ir subalansuota mityba bei sveikas gyvenimo būdas.
Maisto papildas.

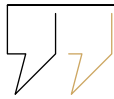
NoAGE

www.noage-official.lt

► žiūrėjo į tą neapykantos srautą. Ji laikoma viena svarbiausių bylų dėl neapykantos kalbos.

Bet yra ir nemažai rutiniškų bylų, kuriose kokių nors jurisprudencinių naujovių nėra. Apie kai kurias iš jų gali būti daugiau rašoma Lietuvoje dėl to, kad pareiškėjas yra žinomas žmogus, pavyzdžiui, Viktoras Uspaskichas, bet EŽTT jurisprudencijoje jos nėra išskirtinės.

Konstitucinio Teismo pateiktam Konstitucijos nuostatų aiškinimui galima nepritari, bet negalima kvestionuoti jo teisinės galios.

■ Kaip, matydami kitų Europos Tarybos valstybių narių praktiką, vertinate žmogaus teisių apsaugą Lietuvoje?

– Lietuva nėra tarp žmogaus teisių požiūriu problemiškesnių valstybių ar didžiausių EŽTT „darbdavių“. Tai nereiškia, kad galima nusiraminti. Problemų yra, ir jas reikia spręsti. Kai kurios problemos buvo išsienėjusios, ir jų sprendimas pajudėjo tik po to, kai EŽTT nustatė Konvencijos pažeidimą. Paminėsiu tik kelias bylų grupes.

Jau minėjau iki gyvos galvos įkalintųjų „teisę į viltį“. Ilgą laiką Lietuvos institucijos nenorėjo nieko keisti. Šiandien ši problema išspręsta. Bet jei įstatymai būtų buvę laiku pakeisti atsižvelgiant į kitų valstybių (Jungtinės Karalystės, Vengrijos) pralaimėtas bylas, bylos prieš Lietuvą gal nebūtų buvę.

Kita išsienėjusi, ne iki galo išspręsta problema susijusi su kalinimo sąlygomis. Padėtis šiek tiek pagerėjusi, bet nepakankamai. Tačiau Strasbūre tokių bylų gerokai sumažėjo, nes Lietuvos administraciniai teismai pradėjo priteisinėti adekvačias kompensacijas.

Vienu metu buvo nemažai bylų dėl sovietų nacionalizuoto turto restitucijos. Tipiška situacija: turtas asmeniui buvo sugražintas, bet valstybės institucijos pastebėjo padariusios klaidą ir turtą paėmė, nekompensuodamos praradimų, taigi visą savo klaidos našta užkraudavo tam žmogui, kuriam teko Lietuvos teismuose bylinėti daug metų – dažnai be teigiamų rezultatų. Pastaruoju metu tokių bylų nedaug, nes baigiasi pats restitucijos procesas.

Kitos rūšies bylos – dėl teisės į teisingą teismą. Paminėsiu bylą *Dainelienė prieš Lietuvą*. Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija atmetė pareiškėjos skundą, nors vieno iš jų sūnus buvo toje byloje dalyvavęs prokuroras. Bylos baigtis buvo daugiau nei aiški. Nustebino tai, kad Vyriausybė ėjo iki galo bandydama įrodyti valstybės teismumą.

Bet byloje prieš Lietuvą EŽTT nustato ne vien pažeidimus. Tai pasakytina ir apie bylas dėl teisės į teisingą teismą, kur, būna, Vyriausybei pavyksta įrodyti, jog Lietuvos teismai iš tikrųjų kruopščiai išnagrinėjo visus bylos dalyvių keliamus klausimus, profesionaliai ir nuodugnai pagrindžia savo sprendimus, atsispiria visuomenės ir žiniasklaidos spaudimui. Iš tokių bylų paminėti na *Paulikas prieš Lietuvą*.

■ Kiek, jūsų nuomone, Lietuvoje yra tikros, ne apsimestinės pagarbos nekaltumo prezumpcijai?

– Kiek jos yra, nežinau, bet norėčiau, kad būtų daugiau. Daug daugiau. Nekaltumo prezumpcija yra ir Lietuvos konstitucinis imperatyvas, ir Konvencijos reikalavimas. Visuomenė greitai ką nors nu-teisti, kad tik būtų ką. Bet vienas dalykas yra, kai žmogus, kurio kaltė

dar neįrodyta, nuteisia visuomenė ar žiniasklaida, ir visai kitas, kai tai padaro valstybė pareigūnai, neretai patys pakurstydami ir žiniasklaidą, ir visuomenės aistras. Jau pirmojo dalyko negalima pateisinti, o antrojo negalima pateisinti dvigubai, trigubai, šešiagubai.

Ką jau kalbėti apie tuos atvejus, kai iš asmens sulaikymo padaromas šou. Visi matėme per televiziją, kaip asmenys viešai vedami surakinti antrankiais, nors akivaizdu, kad jie nei bandys pabėg-

ti, nei griebis smurto. O būna, kad garsiai išreklamuotos bylos subliūkšta, nes veikos, dėl kurių kas nors buvo suimtas, būna nepadarytos arba nenusikalstamos. Bet tie žmonės jau stigmatizuoti, jų gyvenimas jau sugriautas. Ir niekas jų neatsiprašo – nei valstybė, nei žiniasklaida, nei tie, kas įsikūrę ant sofos apsimestinai teisuoliškai mėgavosi jų dramomis. ■

E. Kūris

- 1961 m. gimė Vilniuje.
- 1984 m. baigė Vilniaus universiteto Teisės fakultetą (VU TF).
- 1988 m. Maskvos universitete apgynė daktaro disertaciją.
- 1984–1994 m. ir 2008–2016 m. VU TF dėstytojas, docentas, profesorius, katedros vedėjas; dėstė teisės teoriją, teisės sociologiją, politologiją, konstitucinę jurisprudenciją.
- 1990–1991 m. – Aukščiausiosios Tarybos Valstybės atkūrimo komisijos patarėjas, 1992 m. – Laikinosios komisijos Konstitucijos projektui parengti ekspertas.
- 1992–1999 m. – pirmasis VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto direktorius, nuo 2002 m. – profesorius; dėstė teisės teoriją, Lietuvos konstitucinę teisę, JAV politinę sistemą.
- 1993–1997 m. – Konstitucinio Teismo pirmininko padėjėjas.
- 1995–1998 m. – Lietuvos politologų asociacijos prezidentas.
- 1999–2008 m. – Konstitucinio Teismo teisėjas, 2002–2008 m. – pirmininkas. 2005–2008 m. pirmininkavo Europos konstitucinių teismų konferencijai.
- Nuo 2013 m. – Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėjas.
- Pagrindinės mokslinių interesų sritys: teisės teorija, konstitutinė teisė, žmogaus teisės.
- Daugybės mokslinių tyrimų, publikacijų autorius ir bendraautoris.

A woman is shown from the waist up, standing under a large, circular, rain-style showerhead. She has her eyes closed and her hands are behind her head, enjoying the water. The showerhead is mounted on a wall with dark, veined marble tiles. The water is spraying out in a wide, even pattern, creating a misty effect. The woman's skin is wet and glistening with water droplets. In the bottom left corner, there is a smaller image of the same showerhead on a handheld shower wand and a small bottle of shower foam on a shelf.

hansgrohe

Dizainą prisiminsite visada, o pojūčio niekada nepamiršite

Nuostabių formų ir
„PowderRain“ dušo
srovės kombinacija.

„PowderRain“ sukuria tūkstančius
švelnių šilkinų mikrolašelių, kurie
apgaubia visą kūną ir leidžia mėgautis
svaiginančia dušo patirtimi ir komfortu.

„Rainfinity“ dušo kolekcija.
Inovacijos nuo 1901 metų.

**9 iš 10
vartotojų
tvirtina, kad**

**tai geriausias
potyris dušui***

* Šaltinis: TRND tyrimas su 1,500 testavimo dalyvių – 2018 m. gruodis.
Raindance Select S 120 3jet dušo galvutė su PowderRain.

www.hansgrohe.lt

BALTARUSIJA

Ginti ir gintis

Režimui bandant užgniaužti protestus Baltarusijoje, kritinėje situacijoje atsidūrė ir advokatai, norintys sulaikytiems žmonėms suteikti teisinę pagalbą

Julija KNIAZ, advokatė (Baltarusija)

Baltarusijos konstitucija kiekvienam šalies piliečiui garantuoja teisę į teisinę pagalbą bet kuriuo momentu. Trukdy-

ti teikti šią pagalbą draudžiama. Jau ir anksčiau baltarusiams periodiškai kildavo problemų siekiant pasinaudoti šia garantija. Pavyzdžiui, jeigu žmogus, kviečiamas į miliciją kaip liudytojas, mėgindavo ateiti su advokatu, būdavo atvejų, kai šio neįleisdavo. Tačiau šiuo metu Baltarusijos piliečiai susidūrė su situacija, kai nurodyta garantija iš esmės visai neužtikrinama. Advokatai kasdien susiduria su daugybe pažeidimų, neleidžiančių vykdyti jų veiklos ir padėti piliečiams realizuoti jų teisių ir laisvių. Čia paminėsiu keletą realių faktų, kaip Baltarusijoje trukdoma teikti teisinę pagalbą.

Rašant šį straipsnį jau daugiau kaip tris mėnesius Baltarusijoje su-

laikomi piliečiai, kurie protestuoja dėl susiklosčiusios padėties šalyje (prezidento rinkimų klastojimo, žinomų veikėjų sulaikymo, baudžiamųjų bylų iškėlimo be teisinio pagrindo, prievartos ir kankinimų sulaikytų asmenų atžvilgiu ir t. t.). Daugelis advokatų, atlikdami savo profesinę pareigą, negalėjo likti nuošalyje ir mėgina suteikti jiems juridinę pagalbą.

Tačiau pirmiausia jau vos sulaikius žmones labai sudėtinga nustatyti jų buvimo vietą – sulaikytiesiems nesuteikiama galimybė informuoti gimines ir advokatus, nors pagal galiojančius Baltarusijos įstatymus tokia teisė turi būti įgyvendinta per tris valandas. Vos sulaikius žmones, advoka-

Diktatūra ir pilietis.

nės bylos pagal ATPK 23.34 straipsnį (masinių renginių organizavimo ir rengimo tvarkos pažeidimas) ir 23.4 straipsnį (pareigūno, vykdančio tarnybines pareigas, teisėto nurodymo arba reikalavimo nevykdymas). Būna, kad protokolai įforminami asmenims, kurie niekaip nedalyvavo jokiuose masiniuose renginiuose ir nesipriešino pareigūnams. Būtent advokatai gali sudaryti kliūtis pažeidžiant piliečių teises, bet faktiškai jie negali prieiti prie sulaikytų asmenų. Šiame etape advokatai neturi galimybės suteikti piliečiams reikiamą teisinę pagalbą, taip pat sulaikytam asmeniui nėra galimybės konfidencialiai bendrauti su advokatu.

Neįleisdavo į teismo posėdžius

Pažeidimai fiksuojami ir kitame teisinės pagalbos etape – kai rengiami teismo posėdžiai, bet advokatai juose nedalyvauja arba dalyvaudami susiduria su esminiais apribojimais.

Sulaikyti žmonės pristatomi į laikino sulaikymo izoliatorius, kuriuose laukia teismo. 2020 m. rugpjūčio 10–13 d. Minsko miesto izoliatoriuje (vadinamame „Okrestina“) posėdžiai vyko išvažiuojantiems teisėjams, į juos nebuvo įleidžiami advokatai. Tuo laikotarpiu nuteisti keli tūkstančiai žmonių, tačiau nė viename jų teismo posėdžių nedalyvavo nė vienas advokatas. Visi advokatų mėginimai minėtu laikotarpiu patekti į

Nuo 2020 m. rugpjūčio iki lapkričio daugelis sulaikytų asmenų buvo pristatomi į Žodino miesto izoliatorių, į kurį atvažiuodavo teisėjai spręsti administracinių bylų. Tuose teismo posėdžiuose advokatai negalėjo dalyvauti ir vietoje teikti piliečiams reikalingos teisinės pagalbos.

Apribodamos advokatų prieigą, atitinkamos institucijos motyvuoja epidemiologine padėtimi šalyje, nekreipdamos dėmesio į kitus faktus: sulaikomų asmenų skaičių ir jų laikymą pergrūstose kameroose, teisėjų ir teismų sekretorių, teisėsaugos institucijų darbuotojų prieigos užtikrinimą ir t. t. Akivaizdu, kad toks požiūris į apribojimus yra selektyvus ir nukreiptas tik prieš advokatus.

Teismo posėdžiuose, į kuriuos advokatai vis dėlto patekdavo ir kuriuose turėdavo galimybę dalyvauti, teisėjai ribodavo jų galimybę susipažinti su byla, ribodavo bendravimo su sulaikytu asmeniu laiką (kai kuriais atvejais net nesuteikdavo tokios galimybės). Advokatai ne kartą reikalavo užtikrinti piliečiams galimybę asmeniškai dalyvauti posėdyje (ne važiuojant iš izoliatoriaus), nes su sulaikytaisiais galėjo būti izoliatoriaus darbuotojų, galinčių daryti jiems spaudimą. Advokatai taip pat reikalavė teisėjų paleisti asmenis, kuriems baigėsi 72 valandų trukmės sulaikymas (tai ribinis sulaikymo terminas pagal Baltarusijos įstatymus) iki bylos

tai iškart mėgina rasti juos įvairiuose rajoniniuose milicijos skyriuose ir patekti pas juos, kad galėtų bendrauti ir dalyvauti įforminant reikiamus dokumentus. Tačiau advokatai neįleidžiami į milicijos skyrius, jiems pateikiama neteisinga informacija. Advokatai reikalauja susitikti su sulaikytais asmenimis ir teikia skundus, tačiau tie veiksmai iš esmės neefektyvūs.

Kartais advokatai priversti valandas laukti prie milicijos skyrių, kad patektų pas sulaikytuosius ir suteiktų teisinę pagalbą. Todėl beveik visi dokumentai sulaikytų žmonių atžvilgiu įforminami esant fiziniam ir psichologiniam spaudimui, juose pateikiama neteisinga informacija. Piliečiams keliamos administraci-

Yra duomenų, kad sulaikytiesiems buvo siūloma atsisakyti advokato pagalbos mainais į švelnesnę bausmę.

izoliatorių buvo nesėkmingi. Vėliau didžioji dalis teismo posėdžių, kuriuose dalyvavo sulaikytieji „Okrestinoje“, vyko pasitelkiant vaizdo ryšio priemones. Nepaisant to, kad teismai gaudavo pranešimus apie konkretaus žmogaus gynėją, daugeliu atvejų advokatų niekas neinformuodavo apie posėdžio rengimo laiką ir vietą. Yra duomenų, kad sulaikytiesiems buvo siūloma atsisakyti advokato pagalbos mainais į švelnesnę bausmę.

nagrinėjimo teisme momento. Advokatai nurodydavo, kad negalima teismo posėdyje kaip liudytojų apklausti teisėsaugos institucijų darbuotojų su kaukėmis ir pakeistais asmens duomenimis, nes tai neleistina pagal galiojantį įstatymą. Tačiau daugeliu atvejų teismai niekaip nereagavo į advokatų reikalavimus ir pastabas. Didžioji advokatų raštiškų reikalavimų, kreipimųsi, skundų dalis buvo teismų, prokuratūros ir teisėsaugos institucijų ignoruojami. ▶

► Advokatai patiria didžiulį spaudimą

Taip pat advokatams buvo daromas milžiniškas Baltarusijos Teisingumo ministerijos, Vidaus reikalų ministerijos ir kitų institucijų spaudimas. Tai atspindi toliau pateikti pavyzdžiai.

2020 m. rugsėjo 9 d. sulaikytas advokatas Maksimas Znakas, teikęs teisinę pagalbą vieno iš kandidatų į Baltarusijos prezidentus štabui. Šiuo metu jam iškelta baudžiamoji byla pagal BK 341 str. 3 dalį (raginimas imtis veiksmų, kuriais siekiama kenkti Baltarusijos Respublikos nacionaliniam saugumui), ir jis laikomas suimtas. Tą pačią dieną sulaikytas dar vienas advokatas – Ilja Salejus, kuris irgi kaltinamas padaręs analogišką nusikaltimą. Šiuo metu jam skirtas namų areštas.

2020 m. rugsėjo 24 d. sulaikyta advokatė Liudmila Kazak, ginanti Mariją Kalesnikovą (aktyvią rinkimų kampanijos veikėją). Kelias valandas nebuvo įmanoma nustatyti advokatės buvimo vietos, jos reikalavimai ir skundai dėl būtinybės laiku informuoti gimines ir jos advokatus buvo ignoruoti. Advokatams susitikti su L. Kazak taip ir nebuvo leista, teismo posėdis vyko jai asmeniškai nedalyvaujant (pasitelkus vaizdo ryšio priemones izoliatoriuje). L. Kazak buvo pripažinta kalta padariusi administracinės teisės pažeidimą pagal ATPK 23.34 straipsnį (pasipriešinimas sulaikant). Tuo pat metu administracinę bylą pagal ATPK 23.34 straipsnį, kurio pagrindu ji buvo sulaikyta, teismas nusiuntė papildyti. Taigi faktiškai pagrindo ją sulaikyti nebuvo ir minėtasis straipsnis jai negalėjo būti pritaikytas.

2020 m. spalio 15 d. Baltarusijos teisingumo ministerijos iniciatyva iš advokatų Aleksandro Pylčenkos ir Julijos Levančiuk buvo atimta licencija vykdyti advokato veiklą. Šie advokatai užėmė aktyvią poziciją gindami piliečius ir neteko advokato licencijos dėl formalių priežasčių.

Neviešai advokatai buvo informuojami, kad ir toliau ateityje iš šios profesijos žmonių bus atimamos licencijos už aktyvią profesinę veiklą.

Baltarusijos advokatai siekia priešintis piliečių teisių pažeidimams, todėl jiems labai svarbi kolegų iš kitų šalių parama.

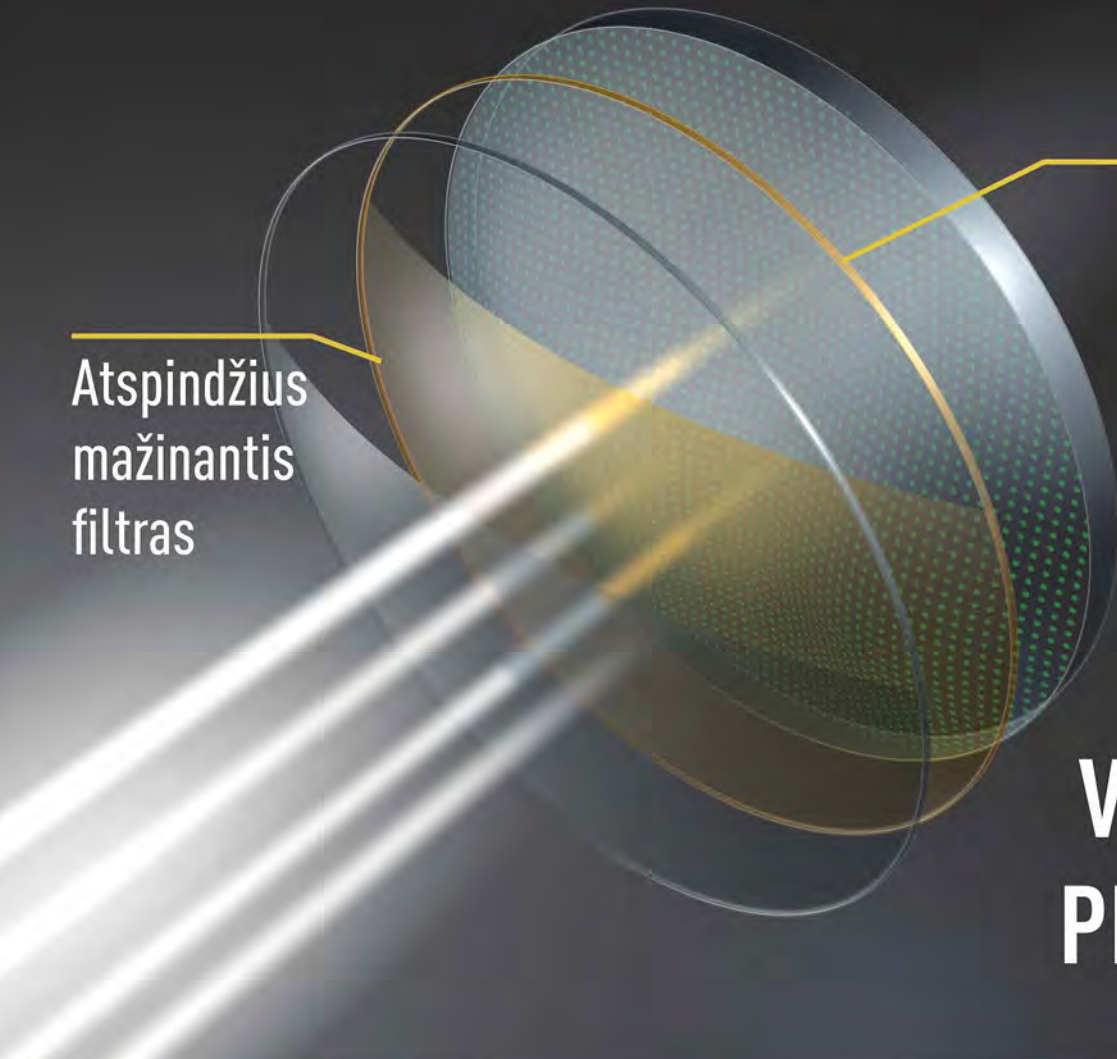
Kaimyno parama.

Šiuo metu Teisingumo ministerija turi plačius įgaliojimus, kurie riboja advokatų savivaldą, pavyzdžiui, sprendžiant klausimus dėl licencijos suteikimo ir atėmimo, derinant kolegijų pirmininkų juridinių konsultacijų vadovų kandidatūras ir t. t. Todėl ministerija turi galimybę

savo nuožiūra inicijuoti licencijos atėmimo iš bet kurio Baltarusijos advokato klausimą.

Baltarusijos respublikinė advokatų kolegija (BRAK, šalies advokatų savivaldos organas) ginant advokatus vaidina pasyvų vaidmenį. Šiuo metu BRAK veikla apsiriboja tuo, kad ji renka informaciją ir siunčia kreipimusis į kai kurias valstybės institucijas, su jomis įvyko ir keli susitikimai. Tačiau ši veikla nėra efektyvi ir neleidžia advokatams išlaikyti savo nepriklausomo statuso. Baltarusijos advokatai neturi galimybės visa apimtimi teikti teisinę pagalbą. Jie susiduria su daugybe apribojimų ir patiria valstybinių institucijų spaudimą.

Šalyje įvyko teisinis defoltas, kai daugelis Konstitucijos straipsnių ir įstatymų netaikomi arba taikomi darant esminius pažeidimus. Baltarusijos advokatai siekia priešintis piliečių teisių pažeidimams ir mėgina atkurti įstatymo galiojimą šalyje, todėl jiems šiuo sudėtingu momentu labai svarbi kolegų iš kitų šalių parama. ■

Atspindžius
mažinantis
filtras

Kontrastą
gerinantis
filtras

AKINIAI VAIRAVIMUI PRIETEMOJE

ENROUTE

- Pagerina **kontrastą** ir vaizdo suvokimą prieblandoje, apsiniaukusiu ar ūkanotu oru.
- Japoniška kokybė.
- Su dioptrijomis ir be dioptrijų.

Daugiau informacijos: www.akiniaivairuotojams.lt

HOYA

TEISMŲ NEPRIKLAUSOMUMAS

Specialiosios institucijos šešėlyje

Kokį vaidmenį atlieka teismai demokratinėje valstybėje?

Prof. dr. Ignas VĖGĖLĖ

Advokatų tarybos pirmininkas

Teismų ir teisėjų nepriklausomumas bet kurioje demokratinėje santvarkoje yra žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo garantas, visų demokratinių valstybių konstitucinis imperatyvas. Teismų veikla nėra ir negali būti laikoma valdymo sritimi, priskirta kuriai nors vykdomosios valdžios institucijai. Valstybinės valdžios ir valdymo institucijoms ne tik draudžiama daryti įtaką teisėjui ir teismams – joms tenka pareiga sudaryti sąlygas teismams veikti taip, kad būtų užtikrintas teisėjo ir teismo nepriklausomumas.

Nepriklausomi teismai – tai galimybė užtikrinti nešališką ir objektyvų teismų sprendimų priėmimo procesą, kuriam negalėtų daryti įtakos politikai ir valstybės pareigūnai, kartu tai yra teisinės valstybės pamatas. Tik nepriklausoma teismų institucinė sistema gali laiduoti teismo organizacinį, taip pat teisėjo procesinį savarankiškumą.

Pasitikėjimo teismais sąlyga – teismo nepriklausomumas

Todėl kiekviena teisinė valstybė savarankiškai kelia klausimą, ar sistemoje yra numatytos tinkamos garantijos, kurios neleidžia daryti išorinio spaudimo ir politinės įtakos teisminei valdžiai, kad nesaistytų jokie hierarchijos ar pavaldumo ryšiai, garantijos, kad ji negautų jokių nurodymų ar įpareigojimų. Vadinasi, būtų apsaugota nuo išorinio poveikio ar spaudimo, galinčių trukdyti jos nariams sprendimus priimti nepriklausomai.

Teismo nepriklausomumo pažeidimas nulemia neteisėtą ir neobjektyvų sprendimą, visuomenėje sukelia abejonių visa teisine sistema ir demokratijos būkle valstybėje. Kitaip tariant, mažina pasitikėjimą ne tik teismais, bet ir visa teisine sistema, pačia valstybe.

Tenka sutikti, kad šiandien Lietuvoje tiek teismai, tiek teisėjai išgyvena sudėtingą laikotarpį. Itin sumenkęs visuomenės pasitikėjimas teismais visų pirma yra nulemtas kai kurių teisėjų netinkamo, kartais net nusikalstamo elgesio. Korupcijos še-

šėlis teismams smogė itin skaudžiai, ir pasitikėjimui atgauti prireiks ne vienų metų. Vis dėlto „teisėjų korupcijos skandalas“ nebuvo vienintelis aspektas, menkinantis teismų nepriklausomumą. Jau kurį laiką plika akimi matomi keleto institucijų veiksmai, esmingai kenkiantys teismų nepriklausomumui ir žeminantys pasitikėjimą jais.

EK požiūris į Lietuvos teisingumo sistemą

2020 m. rugsėjo 30 d. Europos Komisija (EK) pateikė teisinės valstybės principo padėties ES ataskaitą. Matydama kylančius iššūkius ES valstybių teisingumo sistemoms, šia ataskaita EK pirmą kartą ES istorijoje pabandė apžvelgti teisinės valstybės principo veikimo padėtį visose šalyse narėse. EK pabrėžė, kad Lietuvos teisingumo sistemoje vykdoma nemažai reformų, susijusių su teisėjų skyrimu, Aukščiausiojo Teismo struktūra ir teismų žemėlapiu. Teigiamai įvertinta bylų nagrinėjimo sparta ir teismų sistemos elektroninės paslaugos.

Ataskaitoje minima ir tai, kad visuomenėje pagerėjo teisminių institucijų nepriklausomumo suvokimas. Tačiau teismų nepriklausomumo imperatyvo EK detalčiau neanalizavo – apsiribojo formalia apklausa. Suprantama, kad Lietuvoje dar virė vadinamasis teisėjų korupcijos skandalas, o vienas teisinės valstybės principo įgyvendinimo aspektų – efektyvi kova su korupcija. EK teko nepavydėtina padėtis analizuoti, kiek „teisėjų korupcija“ yra tikra, o kiek tėra paslėpta kova dėl ikiteisminių tyrimo institucijų įtakos ir svorio, pažeidžiant teismų nepriklausomumo principą.

Ko gero, šios prielaidos lėmė, jog šioje ataskaitoje apie Lietuvą EK itin atsargiai vertino kai kuriuos susitikimuose žodžiu apibūdintus galimus teismų nepriklausomumo principo pažeidimus ir labiau rėmėsi formaliais dokumentais, t. y. jų turiniu, o ne realiu taikymu. Ataskaita žvelgia į teisės viršenybės ir su juo susijusių principus labiau per formaliuosius atitikimo reikalavi-

mus. Ar teisės aktai atitinka vieni kitus, ar atitinka ES, Europos Tarybos reikalavimus, mažiau dėmesio skiriant teisės aktų įgyvendinimo fazei. Todėl ribotai atskleidžiama problematika ir iššūkiai, su kuriais iš tiesų realiaame gyvenime susiduria teisingumo vykdymo sistema. O būtent šioje – teisės aktų įgyvendinimo – srityje Lietuva gerokai šlubuoja.

STT žinučių skandalas

Prisiminkime, kai pavasarį, nulsugstant pirmajai koronaviruso pandemijos bangai, ikiteisminio tyrimo institucijos vadovas buvo iškviestas į Seimą. 2020 m. gegužės 12 d. Seimo plenarinėje sesijoje Specialiųjų tyrimų tarnybos (STT) vadovas aiškinosi dėl visuomenėje kilusių abejonių STT veikla. Šis ažiotažas kilo po to, kai paaiškėjo, kad advokatas Giedrius Danėlius STT vadovams perdavė neetiškus ir galbūt neteisėtus STT pareigūnų susirašinėjimus, o STT ėmėsi advokatų sulaikymo ir kratų tiek jų namuose, tiek darbovietėse. Apie tarnybinius vidinius patikrinimus pradėta kalbėti tik tuomet, kai į viešumą išlindo pareigūno

susirašinėjimų turinys, o atsakyti į iškilius klausimus STT vadovas buvo iškviestas į Seimo posėdį.

Štai keletas STT tarnybos vadovo teiginių, kurie buvo išsakyti 2020 m. gegužės 12 d. Seimo plenarinėje sesijoje.

Atsakydamas į Seimo nario Roberto Šarknicko klausimą apie STT pareigūno bendravimą su teisėju konkrečioje ikiteisminio tyrimo byloje, STT direktorius pabrėžė, kad STT, „*vykdydama savo funkciją, bendradarbiauja tiek su prokuratūra, tiek atskirus klausimus spręsdama ir su teismais. Tai pareigūnų bendravimas su teisėju pats savaime nėra draudžiamas.*“ Tačiau kyla klausimas, ar toks bendravimas tėra bendradarbiavimas, ar nepriklausomumo principo pažeidimas, netiesiogiai darant neleistiną poveikį ir renkant reikšmingą informaciją konkrečioje ikiteisminio tyrimo byloje? Ypač žinant tai, kad pagal Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymą STT paprašyta ar savo iniciatyva renka ir teikia informaciją apie visus Lietuvos teisėjus, įskaitant ir tuos, kurie sankcionuoja

Jau kurį laiką plika akimi matomi keleto institucijų veiksmai, esmingai kenkiantys teismų nepriklausomumui ir žeminantys pasitikėjimą jais.

STT atliekamus kriminalinės žvalgybos veiksmus. Juk būtent ši STT teikiama informacija ir nulemia teisėjo karjerą.

Kitaip tariant, teisėjas, sprenddamas klausimą dėl STT veiksmų sankcionavimo, turi priimti sprendimą dėl institucijos, kuri savo iniciatyva gali, o tam tikrais atvejais privalo, rinkti ir teikti informaciją, turinčią tiesioginę įtakos tolesnei šio teisėjo karjerai. Šiame kontekste susitarimas su teisėju dėl ikiteisminio tyrimo veiksmų prieš konkretų asmenį konkrečioje byloje nori nenori kelia abejonių dėl teisėjo ir teismų nepriklausomumo, ypač žinant, kokią įtaką STT turi teisėjų karjerai. Tačiau iš paaiškinimų Seime aiškėja, kad tokį bendravimą STT vadovai pateisina. ▶

► Kita tame pačiame Seimo posėdyje STT vadovo išsakyta pozicija sukėlė dar daugiau abejonų ir diskusijų. Ar laikomasi konstitucinės pareigos institucijoms gerbti teismų savivaldą, institucine prasme užtikrinančią teisminės valdžios nepriklausomumą?

Visuomenei ėmus spausti STT, kad būtų atskleista daugiau faktų apie „STT pareigūnų skandalą“, STT pradėjo vidinį tyrimą, kurio metu, kaip paaiškėjo vėliau, apklausė teisėjus.

STT vadovo požiūriu, „*nėra apribojimų, kad atliekant vidinį tyrimą negalima būtų paprašyti paaiškinti aplinkybių vieno ar kito asmens. Atsižvelgiant į tai, nebuvo kreiptasi [į teismų savivaldą – aut. past.] dėl leidimų tam, kad būtų galima paprašyti teisėjų paaiškinti situaciją*“, taip pat „*šiuo atveju aš tikiu teisėjais, kurie patvirtino, kad su jais prieš priimant sprendimą niekas nekalbėjo, neprašė priimti vienokių ar kitokių sprendimų ir jokio poveikio nedarė*“.

Lietuvos advokatūros nuomone, tokie ikiteisminės tyrimo institucijos vadovo teiginiai, išsakyti Seimo plenariniame posėdyje, verčia pagrįstai sunerimti dėl teisėjų nepriklausomumo galimų pažeidimų. Susidaro įspūdis, kad tarnybos linkusios vėrciau viešai arba kitose diskusijų platformose konsultuotis ir teikti informaciją, negu ja dalytis su tokios informacijos vertinimą galinčiomis ir privalančiomis atlikti institucijomis.

Esmė ta, kad bet kuris procese dalyvaujantis asmuo, taip pat ikiteisminio tyrimo institucija, veikia vadovaudamasi procesiniais įstatymais ir juose nustatytais taisyklėmis. Lietuvos teisinėje sistemoje nėra numatyta galimybė procese dalyvaujantiems asmenims neprocesiškaai teisėjų „paprashyti paaiškinti aplinkybes“ apie tame procese priimtus ar ateityje priimtinus sprendimus. Kaip dera su teisėtumu, asmenų lygiateisiškumo ir, žinoma, teisėjo nepriklausomumo principu ikiteisminio tyrimo institucijos pateiktas neprocesinis „paprashymas“, tai pačiai institucijai atliekant ikiteisminį tyrimą, kuris,

Fasadas ir šešėliai.

beje, galėjo atskleisti ir pačios tarnybos pareigūnų neteisėtus veiksmus? Ypač prisimenant tai, kad STT teikia pažymas dėl kiekvieno teisėjo, kurios nulemia jų karjerą.

posėdyje ikiteisminį tyrimą atliekančios STT direktorius pranešė, kad specialiaisiais liudytojais apklausti ir iki šiol teismų sistemoje dirba ir bylas nagrinėja keturi teisėjai.

Lietuvos advokatūros Advokatų taryba yra nusprendusi neteisėtą reguliavimą skusti tarptautiniuose teismuose ir institucijose.

Duomenų neatskleidimas Teisėjų tarybai

Tačiau procesiniais nepriklausomumo pažeidimais, deja, neapsiribojama. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo stoka, ypač ikiteisminį tyrimą atliekančių institucijų nenoras pateikti informaciją teisingumą vykdančioms institucijoms ir jų savivaldai – Teisėjų tarybai, lemia ir institucinio nepriklausomumo pažeidimus.

Pavyzdžių toli ieškoti nereikia. Vasarą neviešame Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto

Teisėjų tarybos pirmininkas kreipėsi į generalinį prokurorą ir paprašė skubiai pateikti informaciją apie specialiojo liudytojo statusą įgijusius teisėjus bei aplinkybes, kuriomis šis statusas buvo suteiktas. Mano žiniomis, minėtų duomenų Prokuratūra nepateikė ir taip kompromitavo ne tik pačią Teisėjų tarybą ir teismus, bet ir visą teisingumo sistemą, kurios dalis yra ir pati Prokuratūra. Tenka tik apgailestauti, kad Prokuratūra nebendradarbiauja su Teisėjų taryba, o užuot vykdžiusi

įstatymais nustatytą pareigą – kontroliavusi ikiteisminį tyrimą atliekančias institucijas, ypač STT, – su STT bendradarbiauja ir sukuria prielaidas nuslėpti galbūt neteisėtas veikas pačioje STT.

Lietuvos advokatūros slaptas sekimas

Dar kurioziškesnė situacija susidarė Lietuvos advokatūrai siekiant gauti informaciją apie tai, ar pati Advokatūra kaip institucija, jos organai ir vadovai nebuvo slapta sekami, ar nebuvo jų slapta klausomasi.

2019 m. pavasarį Lietuvos advokatūra ir jos vadovai kreipėsi į STT ir policiją su prašymu informuoti, ar praeityje Advokatūra nebuvo sekama, ar nebuvo klausomasi jos organų pokalbių. Jei kriminalinė žvalgyba nebuvo vykdoma, apie tai taip pat prašėme informuoti.

STT ir Generalinė prokuratūra bei Policijos departamentas mūsų prašomos suteikti informacijos ne-

pateikė, motyvuodamos tuo, kad kriminalinė žvalgyba yra slapta, todėl net pats kriminalinės žvalgybos vykdymo faktas yra... valstybės paslaptis. Kitaip tariant, valstybės paslaptis yra pats slapto sekimo ir klausymosi faktas, net jei sekimas (klausymasis) pasibaigęs ir nėra nustatyta jokios nusikalstamos veikos!

Advokatūra šiuos atsakymus apskundė Vilniaus apygardos teismui ir Vilniaus apygardos administraciniam teismui.

Vilniaus apygardos teismas skundą atmetė net neužklauses STT ar Prokuratūros apie tai, ar iš tiesų žvalgyba buvo vykdyta, ar ne. Kitaip tariant, teismas visiškai neatliko teisminės kriminalinėje žvalgyboje veikiančių institucijų kontrolės, nors įstatymas būtent Vilniaus apygardos teismui – vienintelei teisminei institucijai – suteikia teisę ir pareigą kontroliuoti kriminalinę žvalgybą. Nutartį apskundėme, bet Lietuvos apeliacinis teismas skundą paliko nenagrinėtą: įstatymas nenumato galimybės apskusti Vilniaus apygardos teismo nutartį. Advokatūros nuomone, tai pažeidžia teisės į teisingą teismą principą, įtvirtintą Europos žmogaus teisių konvencijoje: Lietuvoje kriminalinės žvalgybos srityje neužtikrinama asmens teisė į apeliaciją.

Vilniaus apygardos administracinio teismo nutartis irgi nenustebino. Nors Advokatūra pateikė prašymą stabdyti bylą ir kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą, prašymo teismas net nenagrinėjo, nors tokią pareigą nustato ES teisė. Teismas formaliais pagrindais skundą atmetė. Iš nutarties turinio matyti, kad jokia informacija ar duomenys iš STT bei Prokuratūros vėlgį nebuvo išreikalausiti. Lietuvos advokatūra pateikė skundą Vyriausiajam administraciniam teismui vildamasi, kad jis grąžins pirmajai instancijai nagrinėti skundą iš naujo ir įpareigos išreikalausiti iš ikiteisminio tyrimo institucijų minėtą informaciją.

Pastarosios nutartys tik patvirtino pareiškėjų blogiausius „spėjimus“ dėl asmens duomenų apsaugos minimalių garantijų neužtikri-

nimo Lietuvoje: ikiteisminio tyrimo institucijos slepia informaciją net ir apie tuos tyrimus ir jų atlikimo faktą, kai nepasitvirtina jokie įtarimai, nenustatomos jokios neteisėtos veikos. Taigi asmuo ne tik neturi jokios galimybės sužinoti, ar jo duomenys buvo tvarkyti ar tvarkomi minėtų institucijų, bet ir netenka galimybės ginti savo teises nei institucine, nei teismine tvarka. Jokia reali teisminė ar kitokia kontrolė faktiškai neatliekama, teismai neišsireikalauja duomenų iš ikiteisminio tyrimo institucijų, o slapto sekimo veiksmai gali būti sankcionuojami nepatikrintų, nepatikimų duomenų pagrindu. Ar tik ne dėl to, kad teisėjai nėra savarankiški ir nepriklausomi nuo STT, juk nuo šios institucijos sprendimų priklauso teisėjų likimas?

(Ne)pasvertas optimizmas?

Advokatūra rankų nenuleido: netinkamą reguliavimą ir teisės aktų taikymą skundėme EK, šią situaciją viešiname Lietuvoje. Turime pasidžiaugti, kad pastangos vis dėlto nenuėjo veltui. Ministro pirmininko potvarkiu buvo sudaryta darbo grupė, kuri, išnagrinėjusi žvalgybos ir kriminalinės žvalgybos vidaus ir išorės kontrolę, konstatavo kontrolės spragas ir įpareigojo Teisingumo ministeriją pateikti teisės aktų projektus dar 2020 m. pabaigoje dėl aukštesnio asmens teisių užtikrinimo standarto kriminalinėje žvalgyboje. Siūloma įtvirtinti pareiškėjų teisę kreiptis į Lietuvos apeliacinį teismą, kuriam būtų pavesta atlikti realią kriminalinės žvalgybos institucijų teisminę kontrolę.

Ar nenuguls naujojo teisingumo ministro stalčiuose minėti įstatymų projektai, ar naujoji Vyriausybė išdrįs pasiūlyti realią teisminę kriminalinės žvalgybos institucijų kontrolę, pamatysime netrukus. Kad ir kas benutiktų, Lietuvos advokatūros Advokatų taryba yra nusprendusi neteisėtą reguliavimą skusti tarptautiniuose teismuose ir institucijose – nors viltis dar gyva, kad savo problemas gebėsime išspręsti ir be tarptautinių teismų ir institucijų įsikišimo. ■

DUOMENŲ SAUGUMAS

Liesųjų duomenų politika

Perteklinės informacijos rinkimas ir kaupimas gali sukelti tiek teisinių, tiek finansinių pasekmių Gytis KAPSEVIČIUS

Skaitmeniniame pasaulyje duomenys lengvai įgyjami ir lengvai prieinami. Popierinių dokumentų laikais norint gauti dominančią informaciją reikėdavo fiziškai būti pastate, o dabar ji pasiekama iš bet kurio pasaulio kampelio. Paaugojus patogumą dėl saugumo, tenka prisiminti ir pasekmes.

Kibernetinių įsilaužimų pasaulyje daugėja, o nuostoliai tik auga. Kartais apie įsilaužimą galima sužinoti jau gerokai po fakto – kibernetinių atakų tikslas gali būti ir duomenų rinkimas, ketinant juos panaudoti gerokai vėliau. „Didžioji dalis įsilaužimų susiję su ekonomine nauda – siekiama informaciją pavogti ir iš jos uždirbti. Pagal mūsų fiksuojamų incidentų statistiką sėkmingų įsilaužimų 2020-ųjų pirmą pusmetį įvykdyta apie 200 proc. daugiau nei pernai. Jų vis daugėja“, – sakė Nacionalinio kibernetinio saugumo centro (NKSC) direktorius Rytis Rainys.

Kibernetinio saugumo specialistas, Vilniaus universiteto Kauno fakulteto dekanas Kęstutis Driau-nys pasakojo, kad pasauliniu mastu dažniausiai kibernetinių atakų taikiniai tampa sveikatos apsaugos, gamybos sektorius, finansinių paslaugų, viešojo sektoriaus, maž-

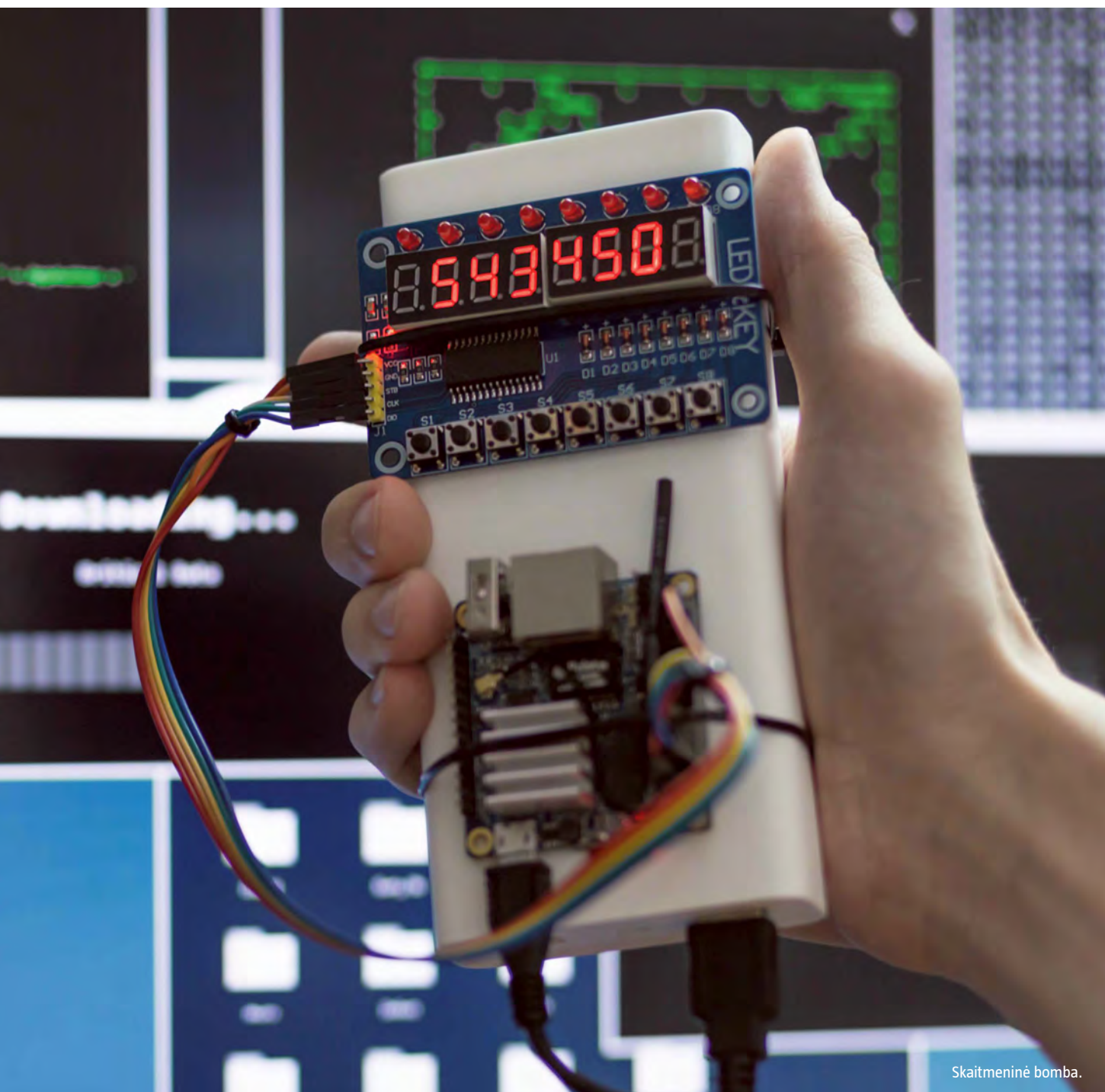

Tie patys surinkti duomenys gali būti tvarkomi skirtingais apibrėžtais tikslais, ir dėl to gali būti nustatytas nevienodas jų saugojimo terminas.

meninės prekybos ir transporto arba logistikos įstaigos. „Čia galima tikėtis didesnio grobio sėkmės atveju, tačiau tokios organizacijos dažniausia būna rimčiau pasiruo-

šusios apsaugoti savo išteklius“, – paaiškino jis.

Žinoma, svarbiausias ginklas yra geros apsaugos sistemos ir tinkama saugos higiena, tačiau šalia šio eg-

Skaitmeninė bomba.

zistuoja ir kitas požiūris – jei bus kaupiami tik būtinausi duomenys, išsipildžius juodajam scenarijui galima apsieiti su mažesniais nuostoliais. Atakos atveju gali nukentėti ne tik verslas tiesiogiai, tačiau ir vartotojai, vis dažniau atiduodantys daugiau asmeninių duomenų už tam tikras paslaugas.

Vienas įsimintiniausių tokią riziką iliustruojančių įvykių Lietuvoje

buvo 2017 m. įvykęs įsilaužimas į vienos plastinės chirurgijos klinikos duomenų bazę. Nors įsilaužimai apskritai nėra reti, šis parodė, kas gali atsitikti neapsaugojus itin jautrių klientų duomenų. Pavogtas šios klinikos medicininės bylos buvo grasinama pavišinti, jei nebus sumokėta išpirka. Netrukus žinomų žmonių nuotraukos pasklido internete, o teisėsaugos institucijoms teko

gąsdinti šiuos duomenis peržiūrinėjančius interneto vartotojus, kad už tai gresia baudžiamoji atsakomybė. Kalti galiausiai rasti, tačiau padaryta didžiulė žala tiek įmonei, tiek paviešintiems asmenims. Klinika uždarė padalinį Kaune, o Vilniuje veiklą tęsia su kitu prekės ženklu.

Žinoma, tai gana specifinis pavyzdys – pas grožio chirurgus lankomės ne kiekvienas. Tačiau daugybę ▶

Pasidaryk pats

BDAR yra taikomas ir privalomas vykdant profesinę veiklą, todėl individualią veiklą vykdančias asmenys pagal BDAR taip pat turi tokias pačias pareigas kaip ir visi kiti valdytojai. Tvarkomų duomenų apimtis bus mažesnė, mažiau tvarkymo tikslų, palyginti su vidutinėmis ar didelėmis įmonėmis, valstybės įstaigomis, tačiau atsakomybė nuo to nesumažėja.

Lietuvos advokatūros IT komiteto specialistai išskiria šiuos žingsnius, kuriuos turi atlikti individualią veiklą vykdančias asmuo:

- atlikti tvarkomų duomenų auditą;
- nustatyti duomenų judėjimo (iš kur gauna, kur saugo, kam perduoda) srautus;
- apsibrėžti tvarkymo tikslus;
- įsivertinti, ar nereikia atlikti poveikio duomenų apsaugai vertinimo;
- parengti asmens duomenų tvarkymo aprašus;
- nustatyti tvarką, kaip bus įgyvendinamos duomenų subjektų teisės, kaip bus reaguojama į saugumo pažeidimus;
- patikrinti, kokių techninių priemonių reikia, siekiant užtikrinti informacijos saugą, įdiegti trūkstamas priemones;
- bent kartą per porą metų daryti auditus ir atsinaujinti procedūras;
- jeigu diegiamos naujos informacinės sistemos, pradedama nauja veikla ar baigiama vykdyti ankstesnė veikla, prieš pakeitimus peržiūrėti, kuo reikia papildyti ar pakeisti vidinius dokumentus, techninius sprendimus, kokių duomenis reikia sunaikinti.

► savo duomenų atiduodame į verslo ir institucijų rankas, pasitikėdami jų kompetencija ir įdiegtais saugumo sprendimais. Ar ne be reikalo?

Nebūkite godūs!

Vienas svarbiausių pastarųjų metų žingsnių siekiant geriau reglamentuoti vartotojo informaciją renkančių subjektų veiklą buvo ES valstybėse įsigaliojęs Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas (BDAR). Be kitų sričių, šis dokumentas taip pat apibrėžė svarbius surinktų duomenų tvarkymo aspektus – kaupimo tikslingumą ir jo terminus. Šiose gairėse taip pat akcentuojama, kad saugojimas neturi būti perteklinis.

Įsigaliojus BDAR reglamentui, tarp Lietuvos įmonių pastebėtas nevienareikšmiškas požiūris į duomenų saugojimą. Dalyje įmonių prasidėjo auditai, pasirengimo kai kurių sričių duomenų apsaugos reglamentavimui procesai. Dalis bendrovių gerokai rimčiau pradėjo vertinti teisinius reikalavimus dėl asmens duomenų apsaugos, nors iš esmės tokie patys reikalavimai galiojo ir iki BDAR priėmimo.

„Matyt, lemiamą įtaką daro daug griežtesnė atsakomybė už pažeidimus. Išaiškėjantys pavieniai duomenų vagysčių ar panašūs atvejai sukelia didelį rezonansą visuomenėje ir žiniasklaidoje, realius verslo nuostolius ar atbaido klientus. Visgi turbūt didesnė dalis įmonių tiesiog pasirengė dokumentų paketą ir padėjo jį į stalčių, kad esant reikalui bent ką nors parodytų priežiūros institucijoms – Valstybinei duomenų apsaugos inspekcijai ar kitoms. Turbūt dalis įmonių, ypač mažųjų, išvis nesuka sau galvos dėl BDAR ir mano, kad šis reglamentas joms netaikomas, kol neprasideda patikrinimai, nekyla ginčų su klientais ar darbuotojais“, – spėjo Lietuvos advokatūros IT komiteto pirmininkė, advokatė Monika Mišūnienė.

Anot pašnekovės, tiek privačiame, tiek valstybiniame sektoriuje matoma sąmoningumo, išprusimo šioje srityje ir vidinės kultūros stoka, parengtų dokumentų nuostatų

netaikymas ar minimalus taikymas praktikoje. Taikymą praktikoje palengvina duomenų tvarkymo automatizavimo priemonės, tačiau jos reikalauja nemažų investicijų, todėl tai irgi veikia kaip tam tikras atbaidymo veiksnys.

„Dauguma įmonių teisingą duomenų tvarkymą ir tinkamą jų apsaugą laiko podukros vietoje, panašiai kaip su darbų sauga – yra parengti reikalingi dokumentai, bet jie padėti į stalčių, formaliai darbuotojai su jais supažindinti, bet iš tiesų duomenų tvarkymo procesai nekontroliuojami, auditai neatliekami, procedūros neatnaujinamos, paskirti atsakingi asmenys nevykdo realios procesų priežiūros“, – sakė Lietuvos advokatūros IT komiteto narys, advokato padėjėjas Algirdas Tomas Parulis.

Remdamasis BDAR, duomenų valdytojas nustato duomenų tvarkymo tikslus ir priemones, todėl privalo nustatyti ir tokių duomenų tvarkymo ir saugojimo terminus. Valstybės įstaigoms privaloma Bendrųjų dokumentų saugojimo terminų rodyklė, patvirtinta Lietuvos vyriausiojo archyvaro. Privačioms įmonėms ši rodyklė yra rekomendacinė, jos pagrindu kiekviena įmonė turėtų išleisti savo dokumentacijos saugojimo tvarką, kurioje turėtų būti numatyti visi įmonėje tvarkomų dokumentų saugojimo terminai. Tokiame dokumente įmonės gali apsisibrėžti ir asmens duomenų saugojimo terminus.

„Jeigu ko nors nerandame Bendrųjų dokumentų saugojimo terminų rodyklėje ar dokumentacijos saugojimo tvarkoje, tačiau žinome, kad tam tikrus asmens duomenis tvarkome, saugojimo terminai vis tiek turi būti apibrėžti vidiniuose institucijos ar įmonės dokumentuose. Reikėtų pasitarti su teisininku, koks turėtų būti protingas saugojimo terminas. Taip pat galimas variantas konsultuotis su Duomenų apsaugos inspekcija, archyvaro įstaiga tiek raštu, tiek žodžiu. Dažnu atveju galima ir nuobaudų skyrimo praktikos analizė, mokantis iš kitų klaidų ar patirčių“, – patarė M. Misiūnienė.

Be jau minėtų kibernetinių rizikų, įsigaliojus BDAR įmonės gali sulaukti sankcijų už nenustatytą ir perteklinį duomenų laikmenų neišvalymą, duomenų nesunaikinimą, praleidus atitinkamą sunaikinimo momentą. Tokios įmonės taip pat rizikuoja prarasti tam tikrus duomenis, kurių saugojimo terminas turi būti kitoks, nei nustatyta techniniame sprendime.

„Pabrėžtina, jog pagal BDAR principus duomenys turi būti tvarkomi tik apibrėžtu tikslu. Tačiau tie patys duomenys gali būti tvarkomi skirtingais apibrėžtais tikslais, ir dėl to gali būti nustatytas nevienodas saugojimo terminas“, – sakė A. T. Parulis.

Tą patį asmens duomenį, pavyzdžiui, vardą ir pavardę, valdytojai gali tvarkyti siekdami kelių tikslų. Šie duomenys gali būti numatyti ir sutikime dėl rinkodaros, kuris pagal esamą praktiką galioja 1–2 metus, ir darbo sutartyje, kuri turi būti saugoma 50 metų, kitose sutartyse, saugomose 10 metų. „Jeigu techniniame sprendime nustatysime šio duomenis ištrynimą iš visų valdyto-

sistemos, kuriose saugomi jautrūs duomenys, tokie kaip klientų adresai, gimimo datos ar kita asmeninė informacija. Tais atvejais, kai tinkle vertingos informacijos nėra, randama kitų būdų įdarbinti naudojamus prietaisus, pavyzdžiui, prijungti prie botnet tinklo ir savininkui nežinant pasitelkti jį kibernetinėms atakoms vykdyti.

Mažos ir vidutinės įmonės turi mažiau galimybių pasinaudoti techninėmis priemonėmis kibernetiniam saugumui užtikrinti, todėl dažniau tampa atsitiktinių virusų aukomis. O atakos prieš didesnes įmones dažniausiai kruopščiai planuojamos.

„Didelės įmonės turi daugiau finansinių galimybių, tačiau ir jos susiduria su papildomomis problemomis. Vienos sunkiausiai išsprendžiamų kibernetinio saugumo problemų yra žmogiškasis veiksnys, o didelėse įmonėse veiklos procesai yra sudėtingesni ir tikimybė tokioms klaidoms įvykti – didesnė“, – sakė K. Driaunys.

Jis mažoms įmonėms siūlo prioritetą teikti edukacijai, supažindinant personalą su nuolat atsiran-

Kibernetinius nusikaltėlius domina visos sistemos, kuriose saugomi jautrūs duomenys, tokie kaip klientų adresai, gimimo datos ar kita asmeninė informacija.

jo informacinių sistemų po 2 metų nuo jo įvedimo, kyla rizika, jog tas pats valdytojas pažeis pareigą užtikrinti duomenų teisingumą, tikslumą, atsekamumą, išsaugojimo pareigą pagal kitus galiojančius reikalavimus“, – teigė M. Misiūnienė.

Dėl šios priežasties nustatant techninį sprendimą būtina labai atidžiai įvertinti, ar tinkamai nustatytas duomenų sunaikinimo terminas.

Gera spyna ar duomenų mišrainė?

Nustačius reikalingiausių duomenų saugojimo būdus ir laikotarpius, sumažinama rizika dėl įsilaužimo atveju nutekėsiančios privačių asmenų informacijos. Kibernetinius nusikaltėlius gali dominti visos

dančiomis naujomis ir egzistuojančiomis grėsmėmis. Tokiu atveju darbuotojai žinos, kaip reikėtų elgtis tam tikroje situacijoje, kokių priemonių imtis įvykus incidentui ar gavus įtartą laišką, su kuo pasikonsultuoti kilus įtarimų. „Darbuotojų edukacija neturėtų apsiriboti vien kibernetinio saugumo klausimais, reikėtų išmokyti tinkamai išnaudoti organizacijoje jau turimus įrankius. Mokymams rekomenduotiau ieškoti kvalifikuotų specialistų, kurie galėtų imituoti kibernetines atakas ir patikrinti, kaip žmonės elgiasi tokiomis sąlygomis, o po to, remiantis išgyventa patirtimi, formuoti naujus teisingos elgsenos įgūdžius“, – pridūrė K. Driaunys. ▶

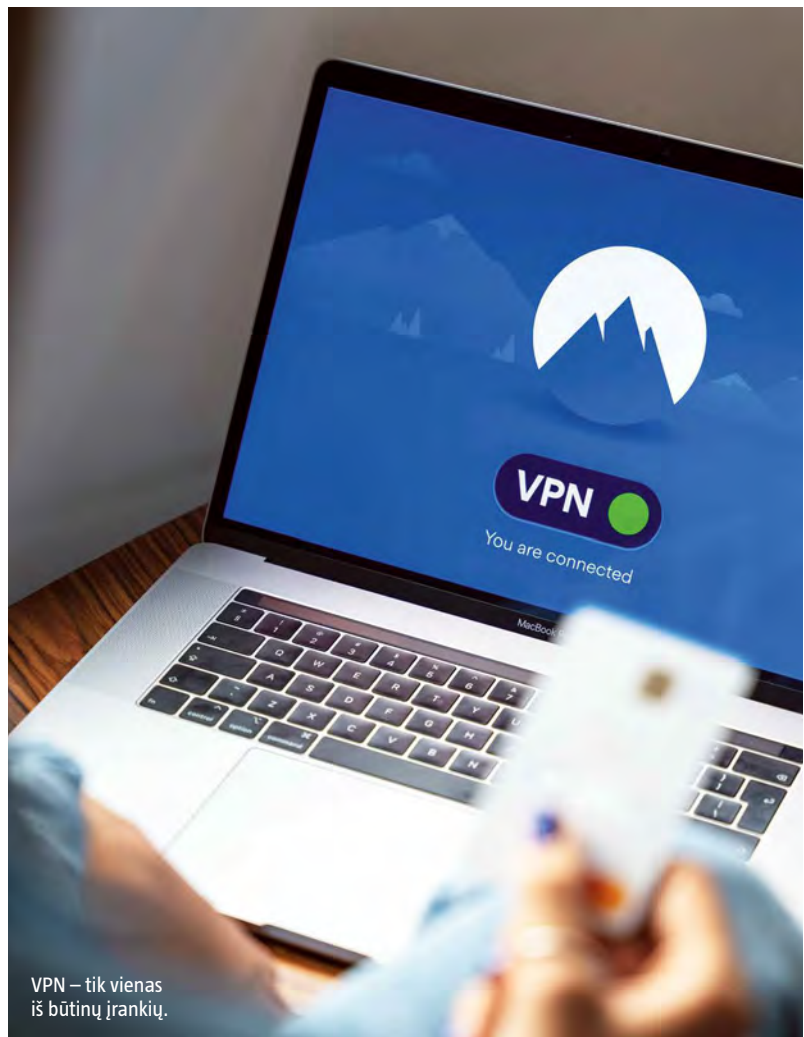
► Tiek didelėms, tiek mažoms įmonėms galioja tie patys minimalūs kibernetinio saugumo reikalavimai.

Pirmiausia – VPN naudojimas. Tai – virtualus privatus tinklas, kuriame keičiamasi užšifruotais duomenimis. Per jį reikėtų organizuoti visą įmonės komunikaciją. „Taip pat atkreipčiau dėmesį į belaidžio ryšio maršrutizatorius, naudojamus „Wi-Fi“ stoteles ir jų apsaugą. Jos dažnai neapsaugotos dėl nežinojimo, nors paprastai nustatymuose yra tam skirti mechanizmai. NKSC yra išleides atmintinę, ką reikėtų atlikti su maršrutizatoriumi, norint apsaugoti savo tinklą“, – sakė R. Rainys.

Trečias saugumo dėmuo yra pats darbo įrankis – gerai paruoštas kompiuteris. Įsilaužimo rizika padidėja, jei asmuo darbui su įmonės ar organizacijos duomenimis naudoja namų kompiuterį, kurį papildomai savo reikmėms galbūt naudoja ir kiti šeimos nariai. „Stenkitės nesinaudoti svetimu įrenginiu, o jei teko tai padaryti, baigdami darbą atsijunkite nuo autentifikacijos reikalaujančių svetainių, neišsaugokite prisijungimo informacijos, išvalykite interneto istoriją. Grįžę prie savo kompiuterio, pasikeiskite paslaugos, kuria naudojotės svetimame kompiuteryje, slaptažodį. Visus įrenginius privalo saugoti slaptažodis, grafinis užraktas ar kitokia slapta informacija. Taip pat ji privaloma visoms paskyroms. Visur, kur įmanoma, naudokite dviejų faktorių autentifikaciją“, – patarė K. Driaunys.

Abu saugumo ekspertai pabrėžia atsarginių kopijų darymo svarbą, nes vienas labiausiai paplitusių incidentų yra duomenis užkoduojantys, išpirkos reikalaujantys virusai (*ransomware*). „Toku atveju galima išsisukti su minimaliais nuostoliais – perdiegti sistemą ir persikelti duomenis iš atsarginės kopijos. Bet jei jos nėra – nuostoliai gali būti labai dideli. Vien šiais metais buvo šimtai atvejų, tokie išpuoliai ant bangos“, – sakė R. Rainys.

Įmonės skaitmeninei apsaugai skiriamos lėšos labai priklauso nuo jos veiklos. Tokių sričių kaip elektroninės prekybos ar finansų

Įsilaužimo rizika padidėja, jei asmuo darbui su įmonės ar organizacijos duomenimis naudoja namų kompiuterį, kurį papildomai savo reikmėms galbūt naudoja ir kiti šeimos nariai.

įmonėms reikėtų tuo susirūpinti labiau, nes, DDoS (atsisakymo aptarnauti) atakai išjungus serverius, gali sutrikti esminė įmonės veikla. „Tarp mūsų specialistų sklendo nerašyta taisyklė, jog kibernetinės apsaugos priemonėms reikėtų skirti bent 10 proc. viso IT numatyto biudžeto. Bet tai tik pradžia – įvertinus savo įmonės rizikos laipsnį gali prireikti ir daugiau lėšų“, – pabrėžė R. Rainys.

Pašnekovas sutinka, kad tiek iš saugumo, tiek iš teisinės pusės perteklinis duomenų kaupimas nėra gera taktika, nors rinka tarsi saky-

tų priešingai – duomenų talpyklos pinga, tad jas laikyti tampa mažesne finansine našta.

Tačiau jei duomenis kaupti būtina, kaip medicininių išrašų atveju, yra dvi išeitys. Viena – jau aptartieji saugumo stiprinimo sprendimai. Tačiau geresne taktika R. Rainys laiko duomenų šifravimą. „Tai – daugiau kainuojantis procesas, be to, užšifruoti duomenys užima daugiau vietos. Tačiau jis laikomas geresne strategija – tokie duomenys net ir pavogti būtų beveik neįmanoma“, – sakė saugumo ekspertas. ■

Vidutinė CO₂ emisija, priklausomai nuo variklio: 117-198 g / km., vidutinės degalų sąnaudos priklausomai nuo variklio: 4,4-8,7 l / 100 km.

Verslo klasė turi vardą. Naujoji E klasė

Naujoji „Mercedes-Benz“ E klasė yra sportiška ir stilinga. Kiekviena detalė vienu metu atspindi tobulumą ir šiuolaikinę pažangą. Dėka naujausių technologijų ir pagalbos vairuotojui paketų naujoji E klasė yra nepralenkiamą verslo klasės automobilių segmente. Automobilis yra draugiškas aplinkai – siūlome ekologiškus ir ekonomiškus „Plug-in“ hibridus bei saugias 4MATIC keturių varančių ratų versijas. Atraskite naują „E“ klasę jau šiandien. Įsigykite automobilį su nemokamu gausiu „Business Edition“ įrangos paketu, kurio vertė siekia 9 700 eurų.

Išbandykite automobilį artimiausiame „Mercedes-Benz“ salone.

E 220 4MATIC Business Edition

Speciali kaina 54 505 €

EQ POWER
PRIJUNGIAMAS HIBRIDAS

E klasė yra draugiška aplinkai ir saugi jums – siūlome ekologiškus „Plug-in“ hibridus ir 4MATIC keturių varančių ratų versijas.

Mercedes-Benz atstovybės Lietuvoje: **Vilnius**, Pirklių g. 9, tel. 8 5 266 59 00 | **Kaunas**, Vakarinis aplinkkelis 6A, tel. 8 37 301 201 | **Klaipėdos r.**, Vilniaus pl. 8, Sudmantų k., Sendvario sen., tel. 8 46 323 780.
www.mercedes-benz.lt

ŽMOGAUS TEISIŲ VIRŠENYBĖ

Pilietis prieš pareigūną

Nusikaltimo nepadaręs žmogus iš teisinės valstybės tikisi visapusiškos jo teisių apsaugos, pagarbos ir tiesos

Mindaugas KUKAITIS

Advokatas, Lietuvos advokatų tarybos pirmininko pavaduotojas

Jeigu organizuota nusikalstama grupuotė apie mus rinks duomenis, naudosis valstybės registrais, kaups informaciją iš mūsų bankų sąskaitų, seks mus, stebės mūsų telefono judėjimą, duomenų srautus, tai valstybės registrai, bankai, ryšių operatoriai fiksuos tokius veiksmus ir mes sužinosime apie tokių duomenų rinkimą. Įprastai tokiu atveju patys registrai gins mūsų teises: blokuos prieigą prie duomenų, registruos susižinojimo faktą, informuos teisėsaugą. Mes patys turėsime teisę apsispręsti, kaip gintis nuo tokių veiksmų.

Tačiau jeigu valstybės specialiosios tarnybos naudosis valstybės registrais, rinks informaciją iš mūsų bankų sąskaitų, seks mus, stebės mūsų telefono judėjimą, duomenų srautus, tai valstybės registrai, bankai, ryšių operatoriai niekuomet mums apie tai nepraneš. Mes registru, bankų, ryšių operatorių savo istoriniuose įrašuose nerasime duomenų apie tokias užklausas ir nesužinosime, kuri specialioji tarnyba šiuos duomenis tikrino ir rinko. Mes, net užklause visų tarnybų apie tokių duomenų rinkimą, negausime atsakymo apie tai, kad mūsų duomenys buvo renkami.

Nebent prasidėtų ikiteisminis tyrimas – tuomet tik su ikiteisminiame tyrime naudojamais duomenimis galėsime susipažinti. Visa kita slepiama nuo savo piliečių prisidengiant valstybine ar tarnybine paslaptimi. Lietuvoje nėra jokios nepriklausomos institucijos (ombudsmeno), kuri galėtų išreikalausiti visų surinktų duomenų, ištirti taikytų informacijos rinkimo priemonių ir būdų teisėtumą bei pagrįstumą, duomenų rinkimo ir sunaikinimo tikslingumą.

Seimas neišdrįso

Lietuvos advokatūra ir jos vadovybė ėmėsi itin aktyvių bei įvairiapusių veiksmų, kad šalyje situacija pasikeistų. Dar 2019 m. pradėjo teisminį procesą, kurio pagrindu būtų sukurtas teisminis precedentas, jog asmenys turi teisę į informaciją, ar prieš juos valstybės institucijos vykdė sekimo veiksmus ir rinko jų duomenis.

Taip pat Lietuvos advokatūra kreipėsi į Europos Komisiją, kad būtų

pradėtas procesas dėl neperkeltos į Lietuvos teisę Europos Parlamento ir Tarybos 2016 m. balandžio 27 d. direktyvos 2016/680, pagal kurią būtų realiai įgyvendinama ES deklaruojama duomenų subjektų teisė gauti informaciją apie duomenų tvarkymo faktą, tvarkomus duomenis ir taip įgyti realią galimybę apginti savo teises į privatumą. Parengė ir Kriminalinės žvalgybos įstatymo bei Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo pataisas, jas pateikė Seimui. Šių pataisų tikslas – įtvirtinti prievolę tarnyboms pranešti visiems asmenims, prieš kuriuos buvo taikomos informacijos rinkimo priemonės ir būdai, išsiskverbiant į privatų gyvenimą, po to, kai tik nepasitvirtino spėjimai apie rengiamą, daromą ar padarytą nusikaltimą. Taip pat buvo siūloma įtvirtinti teisę asmens advokatui susipažinti su išlaptinta informacija. Vis dėlto praėjusios sudėties Seimas neišdrįso priimti siūlomų žmogaus teises ginančių pataisų. Lieka viltis, kad jas įvertins ir priims naujasis Seimas.

Teisės viršenybė, visapusiška žmogaus teisių apsauga – procesas, bet kartu tai ir Lietuvos advokatūros tikslas.

Lietuvos advokatūra jau kurį laiką viešai kritikuoja sistemą, kuria itin lengvai ir itin daug sankcionuojama kriminalinės žvalgybos priemonių be realios pagrįstumo kontrolės, be tinkamos atsakomybės. Ir užuot masinio sekimo bei slapto savo piliečių pokalbių klausymosi jausmą išsklaidžius įstatyminėmis pataisomis, sukuriant ombudsmeno institutą, kuris nepriklausomai kontroliuotų tarnybų veiksmus, leistų nusikaltimo neįvykdžiusiam piliečiui apie tokių tarnybų veiksmus sužinoti ir įsitikinti tokių priemonių taikymo teisėtumu, pagrįstumu, teisingumu, dienos šviesą išvydo tokios naujos iniciatyvos, kurias jūs turite įvertinti – ar jomis artėjame, ar tolstame nuo žmogaus teisių apsaugos viršenybės.

Kokios valstybių teisės ES?

Gal ir nenustebinsiu faktu, kad šiuo metu galiojantis Elektroninių ryšių įstatymas viešųjų ryšių tinklą ir (ar) viešųjų elektroninių ryšių paslaugų

teikėjus įpareigoja nustatyti ir šešis mėnesius saugoti duomenis, susijusius su fiksuotojo telefono ryšio tinklu ir judriuoju telefono ryšiu (tokius kaip telefono ryšio numeris, iš kurio skambinta; abonentų ar registruoto elektroninių ryšių paslaugų naudotojo vardas ir pavardė (pavadinimas) bei adresas; interneto prieiga, interneto elektroninio pašto ir internetinės telefonijos naudotojų atpažinimo kodai; naudotojo atpažinimo kodai ir telefono ryšio numeriai, suteikti visiems ryšiams, patenkantiems į viešąjį telefono tinklą; abonentų ar registruoto elektroninių ryšių paslaugų naudotojo, kuriam ryšio metu buvo suteiktas interneto protokolo (IP) adresas, naudotojo atpažinimo kodas ar telefono ryšio numeris, vardas ir pavardė (pavadinimas) bei adresas; duomenis, būtinus ryšio paskirties taškui nustatyti; duomenis, būtinus ryšio datai, laikui ir trukmei nustatyti; duomenis, būtinus ryšio tipui nustatyti; duomenis, būtinus naudotojų ryšio įrangai ar tam, kas turėtų būti

Vis dėlto praėjusios sudėties Seimas neišdrįso priimti siūlomų žmogaus teises ginančių pataisų. Lieka viltis, kad jas įvertins ir priims naujasis Seimas.

ryšio įranga, nustatyti (IMSI, IMEI, Cell ID); duomenis, būtinus judrijo ryšio įrangos vietai nustatyti). Bet pastarųjų srauto (paprasčiau tariant, visos siunčiamos ir gaunamos informacijos) ir vietos nustatymo duomenų teikimas specialiosioms tarnyboms galimas tik esant Elektroninių ryšių įstatymo 65 str. 2 d. šioms sąlygoms: 1) duomenų teikimo tikslas – sunkių ir labai sunkių nusikaltimų tyrimas, atskleidimas ir baudžiamasis persekiojimas; 2) duomenų teikimo tvarka turi būti nustatyta įstatymu.

Bet šioje vietoje ypač svarbu konstatuoti, kad Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (ESTT) didžioji kolegija byloje C-623/17 nusprendė, jog ES teisė draudžia nacionalinius įstatymus, įpareigojančius elektroninių ryšių paslaugų teikėjus kaupti srauto ir vietos duomenų perdavimą ir kaupimą kovoje su nusikalstamumu arba

siekiant apsaugoti nacionalinį saugumą, šį kaupimą vykdant nepaskirstyti ir nediferencijuotai. Tik tais atvejais, kai valstybės narės nacionaliniam saugumui kyla reali nacionalinio saugumo grėsmė (esama ar numatoma), ta valstybė narė gali nukrypti nuo pareigos užtikrinti duomenų, susijusių su elektroniniais ryšiais, konfidencialumą, reikalaujama, pasitelkdamą teisėkūros priemones, nepaskirstyto ir nediferencijuoto šių duomenų kaupimo tam tikram laikotarpiui (limituotam laikui, kol tai pagrįstai būtina, tačiau kuris gali būti pratęstas, jei grėsmė išlieka).

Kalbant apie kovą su sunkiais nusikaltimais ir siekį užkirsti kelią rimtoms grėsmėms visuomenės saugumui, valstybė narė taip pat gali numatyti tikslinį ar sutrumpintą tokių duomenų kaupimą. Tokia intervencija į pagrindines žmogaus teises turi būti taikoma pasitelkiant veiksmingas apsaugos priemones prižiūrint teismui ar nepriklausomai administracinei institucijai.

ESTT keliuose sprendimuose pasisakė dėl asmens duomenų kaupimo ir prieigos prie jų elektroninių ryšių:

- byloje *Tele2 Sverige ir Watson* ir kt. Nr. C-203/15 teismas nusprendė, *inter alia*, kad valstybės narės negali įpareigoti elektroninių ryšių paslaugų teikėjų neskirstant ir nediferencijuojant kaupti srauto ir vietos duomenis. Direktyva dėl privatumo ir elektroninių ryšių yra taikoma nacionaliniams įstatymams. ESTT laiko, jog nacionalinės teisės aktai, įpareigojantys elektroninių ryšių paslaugų teikėjus saugoti srauto ar vietos duomenis arba perduoti tokius duomenis nacionalinėms saugumo ar žvalgybos institucijoms siekiant apsaugoti nacionalinį saugumą, patenka į šios Direktyvos taikymo sritį. Taip pat konstatavo, kad Direktyva dėl privatumo ir elektroninių ryšių taikymo (konkrečiai ▶

► Direktyvos 15 str. 1 ir 3 d.) neleidžia išimties dėl pareigos užtikrinti elektroninių komunikacijų ir susijusių duomenų konfidencialumą bei draudimo saugoti tokius duomenis tapti taisyklėmis;

- byloje *Privacy International* Nr. C-623/17 konstatavo, kad Direktyva dėl privatumo ir elektroninių ryšių, aiškinama atsižvelgiant į Chartiją, draudžia nacionalinius įstatymus, pagal kuriuos elektroninių ryšių paslaugų teikėjai įpareigojami vykdyti bendrą ir nediferencijuojamą srauto ir vietos duomenų perdavimą saugumo ir žvalgybos institucijoms, siekiant apsaugoti nacionalinį saugumą;

- sujungtose bylose *La Quadrature du Net* ir kt. Nr. C-512/18, taip pat *Ordre des Barreaux Francophones et Germanophone* ir kt. Nr. C-520/18, ESTT konstatavo, jog Direktyva draudžia teisinės priemonės, reikalaujančias elektroninių ryšių paslaugų teikėjus vykdyti bendrą ir nediferencijuojamą srauto ir vietos duomenų saugojimą kaip prevencinę priemonę. Šios pareigos perduoti ir saugoti duomenis bendru ir nediferencijuojamu būdu, kai nėra ryšio tarp asmens, kurio duomenys yra paveikiami veiksmų ir šiuo teisiniu reguliavimu siekiamų tikslų, yra laikoma ypač rimta intervencija į Chartijoje garantuojamas pagrindines žmogaus teises.

Po minėtų ESTT sprendimų mūsų teisėsauga neatsisakė veiksmų, pažeidžiančių ES teisę, be to, nebuvo pakeistas Elektroninių ryšių įstatymas, kad atitiktų ESTT išaiškinimą, ir tai rodo, kad Lietuvoje sąmoningai ignoruojama ES teisė, kai žmogaus teisės susiduria su specialiųjų tarnybų interesais. Vietoj to 2020 m. kovo 31 d. Vyriausybė ypatingos skubos tvarka pateikė Seimui Elektroninių ryšių įstatymo pataisos projektą Nr. XII-IP-4671(2), kuriuo buvo siekiama papildyti 68 straipsnį 51 dalimi: <...> „Siekiant užtikrinti visuomenės saugumą ir asmenų sveikatą bei gyvybę valstybės lygio ekstremaliosios situacijos ar teritorijų karantino metu, viešųjų ryšių tinklų ir (arba) viešųjų

elektroninių ryšių paslaugų teikėjai neatlygintinai teikia vietos nustatymo duomenis Vyriausybės įgaliotai institucijai, kai reikia stebėti ir nustatyti asmenų, kurių judėjimas yra apribotas arba kurie gali patekti į tam tikrą nesaugią teritoriją, buvimo vietą ar jų judėjimą arba juos perspėti, o kitų priemonių naudojimas negalimas ar netikslus. Teisės akte, kuriuo skelbiama valstybės lygio ekstremalioji situacija ar teritorijų karantinas, ar Vyriausybės nutarimu nurodoma, kokius šio Įstatymo 1 priede nurodytų kategorijų vietos nustatymo duomenis viešųjų ryšių tinklų ir (arba) viešųjų elektroninių ryšių paslaugų teikėjai turi teikti įgaliotai valstybės institucijai (duomenų valdytojui). Tokie duomenys teikiami nedelsiant, kai tik raštu arba elektroninėmis priemonėmis gaunama motyvuota užklausa.“

Ką gi užkoduoja tokia skubos tvarka teikiama teisės norma? Pakaktų bet kokio „motyvuoto“ užklauso, net nereikėtų asmeniui nešioti viruso, pakaktų hipotetiškai apibrėžti „nesaugią teritoriją“, ir be jokios teismo sankcijos, be prokuroro žinios, galėtų būti paimami iš viešųjų ryšių tinklų ir (ar) viešųjų elektroninių ryšių paslaugų

teikėjų paminėti asmens vietos nustatymo duomenys. Nustatomas asmens judėjimas, stebėtinų asmenų ratas ir stebėjimo „lauko“ ribos išsiplėstų taip plačiai, kad net viršytų ekstremaliosios situacijos ar karantino grėsmės.

Nuraminsiu, kad 2020 m. balandžio 21 d. Seimas vakariniame plenariame posėdyje Nr. 389, įvertinęs platų pilietinį rezonansą dėl pamatinių žmogaus teisių bei laisvių principinio paneigimo keliantį Elektroninių ryšių įstatymo Nr. IX-2135 68 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą Nr. XII-IP-4671(2), nusprendė nepriimti.

Reikalavo teikti duomenis

Sakoma, jeigu neatsidaro durys, tai gal langas atsidarys. Lietuvos advokatūra gavo įrodymus, jog jau 2020 m. kovo mėnesį Kalėdinių departamentas prie Teisingumo ministerijos, Lietuvos kariuomenės karo policija ir Antrasis operatyvinių tarnybų departamentas prie Krašto apsaugos ministerijos pateikė prašymus / reikalavimus privačiai kabelinės televizijos ir interneto paslaugas teikiančiai įmonei (t. y. viešųjų ryšių tinklų ir (ar) viešųjų elektroninių ryšių paslaugų teikėjui), kad su šia įmone būtų sudaryta Sutartis

Kas turi raktą?

dėl duomenų teikimo ir be teisėjo ar prokuroro sankcijos, ir nesant minėtų Elektroninių ryšių įstatymo 65 str. 2 d. numatytų sąlygų (nesant sunkių ir labai sunkių nusikaltimų tyrimo, nesant įstatyminio pagrindo), minėtoms tarnyboms būtų teikiami viešųjų ryšių tinklų ir (ar) viešųjų elektroninių ryšių paslaugų teikėjų kaupiami paminėti duomenys. Akivaizdu, jog tokį siekį įgyvendinus duomenų rinkimo teismų sankcijų statistika smarkiai pasikeistų, bet duomenų rinkimo mastas niekaip nesumažėtų, o gal ir padidėtų.

Mūsų įsitikinimu, tokiais veiksmais (siūlant Sutartimi teikti duomenis) bus pažeista Direktyva 2002/58, ESTT praktika ir net nacionalinė teisė – Elektroninių ryšių įstatymas. Viliamės, kad visi kiti viešųjų ryšių tinklų ir (ar) viešųjų elektroninių ryšių paslaugų teikėjai dar nepasirašė tokių Sutarčių ir be teismo sankcijų (nesant tyrimo dėl sunkių ir labai sunkių nusikaltimų) neatiduoda savo žinioje esančių duomenų, kurie atskleidžia asmens privatų gyvenimą.

Nepavykstant vienaip gauti duomenų ieškoma vis naujų kelių. 2020 m. rugpjūčio 6 d. Užsienio reikalų ministerija (URM) teikė Vyriausybei Elek-

troninių ryšių įstatymo Nr. IX-2135 68 straipsnio 7 d. pakeitimo įstatymo projektą, kad URM prašymu viešųjų judriojo telefono ryšio paslaugų teikėjai URM teiktų informaciją apie užsienio valstybėje esančių faktinių viešųjų judriojo telefono ryšio paslaugų naudotojų skaičių, taip pat visą turimą informaciją, kuri yra būtina ar galėtų padėti susisiekti su užsienio valstybėje ar jos tam tikroje dalyje esančiu asmeniu. Jau aprašyta, kas yra ta „visa informacija“ – tai duomenys, kuriuos turi ir privalo turėti viešųjų judriojo telefono ryšio paslaugų teikėjai.

Akivaizdu, jog projektas suteiktų galimybę URM surinkti perteklinius duomenis, kurie išeina už pačios ministerijos veiklos ribų ir vargiai pateisina tokių duomenų rinkimo pagrįstumą. Paradoksalu, tačiau kaip faktas nurodytas šio projekto aiškinamajame rašte, kad, nepaisant šiame straipsnyje įvardytų ES teisės ir na-

kad vykdytų tam tikrą misiją, kuri ne visuomet yra atskleidžiama vartotojui, nes slypi programėlės specifikacijoje, kuri nebūtinai yra prieinama vartotojui. Tam, kad programėlė veiktų, ji turi būti duomenų apsikeitimo tiesioginiame tinkle; ji turi susijungti su artimiausiu mobiliojo ryšio bokštu, perduoti artimiausias buvimo vietos koordinates, persiųsti kaupiamus duomenis. Kokius duomenis mobilusis įrenginys siųs, sprendžiame jau ne mes, o pati programėlė ir jos kūrėjas „užduotis“. Kiekviena programėlė suteikia programėlės kūrėjui vienokią ar kitokią prieigą prie jūsų mobiliojo telefono duomenų. Jau veikia ne viena programėlė, kurią įdiegus mobilusis telefonas jūsų nebeklausdamas siunčia programėlės valdytojui jūsų buvimo vietos nustatymo duomenis, o kai kurios programos leidžia išsiųsti telefono priekinės, galinės kameros momentines nuotraukas, aktyvinti mikrofoną ir išsiųsti jūsų po-

Būsime apsaugoti tiek, kiek patys saugosimės. Kas dominuos – valstybės pareigūnų galių didinimas ar žmogaus teisių stiprinimas, – priklauso nuo mūsų kiekvieno.

cionalinės teisės draudimų atskleisti srauto ir vietos nustatymo duomenis nesant sunkių ar labai sunkių kriminalinių grėsmių, mobiliojo ryšio operatoriai bendradarbiavo su URM ir jai teikė (gal ir dabar teikia) draudžiamus atskleisti duomenis.

Guodžia tik tai, kad minėtas projektas iš Vyriausybės neiškelia į Seimą.

Ar mobiliosios programėlės nėra vartai į duomenų rinkimą?

Manau, kad piliečiai turi būti budrūs naudodamiesi ir oficialiai geriems tikslams skirtomis privačių asmenų ir valstybės institucijų (tokias naudoja ir mūsų specialiosios tarnybos) pateikiamomis išmaniosiomis mobiliosiomis programėlėmis. Kiekvienas išmanusis telefonas turi įrangą, tokią kaip mikrofonas, vaizdo kameros, taip pat programinę įrangą, kuria aktyvinamas telefonas, mikrofonas, kameros, siunčiami atitinkami duomenys. Išmanioji mobilioji programėlė kuriama tam,

kalbio duomenis ir t. t. Ar esate tikri, kad tokios programėlės dar nėra jūsų telefone ir kad ja nesinaudojama renkant duomenis jums net nežinant? Ar esate tikri, kad patys nesuteikiate galimybės rinkti duomenis apie save, apeinant būtinybę gauti teismo sankcijas ir tik esant duomenų apie jūsų įvykdytą ar vykdomą sunkų ir labai sunkų nusikaltimą?

Būsime apsaugoti tiek, kiek patys saugosimės. Kas dominuos – valstybės pareigūnų galių didinimas ar žmogaus teisių stiprinimas, – priklauso nuo mūsų kiekvieno. Žmogus ar valstybė, privataus gyvenimo neliečiamumas ar viešasis interesas, duomenų apsauga ar duomenų rinkimas, teisėjas ar tyrėjas dominuos, priklauso nuo valstybės prezidento, Seimo bei Vyriausybės aktyvių veiksmų formuojant vieno iš šių prioritetų veiklos stiprinimo politiką.

Su viltimi ir tikėjimu žvelgiu į ateitį, kurioje žmogaus teisių viršenybė yra mūsų valstybės pagrindas. ■

KARANTINAS IR KONSTITUCINĖS TEISĖS

Ribojimų ribos

Draudimais ir įsakmiu tonu pirmąją pandemijos bangą suvaldyti bandžiusi Vyriausybė visiškai atmetė dialogo su visuomene, sąmoningumo ugdymo ir nuoseklaus padėties aiškinimo kelią

prof. dr. Romualdas DRAKŠAS

Advokatų kontoros „Drakšas, Mekionis ir partneriai“
advokatas partneris, Advokatų tarybos narys

Bene didžiausiu XXI a. iššūkiu tapo koronaviruso pandemija, paveikusi viso pasaulio ekonomiką, sveikatos apsaugos sistemą ir socialinį gyvenimą. Nors Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) parengė įvairių standartizuotų rekomendacijų, akivaizdu, kad kiekviena valstybė turėjo individualiai priimti atsakomybę kovoje su koronavirusu.

Todėl Lietuvoje vadovaujantis Vyriausybės vasario 26 d. nutarimu buvo paskelbta valstybės lygio ekstremalioji situacija dėl naujos pavojingos užkrečiamosios ligos – koronaviruso (COVID-19) – plitimo grėsmės. Kovo 14 d. nutarimu paskelbtas trečias (visiškos parengties) civilinės saugos sistemos parengties lygis ir karantinas visoje šalies teritorijoje, o kovo 25 d. sudarytas COVID-19 sukeltos situacijos valdymo komitetas, kurio pagrindinis uždavinys – padėti Vyriausybei valdyti valstybės lygio ekstremaliąją situaciją dėl koronaviruso. Šis komitetas teikė ir šandien dar teikia Vyriausybei pasiūlymus dėl būtinų valstybės lygio ekstremaliosios situacijos valdymo ir (ar) padarinių šalinimo priemonių, taip pat dėl pagrindinių žmogaus teisių bei laisvių ribojimo tikslingumo karantino metu.

Įvestas karantino režimas įteisino akivaizdžius konstitucinių žmogaus teisių ir laisvių, juridinių asmenų veiklos suvaržymus, t. y. apribojo viešojo ir privataus sektoriaus veiklą, dėl šios priežasties nemažai žmonių neteko darbo ar buvo priversti išeiti nemokamų atostogų. Taip pat apribotos valstybės priemonės žmonių atžvilgiu sveikatos apsaugos, švietimo, privataus gyvenimo neliečiamumo ir kitose srityse. Susiklosčiusiomis aplinkybėmis padidėjo nusikalstamų veikų padarymo rizika, kurias galėjo padaryti į Lietuvą laikinai grįžę ir nebegalintys iš jos išvykti, čia nesimokantys ar darbo neturintys arba jo laikinai netekę asmenys.

Atsižvelgę į šių apribojimų mastą, teisės ekspertai ėmė kelti klausimą, ar pati Vyriausybė be Seimo

sprendimo galėjo priimti nutarimus, nustatančius esminius žmogaus teisių ir laisvių suvaržymus, ūkinės veiklos draudimus, ir ar jos sprendimai nepriminė policinės valstybės modelio.

Pirma – sprendimas, po to – įstatymas

Pastebėtina, kad tiek iš Konstitucijos, tiek iš Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos kylantis prigimtinio žmogaus teisių ir laisvių pobūdžio pripažinimo principas nepaneigia to, kad žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimas gali būti ribojamas, todėl patys savaime karantino režimo apribojimai nereiškia Vyriausybės veikimo *ultra vires* ir veiksmų neteisėtumo. Visgi padėtis gali kiek pasikeisti ribojimus įvertinus per teisėtumo (ribojimas nustatomas įstatymu), pagrįstumo (ribojimai turi būti būtini) ir konstitucinio proporcingumo (ribojimu negali būti paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė) principus, kurių turi būti paisoma visais atvejais, kai kalbama apie konstitucinių žmogaus teisių ir laisvių ribojimus.

Paskelbus pirmąjį karantiną visuomenė susidūrė su begale ribojimų ir net draudimų – suvaržytas asmenų judėjimas tiek tarp valstybių, tiek šalies viduje (Nemenčinės pavyzdys), apribota, o kai kuriais atvejais net uždrausta ūkinė veikla, uždrausti susibūrimai, apribota žmonių saviraiškos laisvė, medicininių paslaugų prieinamumas, sutrikdytas onkologinių ligonių gydymas ir švietimo sistemos funkcionavimas, nustatyti papildomi darbo reikalavimai. Taip pat atsirado reikalavimai dėl kaukių dėvėjimo, saviizoliacijos, šventinių laikotarpiu buvo uždaromi įvažiavimai į miestus, užsikrėtimo koronavirusu atveju prašoma atskleisti privataus gyvenimo duomenis.

Taigi Vyriausybės nutarimu nustatyti karantino režimo draudimai esmingai apribojo gyventojų konstitucines teises ir laisves, o tai suponuoja, jog tokie ribojimai neišvengiamai turėjo būti nustatyti

įstatymu, o ne poįstatyminiu teisės aktu. Esant karantino situacijai, tuo metu galiojusios Žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo bei Civilinės saugos įstatymo redakcijos leido Vyriausybei nustatyti specialią asmenų darbo, gyvenimo, poilsio, kelionių tvarką, ūkinės ir kitokios veiklos sąlygas. Tačiau laikiną fizinių asmenų teisių ir laisvių apribojimą, laikiną juridinių asmenų veiklos apribojimą

čiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatyme bei Civilinės saugos įstatyme įtvirtinti ribojimai turėtų būti suprantami ir taikomi gerokai siauresne apimtimi nei Nepaprastosios padėties įstatyme. Paskelbus pasaulinę pandemiją neabejotinai atsirado poreikis imtis globalių priemonių siekiant ne tik suvaldyti pandemiją, bet ir priimti strateginius sprendimus užtikrinant šalies ekonomikos stabilumą, sveikatos

Daugiau priežiūros.

Seimui absoliučiai nusišalinus nuo sprendimų priėmimo, Vyriausybė ir Sveikatos apsaugos ministerija per karantiną demonstravo ne demokratines vertybes, o policinės valstybės idėją.

numato ir Nepaprastosios padėties įstatymas, kuris tik Seimui suteikia teisę įvesti tokius apribojimus (tarp Seimo sesijų – prezidentui) ir tik įstatymu, paskelbus nepaprastą padėtį.

Įvertinus nurodytų teisės aktų paskirtį ir esmę akivaizdu, kad juose numatyti galimi žmogaus teisių ir laisvių, juridinių asmenų veiklos bei konstitucinių nuostatų apribojimai nebuvo ir nėra tapatūs turinio ir apimties prasme. Žmonių užkre-

apsaugos sistemos funkcionavimą, visuomenės saugumą, kartu ir konstitucinių vertybių apsaugą. Tačiau Žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymas bei Civilinės saugos įstatymas nebuvo pakankami šiems uždaviniams spręsti, ir tai aiškiai pademonstravo faktiškai susiklosčiusi situacija – paskelbus karantino režimą ir nustačius apribojimus Seimas skubiai ėmėsi Žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo bei ▶

► Civilinės saugos įstatymo pakeitimo ir papildymo naujomis nuostatomis, įgalinančiomis Vyriausybę *de jure* nustatyti platesnius ribojimus, kurie *de facto* jau realiai buvo taikomi karantino metu.

Tik kovo 31 d. Seimas įstatymu įtvirtino, kad karantino tikslas – nustatyti specialias asmenų darbo, gyvenimo, poilsio, judėjimo sąlygas, apribojimus ir tvarką bei ūkinės ir kitokios veiklos sąlygas, apribojimus ir tvarką ir taip riboti užkrečiamųjų ligų plitimą. Šiame įstatyme taip pat nustatyta, jog karantino metu gali būti laikinai apribota asmens judėjimo laisvė ir nustatyti ūkinės veiklos apribojimai. Pavyzdžiui, Vyriausybė gali nustatyti teritorijų karantino režimo priemones, susijusias su ūkinės veiklos apribojimais – nustatyti produktų gamybos, jų realizavimo, geriamojo vandens tiekimo bei paslaugų teikimo sąlygas ir tvarką. Vyriausybė taip pat gali visoje valstybės teritorijoje ar keliose savivaldybėse dėl pavojingų ir ypač pavojingų užkrečiamųjų ligų paskelbto karantino metu nustatyti šias teritorijų karantino režimo priemones, susijusias su asmens judėjimo laisvės ribojimu: a) riboti arba laikinai uždrausti renginius ir kitokius daugiau kaip dviejų žmonių susibūrimus institucijose, įmonėse, įstaigose, organizacijose, išskyrus atvejus, kai valstybės ir savivaldybių institucijose, įstaigose, valstybės ir savivaldybių valdomose įmonėse atitinkamas funkcijas (darbus) būtina atlikti darbo vietoje, ir viešose vietose; b) riboti arba laikinai uždrausti gyventojų išvykimą už jų gyvenamosios vietos savivaldybės ribų ir judėjimą joje bei ne Lietuvos Respublikos piliečių atvykimą į Lietuvos teritoriją; c) taikyti laikiną gyventojų perkėlimą (evakuaciją) iš karantino teritorijos, išskyrus atvejus, kai karantinas paskelbtas visoje šalies teritorijoje.

Šis Seimo žingsnis, kuriuo įteisinta praeityje įvykusi situacija, aiškiai rodo, kad visgi tokio masto žmogaus teisių ir laisvių bei ūkinės veiklos apribojimams nustatyti vie-

nasmeniškas sveikatos apsaugos ministro ir Vyriausybės sprendimas, kuris buvo įtvirtintas poįstatyminiame teisės akte, buvo nepakankamas. Esama situacija aiškiai reikalaujo įstatymų leidžiamosios valdžios politinės valios ir sprendimo, dėl to šiandien visiškai pagrįstai keliamas klausimas, ar Vyriausybė, nustatydama esminius žmogaus teisių ir laisvių bei ūkinės veiklos ribojimus, užtikrino šių ribojimų teisėtumą.

mas, paskirtas gydymas. Vietoj to buvo teikiamos nuotolinės konsultacijos, kurios ne tik kad nebuvo efektyvios, bet ir dažnai ne visiems prieinamos, nes pacientai (ypač garbaus amžiaus) tiesiog negalėjo gydytojams prisiskambinti arba nesusprato medikų nurodymų. Esant skubios pagalbos indikacijoms neretai buvo atsisakoma pacientus vežti į ligoninę. Nebuvo arba buvo vangiai teikiamas gydymas onkolo-

Karantino galios centras?

Jei situacija nesikeis ir neprasidės valdžios ir visuomenės dialogas, o įgalioti asmenys nepradės aiškinti savo veiksmų, ir toliau kils visuomenės pasipriešinimas.

Chaosas ir paralyžius

Ne mažiau klausimų kyla ir dėl ribojimų pagrįstumo bei proporcingumo, ypač kalbant apie chaosą, kilusį sveikatos apsaugos sistemoje. Konstitucija nustato, jog valstybė rūpinasi žmonių sveikata ir laiduoja medicininę pagalbą bei paslaugas žmogui susirgus. Tačiau įvedus pirmąjį karantiną buvo apribotos galimybės patekti pas gydymo įstaigų specialistus, kad būtų laiku ir tinkamai diagnozuotas susirgi-

giniams ligoniams, ilgą laiką nebuvo galimybės savo noru išsitiirti dėl koronaviruso, o medikai nebuvo aprūpinami reikiamomis apsaugos priemonėmis. Esant tokiai situacijai, akivaizdu, kad Vyriausybės nustatytas karantino režimas iš esmės paralyžiavo sveikatos apsaugos sistemą ir sukėlė joje chaosą. Neabejotina, kad visa tai kėlė itin didelį pavojų visuomenės sveikatai. Padėtis tapo nevaldoma, ir tai lėmė situaciją, kurioje valstybė nebesu-

gebėjo visų savo žmonių atžvilgiu vykdyti konstitucinės pareigos – užtikrinti medicininės pagalbos.

Kritiško specialistų vertinimo bei dėmesio sulaukė ir užmojai iš užsienio atvykusius asmenis priverstine tvarka autobusais vežti ir izoliuoti savivaldybių administracijos numatytose patalpose, įvairių programėlių, kurios iš esmės leidžia identifikuoti asmens buvimo vietą, rinkti duomenis ir kontroliuoti asmenį, iniciatyvos, Užsienio reikalų ministerijos siekis įpareigoti mobiliojo ryšio operatorius teikti užsienyje esančių Lietuvos gyventojų duomenis be jų pačių žinios bei sutikimo ir pan. Tokie sprendimai akivaizdžiai kertasi su Konstitucijos 32 straipsniu, užtikrinančiu piliečio teisę laisvai kilnotis ir pasirinkti gyvenamąją vietą Lietuvoje, taip pat laisvai išvykti iš Lietuvos, su Konstitucijos 22 straipsnio 2 dalyje įtvirtintu privataus gyvenimo neliečiamumo principu ir peržengia bet kokias pagrįstumo bei proporcingumo ribas.

Akivaizdu, jog susidariusi padėtis aiškiai indikuoja, kad siekiant šalies viduje suvaldyti pandemiją buvo būtina sprendimus priimti ne Vyriausybės, bet įstatymų leidžiamosios valdžios lygmeniu. Tai būtų užtikrinę tiek ketinamą nustatyti žmogaus teisių ir laisvių bei ūkinės veiklos apribojimų didesnę teisėtumo kontrolę, tiek demokratijos įgyvendinimą.

Seimui absoliučiai nusišalinus nuo sprendimų priėmimo, Vyriausybė ir Sveikatos apsaugos ministerija per visą karantiną aiškiai demonstravo ne demokratines vertybes, o policinės valstybės idėją, kai vienašališkai kelių pareigūnų sprendimu buvo įvesta socialinio, ekonominio gyvenimo ir judėjimo laisvės kontrolė.

Jėgos pozicijos žala

Būtent per draudimus, ribojimus, įsakmų toną ir griežtinamas administracinės bei baudžiamosios atsakomybės sankcijas Vyriausybė bandė suvaldyti pandemiją. Kartu ji visiškai atmetė tokias veikimo pandemijos metu alternatyvas, kaip

nuoseklus padėties aiškinimas, dialogas su visuomene, visuomenės narių sąmoningumo ugdymas (ne vien grasinant baudomis) ir išaiškinimą, kodėl turi būti taikoma vienokia ar kitokia priemonė. Suprantama, kad atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis reikalauja iš Vyriausybės didesnio dėmesio žmonių santarvei, konstruktyviam dialogui, o ne situacijai suvaldyti pasitelkti primityvų prievartos mechanizmą.

Tad natūralu, kad visuomenė, jausdama tik jėgos poziciją, ėmė nepasitikėti valdžia. Tuo labiau kad pastaroji akivaizdžiai vengia prisimti atsakomybę už savo klaidas, pavyzdžiui, kai paaiškėjo, jog valstybės rezerve trūksta medžiagų, reikalingų tyrimų dėl koronaviruso testams, realiai nepakanka apsaugos priemonių, nors buvo teigiama, kad šalis yra apsirūpinusi pakankamu jų kiekiu. Kiti pavyzdžiai – viešai tvirtinta, jog kaukių dėvėti nebūtina, nes jos neapsaugo nuo viruso, o netrukus imta teigti priešingai; PSO ragino didinti testavimo apimtį, o Lietuvoje ji buvo mažinama ir t. t.

Visa tai paskatino ne tik nenorą laikytis taisyklių, tačiau ir įvairias sąmokslų teorijas, kurios atrodydavo neretai logiškesnės nei valdžios argumentai. Dalis visuomenės apskritai pradėjo neigti koronaviruso pavojų. Akivaizdus pavyzdys – Raseiniai, kuriuose esant viruso židiniui žmonės atsisakė testuotis, nes tiesiog netikėjo tokio viruso buvimu. Ko gero, jei situacija nesikeis ir neprasidės valdžios ir visuomenės dialogas, o įgalioti asmenys nepradės aiškinti savo veiksmų, bet pasikliaus tik visuomenės informavimo priemonėse keliamą paniką ir prievartiniais elgesio nurodymais, ir toliau kils visuomenės pasipriešinimas bet kurioms valdžios iniciatyvoms, susijusioms su koronavirusu. Šis pasipriešinimas gali nulemti masinį atsisakymą skiepytis naujai sukurtais vakcinomis, pasyvų nepaklusimą reikalavimams dėvėti kaukes ar net aktyvius protestus prieš įvairius suvaržymus.

Siekti atkurti pasitikėjimą

Visuomenei kėlė nerimą Vyriausybės ir COVID-19 sukeltos situacijos valdymo komiteto pozicija. Labiausiai dėl to, kad visiškai buvo neaišku, kas daroma situacijai suvaldyti, su kuo tariamasi, konsultuojamasi, kodėl delsiama priimti būtinus teisinius sprendimus situacijai suvaldyti ir kokia yra sprendimų priėmimo ar jų nepriėmimo logika. Pasigesta mokslškai teisės aktais pagrįstos situacijos valdymo strategijos. Viešojoje erdvėje vėl skambėjo prognozės apie planinių gydymo paslaugų teikimo sustabdymą, nors nemažai mokslinių studijų parodė, kad toks sustabdymas sukelia netgi daugiau žalos nei pats virusas, su kuriuo kovojama. Nuolat kalbama apie antrajai viruso bangai nepasiruošusias gydymo įstaigas, nors tam buvo daugiau nei pusmetis. Visa tai rodo, kad kova su koronaviruso sukelta krize buvo ir yra netinkamai organizuojama, koordinuojama ir kontroliuojama. Todėl galima prognozuoti, kad artimiausiu metu (straipsnis rašytas 2020 m. spalį) *de facto* ne Vyriausybė, bet pandemija reguliuos mūsų visų gyvenimą.

Apibendrinant galima teigti, jog šalį kaustęs karantino režimas aiškiai parodė, kad Lietuva, kaip ir daugelis kitų šalių, su tokio masto pandemija nebuvo ir nėra pasiruošusi susidurti, todėl daugelis ribojimų bei sprendimų priimami chaotiškai ir nepamatuotai, neturint aiškos veikimo strategijos ir tinkamai neįvertinus teisinių, socialinių bei ekonominių padarinių. Valdžios atstovai akivaizdžiai stokojo pagrįstų ir įtikinamų paaiškinimų, pasikloję jėgos priemones ir vengė prisimti atsakomybę. Tokia situacija kelia rimtų problemų – vis didesnė visuomenės dalis neigia koronaviruso pavojų ir nesilaiko absoliučiai jokių saugumo priemonių, o tai neabejotinai prisideda prie viruso sklaidos. Todėl tolesnėje kovoje su pandemija prioritetas turėtų būti siekis atkurti visuomenės pasitikėjimą valdžia ir užmegzti sąžiningą dialogą su tauta, o ne nustatyti naujus draudimus. ■

ADVOKATAS

STEBĖJIMO KAMEROS

Nėra vietos pasislėpti

Modernios stebėjimo kameros, veidų atpažinimo sistemos ir dirbtinis intelektas tampa stipriu ginklu kovoje už visuomenės saugumą. Bet viso to kaina gali būti pernelyg didelė ir vertinama ne eurai, bet žmogaus teisėmis.

 Dominykas GRIEŽĖ

Pačioje 2020-ųjų lapkričio pabaigoje Šiaulių policija išplatino nelabai kuo išskirtinį pranešimą – Šiauliuose buvo ieškomi vyras ir moteris, skirtingose vietose apgadinę elektrinius paspirtukus. Tačiau su minėtu pranešimu buvo išplatinta ir tam tikra informacija, kurią prieš keliolika metų policija vargu ar būtų turėjusi – ganėtinai ryškūs abiejų asmenų atvaizdai.

Vaizdo kameros dar ne taip seniai buvo įrengtos tik svarbiausiose viešose vietose ir labiau skirtos ne filmuoti, bet pagąsdinti ir atbaidyti. O apie jų filmuotos medžiagos kokybę buvo sakoma: filmuota kaip su bulve. Tačiau dabar filmavimo kamerų didžiuliuose Lietuvos miestuose galima rasti beveik kiekvienoje didesnėje sankryžoje, o nu filmuoto vaizdo kokybė tokia, kad nelabai išeina pasiskųsti, jog matyti, kaip anksčiau, vien šešėliai ir siluetai.

Nieko nuostabaus – naujosios technologijos tampa ne tik pajėgesnės, bet ir pigesnės. Tad galima įrengti daugiau ir geresnės kokybės kamerų. Tai – gera žinia teisėsai. Bet ar ji gera visuomenei?

Po kelių dešimtmečių gali ateiti laikas, kai likti nepastebėtam viešoje vietoje taps beveik neįmanoma dėl viską stebinčių kamerų gausos. Tačiau ar tai nebus visuotinis sekimas? Kas stebės ir tvarkys surinktą informaciją, kaip ji bus panaudota? Šie klausimai įvairiose valstybėse keliama jau dabar, nes technologijų proveržio atnešti pokyčiai pradeda panėšėti į niūriąją George'o Orwello distopiją. „Didysis Brolis stebi tave“, – ši rašytojo frazė vaizdo kamerų epochoje gali atsiskleisti naujomis reikšmėmis.

Tuo labiau kad pavyzdžių jau yra. Turbūt ryškiausias pastaraisiais metais – mobiliųjų greičio matuoklių, vadinamų tiesiog trikojais, atsiradimas. Nežinia kur išdygti galinčių greičio matuoklių pasirodymas Lietuvos keliuose vairuotojus paskatino laikytis drausmės visame kelyje, nors anksčiau greičio pedalą dalis vairuotojų atleisdavo tik prieš

stacionarų greičio matuoklį, apie kurį neretai perspėdavo išpėjamieji ženklai. Trikojai nuo pat atsiradimo sulaukė ne tik nepasitenkinimo, bet ir klausimų dėl privatumo – ar galima neperspėjus filmuoti vairuotojus, ar ne per daug kontrolės, kai mobiliųjų greičio kontrolė gali ne tik matuoti greitį, bet ir patikrinti, ar automobilis turi galiojančius draudimą, techninę apžiūrą, ar vairuotojas nėra baustas?

Šie klausimai diskusijų kelia net ir dabar, praėjus beveik dvejimems metams nuo trikojų atsiradimo keliuose. O policija džiaugiasi, kad dėl trikojų nustatytų pažeidimų skirtos baudos Lietuvos biudžetą papildė jau trimis milijonais eurų, ir žada mobiliųjų greičio matuoklių įsigyti dar daugiau.

Puikiausia šantažo priemonė

Kameros gatvėse, trikojai keliuose galbūt nenuteikia smagiai, tačiau Lietuvos advokatūros sekretorius, buvęs teisingumo viceministras

Po kelių dešimtmečių gali ateiti laikas, kai likti nepastebėtam viešoje vietoje taps beveik neįmanoma dėl viską stebinčių kamerų gausos.

Paulius Griciūnas tvirtino, kad daugiau klausimų kelia ne pačios kameros ir jų naudojimo mastas, bet tai, kur ir kaip saugoma sukaupta informacija ir kas gali prie jos prieiti.

Pasak P. Griciūno, tokia veikla realiai nėra reglamentuojama, o veido atpažinimo technologijas reglamentuojančio įstatymo nėra. „Pirmiausia pradėkime nuo filmavimo – viešintelis dalykas, kurį mes dažniausiai žinome, kai būna užrašas, kad filmuojama, kad teritorija stebima vaizdo kameromis. Bet technologijos labai sparčiai tobulėja – anksčiau kameros buvo žemos raiškos vaizdo srautas, skirtas daugiausia apsaugai, o dabar šiuolaikinės technologijos, pasižymintys didele raiška, visiškai keičia situaciją. Kai yra pakankamos raiškos kamera, kuri gali siųsti vaizdą, kyla klausimas, kur tas vaizdas patenka?“ – sakė P. Griciūnas.

Kaip teigė pašnekovas, laikai, kai vaizdo kamerų nufilmuota medžiaga dažniausiai būdavo tiesiog atsukama prekybos centruose, norint įsitikinti, ar nebuvo įvykdyta vagystė, eina į pabaigą. Prasideda naujas etapas, keliantis naujų klausimų. Pavyzdžiui, ar kameros ne tik filmuoja, bet ir atpažįsta veidus?

„Pati kamera vaizdo neatpažįsta, tai daro centras, kažkur esančios smegenys. Jų negali nebūti. Tik klausimas, kur jos yra ir kas jas valdo?“ – retoriškai klausė P. Griciūnas.

Anot Lietuvos advokatūros sekretoriaus, ši technologija gali veikti dvejopai – programa arba skenuoja visus veidus ir visus identifikuoja, arba ieško tik tam tikro žmogaus, kitų neidentifikuodama. Abu programos panaudojimo metodai, pasak P. Griciūno, turėtų būti aiškiai reglamentuojami, pirmenybę visgi teikiant tam, kad būtų identifikuojamas tik tas asmuo, kurio ieškoma. „Tegul tas stebėjimas būna, bet jis

turi būti aprašytas, kad visiems būtų žinoma, kad visi žinotų savo teises“, – įsitikinęs P. Griciūnas.

Kaip sakė Lietuvos advokatūros sekretorius, mūsų valstybėje toks žmonių sekimas tikriausiai įmanomas labai plačiu mastu – naujausios technologijai užtenka 0,06 sekundės žmogui atpažinti, o didžioji šalies gyventojų dalis valstybei patiki savo biometrinius duomenis, kai užsako pasą ar asmens tapatybės kortelę. Turint ir technologijas, ir biometrinius didžiosios gyventojų dalies duomenis, galima ne tik stebėti minią, bet ir dėti konkretaus žmogaus buvimo vietas ir laikus, atsekti, su kuo vienoje ar kitose vietose kirtosi asmens keliai, su kuo jis bendravo.

„Tai jau absoliutus sekimas, jei galima pagal vietą atsekti ryšius, kas su kuo kontaktuoja, – kalbėjo ▶

► P. Griciūnas ir pabrėžė, kad technologškai toks sekimas įmanomas, dėl to nekyla abejonų. – Kitose šalyse tai daroma, tik skirtumas toks, kad visuomenei tai žinoma.“

Tuo labiau kad ir Lietuvoje jau yra istorijų, kai slapto sekimo technologijos asmeniniais tikslais panaudotos prieš žmogų. Kaip vieną tokių pavyzdžių P. Griciūnas pateikė bylą, kurioje baudžiamojon atsakomybėn buvo patrauktas operatyvinis darbuotojas, klausęs draugės telefoninių pokalbių.

„Gali susirinkti duomenų apie kurio nors žmogaus santykius. Gali būti puikiausia priemonė šantažuoti – įsivaizduokit, užtinka, kad koks perspektyvus verslininkas buvo kitoje vietoje, nei žadėjo būti savo artimam žmogui. Galima iš to ir pasipelnysiti“, – apie galimybes, kurias atveria visuotinio stebėjimo kameromis ir sąžinės trūkumo kombinacija, sakė Lietuvos advokatūros sekretorius.

Ar ši situacija greitu metu gali keistis, neaišku – iniciatyva turėtų kilti iš visuomenės, tačiau tokių iniciatyvų, jei ir yra, nematyti. „Policija, teisėsauga plačiąja prasme visiškai nesuinteresuota apriboti savo galimybių“, – įsitikinęs P. Griciūnas. Anot jo, teisėsauga tokio klausimo ir negali kelti, nes tuomet kiltų ir kitas klausimas – o kaip teisėsauga dirbo, stebėję asmenis iki šiol?

Bendros sistemos nėra

Per keliolika pastarųjų metų, praleistų ES ir NATO, Lietuva tapo europietiška valstybe. Šalies vardą garsina *fintech*, lazerių technologijos, spartus internetas. Dėl šių aplinkybių Lietuvoje gan greitai prigijo ir tvarkos palaikymas pasitelkiant vaizdo filmavimo kameras.

Policija vaizdo kameromis reguliuoja eismą keliuose, savivaldybės savo nuožiūra stebi viešąsias vietas. Tačiau, kaip pabrėžė Policijos departamento komunikacijos specialistai, šios stebėjimo sistemos Lietuvoje, kaip atskiros salos, veikia kiekviena sau – jos nėra sujungtos į vieną bendrą sistemą.

„Lietuvoje nėra sukurta ir įdiegta vieninga vaizdo stebėjimo sistema,

todėl kiekvienoje savivaldybėje veikia lokali vaizdo stebėjimo sistemos (jeigu tokia sistema įdiegta). Atkreiptinas dėmesys, kad tokių sistemų savininkės yra vietos savivaldos ir (ar) savivaldybės įmonės, o policija yra tik duomenų gavėja arba bendra duomenų valdytoja, jeigu tarp savivaldybės administracijos ir policijos įstaigos

sukėlusius dalies vairuotojų nepasitenkinimą ir nerimą dėl privatumo. „Greičio matavimo prietaisai „PoliScan FM1“ buvo pirkti centralizuotai iš vieno tiekėjo (Estijos bendrovė „Alarmtec AS“)“, – nurodo Policijos departamentas. 37 greičio matuokliai Lietuvai kainavo maždaug 1,3 mln. eurų.

Technologijos ir biometriniai didžiosios gyventojų dalies duomenys leis dėti konkretaus žmogaus buvimo vietas ir laikus, atsekti, su kuo kirtosi asmens keliai, su kuo jis bendravo.

yra pasirašyta sutartis dėl bendro duomenų valdymo“, – redakcijai atsiųstame atsakyme teigė Policijos departamento specialistai.

2019-aisiais Lietuvos vairuotojai išvydo naują kelių policijos ginklą – mobiliuosius greičio matuoklius,

Policija atskleidžia, kad užfiksuotų pažeidimų duomenys pačiame mobiliajame greičio matuoklyje nekaupiami – užfiksavus pažeidimą, jo duomenys automatiškai persiunčiami į Administracinių nusižengimų registrą. „Iš prietaisų perduotų

XXI a. panoptikonas.

pažeidimo duomenų į Administracinių nusižengimų registrą duomenis tvarko įgalioti policijos pareigūnai ir darbuotojai, pašaliniai asmenys prie jo prieiti neturi teisės“, – nurodo Policijos departamentas. Taip pat jis įvardijo įstatymus, kurie reglamentuoja tokių persiųstų duomenų tvarkymą. Jų – visas sąrašas:

- 2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2016/679 „Dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB“ (paprasčiau – tiesiog Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas);
- Lietuvos Respublikos asmens duomenų, tvarkomų nusikalstamų veikų prevencijos, tyrimo, atskleidimo ar baudžiamojo persekiojimo už jas,

bausmių vykdymo arba nacionalinio saugumo ar gynybos tikslais, teisinės apsaugos įstatymas;

- Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas;
- Lietuvos Respublikos policijos įstatymas;
- Administracinių nusižengimų registro duomenų tvarkymo policijos įstaigose taisyklės, patvirtintos Lietuvos policijos generalinio komisaro 2020 m. lapkričio 23 d. įsakymu Nr. 5-V-956 „Dėl Administracinių nusižengimų registro duomenų tvarkymo policijos įstaigose taisyklių patvirtinimo“;
- Asmens duomenų tvarkymo policijos įstaigose taisyklės, patvirtintos Lietuvos policijos generalinio komisaro 2015 m.

lapkričio 28 d. įsakymu Nr. 5-V-964 „Dėl Asmens duomenų tvarkymo policijos įstaigose taisyklių patvirtinimo“.

Ir tai, anot Policijos departamento specialistų, dar ne visi teisės aktai, kurie reglamentuoja, kaip tvarkomi trikojais surinkti duomenys.

Valstybės paslaptis

Visgi vieno dalyko Policijos departamentas taip paprastai neatskleidžia, nors jis – ypač aktualus: ar teisėsauga Lietuvoje naudoja kameras su veidų atpažinimo funkcija.

„Lietuvos Respublikos įstatymai Lietuvos policijai, kaip ir kitoms teisėsaugos institucijoms, suteikia teisę naudoti ir taikyti įvairias technologijas, būdus ir priemones nusikaltimams tirti. Naudojamų technologijų pobūdį ir formų įvairovę nulemia atskirų nusikaltimų kategorijų pavojingumas, sudėtingumas, paplitimas ir pan.

Tam tikrą gana neseniai naudojamų technologijų galimybių paprastai stengiamės viešai nepristatyti, siekdami kuo ilgiau šias galimybes išlaikyti tam tikroje paslapyje. Viso to tikslas yra vienas: turėti galimybes efektyviai ir per kuo trumpesnę laiką atskleisti nusikalstamas veikas, padėti nukentėjusiesiems, taip pat padėti surasti prarastą turtą ir kt. Turimi duomenys leidžia teigti, kad nusikaltėliai gana aktyviai domisi policijos, kaip ir kitų teisėsaugos institucijų, veikla, galimybėmis, naudojamomis technologijomis ir visais įmanomais būdais renka apie tai informaciją, taip pat iš žiniasklaidos priemonių“, – tokios pozicijos laikosi Policijos departamentas.

Anot policijos, tikslaus atsakymo į šį klausimą tiesiog negalima pateikti – tokia informacija gali trukdyti atskleisti būsimus nusikaltimus ir padėti Lietuvos žmonėms.

Margas pasaulis, ramūs lietuviai

Neišvykstant toliau už Lietuvos gali atrodyti, kad visuotinis sekimas – tolima, nelabai įdomi ir mažai kam aktuali tema. Tačiau kitose šalyse viską stebinčios kamerų akys sulaukia nepalyginamai daugiau ▶

Aš tave matau...

► dėmesio ir kelia daug aistrų. Vieni visuotiniu stebėjimu labai piktinasi, bet kiti – patenkinti.

Štai Vokietijos sostinėje Berlyne prieš kelerius metus paskelbti planai įrengti daugybę naujų kamerų baigėsi tuo, kad 2018 m. balandį susibūrė Berlyno teisių į laisvę aljansas. Tokio gaivalingo ir spontaniškai susikūrusio judėjimo priežastimi tapo savivaldybės planai pavojingiausiose Berlyno vietose įrengti maždaug 2,5 tūkst. vaizdo stebėjimo kamerų. Anot valdžios, gausybė kamerų turėtų užtikrinti saugumą, tačiau dalis visuomenės išvelgė priešingus tikslus. „Mes norime, kad Berlynas ir toliau liktų miestu, atviru pasauliui, vertu gyventi, laisvu ir saugiu visiems“, – tokie teiginiai berlynietiško aljanso deklaracijoje rodo, kad vaizdo kameras kai kurie vertina ne kaip saugumo garantą, o kaip pavojų.

Panašias dilemas sprendžia ir kitos Vakarų Europos valstybės. Viena didžiausių tarptautinių verslo naujienų agentūrų „Bloomberg“ jau prieš metus rašė, kad veido atpažinimo technologijos sėkmingai išbandytos Prancūzijoje ir Didžiojoje Britanijoje, nors neapsieita be keleto kazusų ir klausimų, kur gi yra

naujosios žaidimo taisyklės, nes jos plaukioja kažkur pilkojoje zonoje tarp duomenų apsaugos ir nacionalinio saugumo įstatymų.

Turbūt ryškiausiai vaizdo atpažinimo technologijų ir stebėjimo kamerų galimybės bei pavojai atsiskleidė 2019-aisiais, Honkonge prasidėjus masiniams protestams dėl

mas) ar nuo visa matančios akies slėpdavosi po skėčiais.

Neatsitiktinai protestai Honkonge susiję su Kinija. Ši pasaulio galybė kartais įvardijama kaip valstybė, kurioje jau dabar įgyvendintas visuotinis sekimas, aprašytas G. Orwello distopijoje. 2019 m. Kinijoje vykusioje tarptautinėje pramonės parodoje buvo pristatyta kiniška 500 megapikselių raiškos kamera, ginkluota dirbtiniu intelektu ir gebanti per kelias akimirkas žmonių minioje surasti reikiamą asmenį. Kinija neslėpė planų tokias kameras pritaikyti visuomenei stebėti, ir tai, kaip vertina žmogaus teisių ekspertai už Kinijos ribų, dar labiau priartins šią supervalstybę prie visuotinio sekimo.

Ko vertos naujosios technologijos, patekusios į pavojingas rankas, parodo Kinijoje naudojama ir plėtojama socialinio reitingo sistema. Komunistinė valdžia teigia, kad šios sistemos tikslas yra užtikrinti vienodą visų piliečių socialinio ir ekonominio kredito vertinimą, tačiau už Kinijos ribų vis drąsiau kalbama, kad ši sistema tapo valdžios represiniu įrankiu – valdžiai nepaklūstantis pilietis gali būti baudžiamas finansiškai, o visuotinė stebėjimo sistema atveria Kinijos valdžiai gali-

Ko vertos naujosios technologijos, patekusios į pavojingas rankas, parodo Kinijoje naudojama ir plėtojama socialinio reitingo sistema.

prokiniškos valdžios planų pakeisti ekstradicijos įstatymą. Valdžios ir protestuotojų susirėmime vaizdo stebėjimo sistema kartu su veido atpažinimo technologijomis tapo vienomis kovos priemonių ir taikinių – valdžios institucijos kameras pasitelkė protestuotojams identifikuoti ir sekti, o protestuotojai prieš kameras panaudojo visą sumanumą: jie kameras uždažydavo, versdavo žemėn, veidus atpažinti galinčias kameras akindavo kišeniniais lazerais (kaip paaikšėjo, šis būdas buvo ypač efektyvus, nes lazerio spindulys ne tik „apakindavo“ kamerą, bet ir kartais pažeisdavo jos mikrosche-

mybes ne tik imtis naujų represijų, bet ir akimirksniu surasti maištinguosius visuomenės narius.

Įvairiose pasaulio vietose verda aistros dėl vaizdo kamerų ir privatumo, bet lietuviai į augantį vaizdo kamerų skaičių gatvėse žvelgia palyginti ramiai. Ir tai, anot P. Griciūno, nėra gerai.

„Susiduriame su požiūriu. Ir teisėsaugoje gali sakyti – jums nuo to nieko neatsitiko, tai ko dabar keliate bangas? Kai kurie žmonės to norėtų dėl saugumo – tik sekite, kad visi būtų saugūs ir sveiki. Bet taip po truputį tas Didysis Brolis ir atsiranda“, – apibendrina P. Griciūnas. ■

GREIČIO MATUOKLIAI

Už Prieš jūsų ir mūsų laisvę

Pagrindiniuose Lietuvos keliuose sumontuotais išmaniaisiais greičio matuokliais šalyje vykdoma neteisėta visuotinio sekimo programa

Paulius GRICIŪNAS

Lietuvos advokatūros sekretorius

Lietuvos automobilių kelių direkcijos (LAKD) atstovai atsisakė pateikti duomenis, kiek automobilių ir kiek kartų per parą patenka į šį sekimo tinklą, nors tokia statistika ir nėra valstybės ar tarnybos paslaptis. Viešai skelbiami vidutinio metinio paros eismo intensyvumo duomenys leidžia daryti prielaidą, kad šis skaičius galėtų siekti net šimtus tūkstančių kartų. Tačiau apie viską iš eilės.

Apie „greičio matavimą“

Turbūt retas nėra girdėjęs apie išmaniųjų vidutinio ar momentinio „greičio matavimo“ prietaisų naudą drausminant greitį mėgstančius viršyti vairuotojus. „Greičio matavimo“ rašau kabutėse, nes jie matuoja ne (tik) greitį. Pirmiausia, šie prietaisai tiksliai nustato jūsų lengvojo automobilio buvimo vietą ir laiką (sunkiojo transporto duomenų šiame tekste nenagrinėjame), kada toje vietoje esate. Fiksuojant vietą ir laiką kartu fotografuojami tiek automobilio valstybinės registracijos ženklai, tiek padaroma bendra vaizdo nuotrauka. Vykdomas automobilio registracijos ženklų atpažinimas ir nuskaityti duomenys perduodami į Eismo informacinę sistemą (EIS). Toliau ši sistema vykdo užklausas į kitas informacines sistemas: VĮ „Regitra“, Transporto priemonių draudikų biurą, Techninės apžiūros įmonių asociaciją „Transeksa“. Jeigu sistema aptinka bent kokią pažeidimą, iš radaro atsisieniama fotonuotrauka ir toliau duomenys perduodami į Administracinių nusižengimų registrą.

Tik tuomet, kai nėra nė vieno kabluko, sistema tariamai jus išleidžia iš savo skaitmeninių gnaužtų. Kodėl tik „tariamai“? Todėl, jog nepaisant to, kad nepadarėte jokio pažeidimo, toliau asmens duomenims tvarkyti yra palikta bent keletas gudrių saugiklių. Visų pirma, iš radarų nuotraukos niekur nedingsta, jos ten gali būti iki 24 valandų, o gal ir ilgiau, priklausomai nuo eismo intensyvumo. Technologijos veikia taip, kad patys seniausi įrašai ►

►perrašomi naujais. Tačiau praplėtus bazinę 4 GB matuoklių atmintį iki 64 GB (o tokio praplėtimo galimybė yra būtina matuoklių techninė sąlyga pirkimo dokumentuose), šį terminą galima reikšmingai prailginti. Šių nuotraukų saugojimo trukmė, anot LAKD, yra numatyta „vidaus teisės aktuose“, kurie „neprivalo būti skelbiami viešai“.

Antra, EIS veikia taip, kad visų duomenų apdorojimas neįvyksta akimirksniu, o užtrunka vidutiniškai 2–3 dienas. Maksimalus terminas – net 7 dienos. Taip visų automobilių, taigi labai tikėtina, kad ir jų savininkų, judėjimo „dienos nuotrauka“ EIS yra kaip ant delno. Turbūt nereikia turėti jokių abejonių, kad prie tokių duomenų neabejotinai norės prieiti ir teisėsauga. „Bet juk tam reikėtų teismo sankcijos?“ – galvotų sąmoningas Konstituciją skaitęs pilietis. Matyt, atskiru atveju būtų galima ir su teismo sankcija arba bent prokuroro nuro-

dymu, tačiau kam vargintis, jeigu Lietuvoje yra kur kas paprastesnis būdas – vadovaujantis žinybinėmis sutartimis. Šios sutartys nėra valstybės ar tarnybos paslaptis, tačiau LAKD atsisakė supažindinti su jų turiniu. Esant tokioms sutartims, „greičio kontrolės“ sistemos galimybės pradeda skleistis visu savo gražumu.

Remiantis itin ribotais ir išsukinėjimą primenančiais LAKD atsakymais, nėra pagrindo abejoti, kad sutarčių pagrindu teisėsaugos institucijos savo tikslais gali neribotai prieiti prie visų duomenų prisijungdamos tiek prie pačios EIS, tiek tiesiogiai prie pačių greičio matavimo prietaisų. Anot LAKD, kitos institucijos duomenis gali gauti tik vadovaudamosi EIS nuostatais bei duomenų teikimo sutartimis ir tik ta apimtimi ir tuo tikslu, kurie nurodyti sutartyse, taip pat esant kitam teisiniam pagrindui, pavyzdžiui, teismo nutarčiai.

Teisėsauga bet kada gali atsisiųsti visą ar tik kurią nors jai reikiamą informaciją. Tiek metaduomenis, tiek ir pačias nuotraukas. Nepaisant EIS duomenų apdorojimo trukmės, dar yra daromos ir šios sistemos rezervinės kopijos. Rezervinių EIS kopijų saugojimo trukmės LAKD neatskleidžia ir vėl motyvuoja tuo, kad vidaus teisės aktai „neprivalo būti skelbiami viešai“. O į klausimą, kaip dažnai daromos EIS kopijos, LAKD neatsakė motyvuodama, kad „šios informacijos atskleidimas ir paviešinimas gali turėti neigiamų pasekmių“. Nesunku suprasti, kam gali kilti neigiamų pasekmių. Juk prie daromų rezervinių kopijų teisėsaugos institucijos taip pat neišvengiamai turės priejimą.

Maža to, esant reikalui išmanieji radarai, toliau fiksuodami greitį, gali tiesiogiai veikti ir kaip vaizdo stebėjimo kameros. LAKD patvirtinama, kad trečiosioms institucijoms prisijungti prie šių kamerų

technologiskai galima tik gavus prieigą prie sistemos ir esant atitinkamam teisiniam pagrindui, pvz., teismo nutarčiai.

Kitas veiksnys – greičio matuoklių daromos nuotraukos. Jokie teisės aktai, netgi pačios LAKD, nenustato šių nuotraukų formato reikalavimų, tačiau šių matuoklių viešojo pirkimo dokumentai rodo, kad nuotraukos turi būti išsaugomos *png*, *jpg* arba *jpeg* formatais. Šiais laikais nereikia ilgai sugaišti norint surasti tyrimų, nagrinėjančių tokio formato fotografijų tinkamumą veido atpažinimą vykdančiai „deep learning“ technologijai. Mažai abejotina, kad ir iš greičio matuoklių perduodamas vaizdo srautas taip pat galėtų būti tinkamas veido atpažinimo technologijai. Suprantama, tokį *foto-* ar vaizdo medžiagos apdorojimą vykdyti ne pati EIS, o jau teisės saugos institucijos.

Kad suprastume naujų technologijų galimybes, kaip pavyzdį galima pateikti Naujojoje Zelandijoje šiemet pradėjusią veikti policijos vykdomą (ir neslepiamą nuo visuomenės) veido atpažinimo technologiją. Ši technologija diegiama pasaulinės lyderės NEC ir praktikoje veikia 1000 veidų realaus atpažinimo per minutę našumu. Tai reiškia, kad vieną asmenį identifikuoti tetrunka 0,06 sekundės. Nors ši technologija – ne šio straipsnio objektas, vis dėlto primintina, kad Migracijos departamentas renka asmens veido atvaizdo biometrinius duomenis asmens tapatybės dokumentams. Viskas gerai, bet minčių kyla įvairių.

Apie teisę

Konstitucinis Teismas dar 2000 m. gegužės 8 d. nutarime yra nustatęs, kad „asmuo, darydamas priešingas teisei veikas, neturi ir negali tikėtis privatumo“. Atitinkamai logiška ir pagrįsta būtų manyti, kad asmuo, sąžiningai besilaikantis teisės, pagrįstai tikisi, kad pagal Konstituciją tai nulems valstybės pagarbą asmens privačiam gyvenimui. Svarbu paminėti, kad 2019 m. balandžio 18 d. nutarime Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į techno-

logijų raidą, privataus gyvenimo sampratą išaiškino plečiamai. Išplečiant šią sampratą, buvo išlaikyta konstitucinės doktrinos nuostata, numatanti, kad „ribojantis asmens teisės ir laisvės įstatymo nustatytas teisinis reguliavimas turi būti toks, kad sudarytų prielaidas kiek įmanoma įvertinti individualią kiekvieno asmens padėtį“.

Ne veltui atkreipiau dėmesį į Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, numatančią pareigą valstybei asmens teisių ir laisvių ribojimą nustatyti įstatymo lygmeniu. Konstitucinis Teismas taip pat akcentuoja, kad surinkta informacija apie privatų gyvenimą gali būti panaudojama tik įstatymuose nustatytais atvejais ir tvarka. Tai yra būtina

logika ir formuluotės jau retai gali nustebinti, ši kartą taip ir nutiko, nes stacionariosios Kelių eismo taisyklių pažeidimo fiksavimo įrangos sąvoką pavyko rasti... Kelių priežiūros ir plėtros finansavimo įstatyme. Koks puodelis, toks ir dangtelis, kaip sako liaudies išmintis, tad nenuostabu, kad šiame įstatyme tenustatyta, kad už pažeidimus, fiksuotus stacionariąja pažeidimų fiksavimo įranga, sumokėtos baudos papildo Kelių priežiūros ir plėtros programos biudžetą. Jokių galimybių detalizuoti šias nuostatas Vyriausybės nutarimu nėra, nes įstatymas nei nustato tokios stacionariosios įrangos veikimo principus, nei tokius įgaliojimus deleguoja Vyriausybei. Bendrąja prasme Vyriau-

Kaip minėta atsakant į ankstesnius klausimus, tai numatyta vidaus teisės aktuose. Vidaus teisės aktai neprivalo būti skelbiami viešai.

LAKD atsakymas

sąlyga asmens privataus gyvenimo apsaugai nuo valstybės, institucijų ir pareigūnų ar kitų asmenų kišimosi užtikrinti. Sąlyga „įstatymuose nustatytais atvejais“ reiškia, kad tokie santykiai negali būti sureguliuoti žemesnės galios aktu negu įstatymas, taip pat tai, kad tokie santykiai negali likti įstatymu nereguliuoti. Todėl būtų logiška manyti, kad tokios reikšmingos apimtys intervenciją į iš esmės visų Lietuvos piliečių asmeninį privatų gyvenimą vykdančių prietaisų veikimo pagrindiniai principai turėtų būti nustatyti eismo saugumą reglamentuojančiame įstatyme. Tačiau Saugaus eismo automobilių keliais įstatyme apie tai nieko neaptiksim. Rasime net įstatymo lygmeniu nustatytus reikalavimus techninės apžiūros kontrolieriams, tačiau apie pažeidimų fiksavimo įrangą – nė žodžio.

Tuomet nuosekliai pažvelkime į Kelių įstatymą, kuris pateikia, pavyzdžiui, techninių eismo reguliavimo priemonių sąvoką, tačiau visame įstatymo tekste vėl nėra nė žodžio apie pažeidimų fiksavimo įrangą. Nors Lietuvos teisės aktų

sybė gali priimti nutarimus ir nepriklausomai nuo to, ar jai įstatymu buvo nustatytas pavedimas, ar ne. Tačiau šiuo konkrečiu atveju, kai konstituciškai būtinas įstatyminis reglamentavimas, tai būtų panašu į Vyriausybės vykdomą Seimo įgaliojimų perėmimą. Diskutuoti, ar vis dėlto Vyriausybė galėtų savarankiškai priimti tokią sritį reguliuojantį nutarimą, nėra tikslo, nes nėra ir jokių priimto Vyriausybės nutarimo.

Tačiau tokios formalios kliūtys gali kelti keblumą tik teisininkams. Iš tiesų buvo rastas „teisinio absurdo čempiono“ vardo vertas sprendimas pagrįsti išmaniųjų matuoklių veikimą. Tai – 2017 m. kovo 13 d. Vyriausybės nutarimas Nr. 167, patvirtinantis Vyriausybės programos įgyvendinimo planą. Visos greičio matuoklių sistemos pagrindas yra šio nutarimo dalis „5.4.5. Darbas“, numatanti žuvusiųjų eismo įvykiuose skaičiaus mažinimą diegiant inovatyvias prevencijos ir kontrolės sistemas. Viena tokių šio „darbo“, LAKD kažkodėl vadinamu „punktu“, priemonių yra sektorinio greičio kontrolės ruožų ir stacionarių ▶

►radarų įrengimas. Akivaizdu, kad toks „darbas“, šio Vyriausybės nutarimo pakeitimuose apibūdinamas kaip „lentelė“, negali būti laikomas teisiniu pagrindu.

Panaši situacija nagrinėta Konstitucinio Teismo 2018 m. birželio 29 d. nutarime, kuriame Vyriausybės 2017 m. lapkričio 22 d. nutarimas Nr. 947 „Dėl Valstybinių universitetų tinklo optimizavimo plano įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“ buvo vertintas kaip planavimo dokumentas, o jame patvirtintos priemonės laikytos Vyriausybės išreikšta pozicija, tačiau ne konkrečiu teisės aktu (teikimu). Taigi Vyriausybės programoje išdėstomos tam tikro laikotarpio valstybės veiklos gairės, uždaviniai institucijoms, tačiau nei pati programa, nei juo labiau jos įgyvendinimo planas negali būti laikomi savarankišku teisiniu pagrindu visuomeniniams santykiams reguliuoti. Tai yra planavimo dokumentas, kuriuo teisės akto forma yra patvirtinama Vyriausybės pozicija ir nustatomi įpareigojimai ministrams, tiesiogiai atsakingiems už šio plano ir prioritetinių darbų įgyvendinimą. Taigi ir tokio akto nesilaikymas gali sukelti tik politinės ministro arba (ir) premjero atsakomybės klausimą. Kitu atveju, pavyzdžiui, Teisingumo ministerija dar 2017 m. pabaigoje, remdamasi „3.2.2. darbu“, turėjo patvirtinti balsavimo internetu sistemą. Tačiau visiems aišku, kad balsavimo tvarka numatoma specialiuose rinkimų įstatymuose. Taigi tokie LAKD vadovybės veiksmai vertintini kaip akivaizdus (ir labai šiurkštus) įgaliojimų viršijimas.

Nereikėtų pamiršti ir Europos Žmogaus Teisų Konvencijos (Konvencijos) 8 straipsnio, numatančio, kad kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus gyvenimas, o valstybės institucijos neturi teisės apriboti naudojimosi šiomis teisėmis, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus. Europos Žmogaus Teisių Teismas praktikoje Konvencijos 8 straipsnį aiškina ne tik įstatymo kriterijaus požymiu, tačiau ir nustato, kad: a) tokie aktai turi būti

visuomenei žinomi ir b) asmenys gali suprasti jiems kylančias ar galinčias kilti pasekmes (pvz., *Perry prieš Jungtinę Karalystę*). Leiskite paklausti, kiek iš jūsų žinojo apie šios sekimo sistemos intervenciją į jūsų gyvenimus?

Apie tikslą

Į bet kokią užklausą apie greičio matuoklių veikimą LAKD savo atsakymus pradeda nuo Bendrojo duomenų apsaugos reglamento (BDAR) 6 straipsnio 1 dalies c punkto. Šis BDAR punktas nustato, kad asmens duomenų tvarkymas yra teisėtas, jeigu jis būtinas teisinei prievolei vykdyti. Jau buvo aptarta, kad nėra jokio realaus ir teisėto greičio matuoklių sistemos veikimo teisinio pagrindo, todėl nelieka ir teisėto tikslo. Vyriausybės plano „lentelė“ tėra teisinio pagrindo fikcija, tad ir bet koks asmens duomenų rinkimas šia greičio matuoklių sistema pagal BDAR yra neteisėtas. Tačiau šios sistemos ydingumas gali būti ir dar didesnis.

Šie matuokliai įrengiami pagal LAKD pa(si)tvirtintą vos dviejų

dimų, yra sistemos faktinis veikimo efektyvumas. Tame pačiame Vyriausybės nutarime, kuriame įtvirtintas „5.4.5. Darbas“, yra nustatyta ir siekiamybė nuo 2016 iki 2020 m. žuvusiųjų skaičių keliuose sumažinti nuo 66 iki 50 vienam milijonui gyventojų (arba 17 proc.). LAKD ir Statistikos departamento pateikiama statistika rodo, kad skaičiuojant pagal tokią metodiką faktinis žuvusiųjų skaičius keliuose 2016 m. buvo 66,48, o 2019 m. – 65,85, t. y. beveik nepakitęs. Vertinant absoliučias reikšmes, vairuotojų ir keleivių žūčių skaičius per šį laikotarpį netgi išaugo, nepaisant ir kitų infrastruktūros priemonių (žiedinių sankryžų, atitvarų ir kt.). Tačiau tokia statistika būtų visiškai dėsninga, jeigu „greičio kontrolės“ priemonės yra statomos iš tiesų ne (vien) greičio kontrolės tikslais. Tuomet nėra jokių abejonių, kad šie prietaisai savo tikrąjį tikslą įgyvendina puikiai.

LAKD, paklausta apie eismo įvykių statistikos pokytį greičio matuoklių veikimo vietose, teatsakė: „Vidutinio greičio matuokliai pradėti diegti palyginti neseniai, bet,

Logiška manyti, kad asmuo, sąžiningai besilaikantis teisės, pagrįstai tikisi, kad pagal Konstituciją tai nulems valstybės pagarbą asmens privačiam gyvenimui.

lapų metodiką, kurios 7.2. punkto b papunktis nustato, kad greičio matuoklių kontroliuojamame ruože turi būti minimalios galimybės nusukti sankryžose ar nuvažose (tik atitinkant šią būtinąją sąlygą vėliau vertinami papildomi kriterijai). Viena vertus, toks sprendimas atrodytų logiškas, bet, kita vertus, matyti, kad ruožai parenkami tokia tvarka, kad būtų kuo sunkiau jų išvengti (išsukti ar apvažiuoti). Atsivertus žemėlapi, kuriame pavaizduotas šių įrenginių išdėstymas, matyti, kad visi pagrindiniai Lietuvos keliai yra (bus) padengti, taigi ir nuolat sekami, šių matuoklių voratinklio.

Antrasis argumentas, rodantis galimą apsimestinį sistemos pagrin-

vertinant preliminarinius duomenis, tikimasi, kad šios priemonės padės sumažinti skaudžiausių eismo įvykių skaičių, o vis dėlto įvykusios eismo nelaimės, tikėtina, turės lengvesnes pasekmes.“

Apie sprendimą

Atskleidus šios sistemos teisinio (ne)reglamentavimo, veikimo ir tikslų ydas reikia ieškoti išeities. Kaip jau minėta, visų ydų korekcijos pradžia būtų tinkamų įstatyminių normų, užtikrinančių teisę į privatumą, priėmimas. Pirmiausia greičio matuoklių sistemą reikia perprogramuoti taip, kad būtų perduodami ne absoliučiai visi, o tik maksimalų leistiną greitį viršijusių

Judrūs ir klatingi.

automobilių duomenys. Antra, visi surinkti duomenys apie maksimalaus leistino greičio neviršijusius automobilius (taigi ir jų vairuotojus) turi būti nedelsiant sunaikinami. Šiais principais tokios sistemos veikia Vakarų Europoje. Trečia, asmens duomenys šiomis sistemomis yra renkami greičio kontrolės tikslu, todėl turi būti nutrauktos visos sutartys su teisėsaugos institucijomis, o prieiga prie šių duomenų galima tik esant motyvuotam teisėsaugos institucijos teikimui ir sankcionavus teismui.

Antroji sprendimų kryptis būtų susijusi su valstybės pagarba savo piliečiams. Pirmas darbas būtų visuomenei išsamiai atskleisti bei viešai, atvirai ir aiškiai pateikti šių sistemos veikimo principus ir paaiškinti, kaip užtikrinama privataus gyvenimo apsauga. Tai – įprasta Vakarų Europos valstybių praktika. Antra, maksimalų leistiną greitį viršijęs vairuotojas turėtų būti iš

karto apie tai informuojamas tos pačios greičio matavimo sistemos (pavyzdžiui, Norvegijoje tai daroma šviesos signalu, įrengtu už vidutinio greičio matavimo ruožo). Trečiasis sprendimas būtų asmeniškai informuoti asmenis, kurių duomenys buvo tikrinami teisėsaugos institucijų neturint teismo sankcijos. Atsiprašymas, matyt, būtų „ne šio pasaulio dimensija“.

Apie pasekmes

LAKD atstovų (ne)atsakymai rodo, kad ši valstybės įmonė, nepaisydama įstatyminės pareigos pateikti informaciją, ieško galimybių neatskleisti šios sistemos veikimo „subtilumų“. Teisėsaugos institucijos greičiausiai vėl pasakos apie savo nepriekaištingai veikiančias vidinės kontrolės sistemas, nepaisydamos, pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarties, neteisėtomis pripažinusios net teismo (o tai savaime apima ir visas teisėsaugos institucijas bei

prokuratūros grandis) sankcijas slaptiems veiksams vykdyti.

Akivaizdu, kad ši situacija reikalauja labai išsamaus, kruopštaus ir nepriklausomo tyrimo. Savo prigimtimi tokie tyrimai veikiausiai priklausytų Valstybinei asmens duomenų inspekcijai. Deja, ši inspekcija – viena iš 14 institucijų ir valstybės įmonių, derinusių EIS įstatus, tačiau taip ir nepamačiusi ar nenorėjusi pamatyti masinio neteisėto asmens duomenų tvarkymo.

Atsižvelgiant į Seimo įgaliojimus, paneigtus ar apeitus buvusios vykdomosios valdžios, mano asmeniniu įsitikinimu, tai – klasikinė tikrojo parlamentinio tyrimo, vykdomo Seimo sudarytos parlamentinės tyrimo komisijos, situacija. Seimas šią ypatingos parlamentinės kontrolės formą sugebėjo pakankamai diskredituoti, tačiau atsiranda neeilinė galimybė atkurti visuomenės pasitikėjimą. ■

Straipsnio autorius nuoširdžiai dėkoja visiems konsultavusiems, padėjusiems savo patarimais ir įžvalgomis.

TEISINGUMO PROBLEMA

Septynios teisingumo bėdos, klišės ir kontroversijos

Ir ką reikėtų padaryti, kad kiekvienas jaustumės gyvenantis teisinėje valstybėje

Gintautas BARTKUS

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto partnerystės docentas, advokatas

2018 m. visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“ Lietuvos gyventojų klausė: ko labiausiai Lietuvai trūksta, kad ji taptų gerovės valstybe? 27 proc. apklaustųjų nurodė, kad labiausiai trūksta geros valdžios, 16 proc. – teisingumo, sąžiningumo. Galima nustepti, bet ekonomikos augimas, dėmesys paprastam žmogui, net darbo vietos ar korupcijos suvaldymas atsidūrė šio sąrašo apačioje – tik maždaug 6 proc. apklaustųjų manė, kad tai svarbu.

Būtų galima daug kalbėti apie tai, kas yra teisingumas, ir pabandyti jį apibrėžti, bet vargu ar tai daryti verta. Apibendrinant Alfo Rosso, vieno teisinio realizmo atstovų ir buvusio Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėjo, plačiai žinomo straipsnio idėją, galima pajaukauti, kad bandymas apibrėžti tokias sąvokas mums duotų tiek pat naudos, kiek Ramiojo vandenyno salos genties narių tarpusavyje vartojamų terminų apibrėžimas. Bet dauguma, matyt, pritaris Vilniaus universiteto Teisės fakulteto doc. Vaidoto Vaičiūčio paaiškinimui, kad kuo daugiau mūsų valstybėje bus teisės, demokratijos ir kuo labiau garantuosime žmogaus teises, tuo daugiau turėsime ir teisingumo.

Taigi galime peržvelgti kiekvieną šių teisingumo dedamųjų, jas šiek tiek išskaidydami. Tai padėtų suvokti, kaip tam tikri realūs veiksmai, kartais net ir nelabai reikšmingi, galėtų mums leisti džiaugtis teisingumu Lietuvoje.

Teisėkūra

Ar gali būti neteisingumas teisėje ir ar teisė gali būti tas, kas yra neteisinga? Sudėtingi klausimai, bet galime sutarti, kad nekokybiška teisėkūra atneša ne tik ekonominę žalą, bet ir nusivylimą valstybės institucijomis ir pačia valstybe. Šiandieną girdime politikų ryžtą pereiti nuo įstatymų kiekybės prie kokybės. Reikia pabrėžti, kad tai labai sudėtingas iššūkis. Teisėkūros problemos nėra tik įstatymus leidžiančios valdžios – Seimo –

problema. 2016–2020 m. kadencijos Seimo VIII sesijoje Vyriausybė registravo beveik pusę teisės aktų projektų, tiek pat – maždaug pusė – priimtų teisės aktų buvo inicijuoti Vyriausybės.

Teisėkūros problema nėra ir tik su teisės aktų kokybe susijusi problema. Ji reikalauja ir tam tikros valstybės valdymo paradigmos keitimo – valdžia privalo virsti tuo, ką Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija vadina atvira ir inovatyvia valstybe (vyriausybė). Kiekvienas iš šių žodžių nėra tuščias. Atvira valstybė reiškia atvirus duomenis ir sprendimus, kurie priimami įgyvendinant politinių sprendimų priėmimo ciklą ir aktyviai dalyvaujant suinteresuotoms visuomenės grupėms.

Neseniai priimant Lobizmo įstatymą, kuris įsigalioja nuo Naujųjų metų, atrodo, siekta atvirkščio rezultato – sukurti kiek galima daugiau kliūčių dalyvauti teisėkūros procese, beveik visus paverčiant lobistais, diskriminuojant atskiras visuomenės grupes ir sukuriant pilką erdvę, kurioje tampa neaiškios nei teisės, nei pareigos, bet atsiranda neribota valdžios galia aiškinti įstatymą ir bausti.

Lobizmo įstatymas priimtas neatlikus nepriklausomos galiojančio reguliavimo analizės. Šis įstatymas nėra grįstas jokiais konkrečiais įrodymais, o greičiau bandantis atgaivinti XVII a. pabaigoje egzistavusius modelius. Kokybiškos teisėkūros požymis yra ne tik esamos sistemos monitoringas ir vertinimas ar kaštų ir naudos analizė, bet ir įrodymais grįsta teisėkūra. Geras įrodymais grįstas teisėkūros pavyzdys yra Lietuvos prezidento suburta COVID-19 ekspertų grupė, analizuojanti ir siūlanti sprendimus.

Lietuvos vykdomojoje valdžioje, deja, vyrauja kitoks modelis, kurio centrinė ašis – biurokrato ar ministro įsivaizdavimu pagrįstos idėjos. Įrodymais grįstas teisėkūros modelis reikalauja atsiriboti nuo savo, dažnai atrodančio paties teisingiausio, įsivaizdavimo, ir sprendimus grįsti ekspertų (visų pirma,

išorės) nuomone ir tyrimais. Kitaip sakant, ministro siūlymai turėtų prasidėti sakiniu: man ekspertai patarė ir aš, sutikdamas su jų nuomone, siūlau priimti būtent tokį ir tokį sprendimą.

Šiandieną, deja, lieka stebėtis neišsenkančiu keistų apribojimų srautu. Seimo narys Stasys Šedbaras pabrėžia, kad 2016–2020 m. kadencijos Seime registruota daugiausia teisės aktų projektų – 5413. Ir tai tik įstatymai. Tokia „produkcijos“ gausa suformuoja teisinio reguliavimo fragmentiškumą, kai kiekvienam socialiniam reiškiniui turime tarpusavyje nederančius įstatymus. Lietuvai iki šiol būdingos dvi iš „sovietmečio“ teisės atkeliaujančios problemos: imperatyvus reguliavimo mechanizmas, pagrįstas draudimais ir imperatyviomis teisės normomis, ir jį lydintis nepagrįstas viešosios teisės ribų išplėtimas. Pavyzdžiui, net turtinius, ekonominius santykius reguliuojančiame nemokumo

Tad kodifikavimas galėtų būti ta išeitis, kuri leistų peržiūrėti dalį gausios teisėkūros „produktų“ ir juos supaprastinti atliekant kodifikavimą ar sisteminę tam tikros srities teisės aktų peržiūrą.

Teisingumo kaina

Tiek kokybiška teisėkūra, tiek plačiaja prasme teisingumas kainuoja. Ar galima tikėtis Seimo užsakomos nepriklausomos ekspertinės nuomonės kokybės, jei už jos atlikimą siūloma sumokėti ne daugiau nei 100 eurų? Ar tikrai mus tenkina valstybės garantuota teisinė pagalba, kurioje, perfrazuojant seną anekdotą, „aš apsimetu, kad dirbu, o jie apsimeta, kad moka“? Kokios lėšos šiandieną skirtos Seimo nariui ar numatytos Vyriausybės pateiktame biudžeto projekte, kurios būtų skirtos kaštų ir naudos analizei, sisteminei srities peržiūroms, visuomenei įtraukti ir pan.? Deja, politinis diskursas yra atvirkščias suvokimui, kad teisingumas kainuoja.

Lietuvos vykdomojoje valdžioje, deja, vyrauja kitoks modelis, kurio centrinė ašis – biurokrato ar ministro įsivaizdavimu pagrįstos idėjos.

įstatyme klaidingai įžvelgiame viešąjį interesą arba skubame teigti, kad valstybė turi pareigą užtikrinti aukštojo mokslo dėstytojų mokslinių darbų kokybę ir todėl turi teisę nutarti, kad vienas ar kitas mokslinis darbas yra nekokybiškas, kištis į aukštųjų mokyklų autonomiją.

Galima daryti prielaidą, kad privatinės teisės ribos mažėja su kiekvienu priimtu įstatymu. Neįmanoma staiga sustoti ir panaikinti visų šiandieną galiojančių 10 507 įstatymų, tačiau būtina prisiminti teisės aktų kodifikavimą. Naujasis ir pirmasis nacionalinis Civilinis kodeksas, kuris buvo priimtas 2000 m., yra beveik kaip užakęs ir susitraukęs ežeras. Būtų galima dar vieną prielaidą daryti. Civilinio kodekso reikšmė (reguliuojami teisiniai santykiai) yra perpus sumenkusi dėl gausybės teisės aktų, „kitaip“ reguliuojančių teisinius santykius.

Todėl girdime populistinius šūkius: įstatymą parengti nieko nekainuoja, sumažinkime antstolių ir notarų įkainius, Registrų centras neteisėtai didina įkainius ir pan. Tai labai panašu į šūkius sumažinti kalafiorų kainą prekybos centruose.

Nekalbant apie galimas ar taisytinas problemas, susijusias su šių institucijų veikla, reikėtų kalbėti apie jų teikiamas paslaugas, jų kokybę ir vertę, taip pat, kur įmanoma, konkurenciją. Juk tik labai nedaug vartotojų skundžiasi paslaugų brangumu, jei mato ir suvokia jam suteiktos paslaugos vertę.

Tačiau, kad ir kaip ten būtų, reikia nepamiršti, kad neteisingumas visada kainuos daug brangiau. 2011–2018 m. Kanadoje vykdytas Teisingumo kainos projektas apibendrino įvairiose pasaulio valstybėse atliktus tyrimus, susijusius su išlaidomis teisingumui. Visi ▶

Įvairiose šalyse atlikti tyrimai patvirtino išvadą, kad investicijos į teisingumą visada leidžia sutaupyti daugiau, nei yra investuojama. Baudžiamosios ar civilinės bylos taip pat kainuoja. Ar valdžia skaičiuoja, kiek galima įvertinti, suskaičiuojant, kiek teisminių procesų užbaigiami taikos sutartimis? Lietuvoje – vienetai, JAV – apie 90 proc. visų bylų.

Teisėjų nepriklausomumas

Teisėjų nepriklausomumas kaip vertybė dažnai suvokiama kaip savaime egzistuojanti. Tokiam požiūriui įtaką neabejotinai daro Lietuvos tarptautinė padėtis (tiek instituciniu, tiek tarptautinės teisės požiūriu). Po Votergeito skandalo JAV naujai paskirtas teisingumo ministras Edwardas Levi suformavo esminius JAV teisėsaugos institucijų nepriklausomumo nuo kitų valdžių saugiklius. Baigęs savo kadenciją atsisveikinimo kalboje pasakė: „Mes pademonstravome, kad teisingumo vykdymas gali būti sąžiningas, gali būti efektyvus, gali

būti nepartinis. Šie tikslai niekada negali būti pasiekti amžiams. Jus pasiekti reikia kiekvieną kartą iš naujo.“

Verta išsiklausti. Pagal Europos Komisijos sudaromą Teisingumo indeksą Lietuvos teismai yra blogiausiai finansuojami visoje ES (antri nuo galo pagal sumą eurai, tenkančią vienam gyventojui, ir septinti nuo galo pagal BVP dalį). Tai praktikoje gali reikšti chronišką finansinių lėšų trūkumą ir priklausomumą nuo valdžios, skirstančios šias lėšas.

Dar didesnę nerimą kelia kai kurių politikų požiūris į akivaizdžias teismų nepriklausomumo problemas Lenkijoje. Ar tokia pozicija (ar jos nebuvimu) norima pasakyti, kad Lenkijoje vykdoma teismų reforma stiprina teismų nepriklausomumą? Pavyzdžiui, nustatant, kad Teisėjų tarybos nariai nebėra renkami pačių teisėjų, o juos skiria politinė valdžia, arba suteikiant vykdomajai valdžiai teisę spręsti, kuris teisėjas gali tęsti darbą suėjus tam tikrai amžiaus ribai, o kuris ne,

arba sudarant „lygesnes tarp lygių“ išimtinės kontrolės ar drausmės kolegijas Lenkijos aukščiausiojoje teisme? Ar tiesiog nerandama diplomatinio būdų, kaip gražiai kaimynui ir draugui pasakyti, kad jis yra neteisingas ir pažeidžia savo tarptautinius įsipareigojimus, priimtus sutartimi, kurios šalis yra ir Lietuva?

Kovos su korupcija pūslai susiję su įtarimų pareiškimais teisėjams, ir skubus jų drausminių bylų nagrinėjimas kelia abejonių, ar egzistuoja tinkama atsvarų sistema, garantuojanti, kad teisėjų nepriklausomumas nepaskęs tuose pūsluose? Kaip teisingumo požiūriu atrodo teisėjo drausminės „bylos“ nagrinėjimas, kai jam neleidžiama susipažinti su bylos medžiaga? Ar nėra klasikinis kafkaškas procesas, kai įtariamasis (pagrįstai ar nepagrįstai, bet kuriam dar net kaltinimai nepareikšti) teisėjas realiai visą „aiškinimosi“ laikotarpį neatsisakęs teisėjo statuso beveik negali gauti jokių pajamų? Ar nėra interesų konflikto, kai įtarimus teisėjui formuluoja (o

Populisto teisingumas.

ypač, kai neformuluoja) tas pats pareigūnas, kurio surinktos medžiagos teisėtumą kitoje byloje turi tikrinti tas pats teisėjas?

Taip ir nesulaukėme atsakymų į klausimą, ką kai kurie „operatyviniai darbuotojai“ veikia teisėjų kabinetuose? Taip pat nesulaukėme atsakymų ir į tai, dėl kurių bylų Seimo narys rašė teismo pirmininkui ar kurias bylas kitas Seimo narys aptarinėjo su kito teismo pirmininku?

Paradoksaliai atrodo ir mūsų negebėjimas atsiriboti nuo besąlygiško bendradarbiavimo su kai kurių rytų kaimynių teismais ir kitomis teisėsaugos institucijomis. „Džiaugdamiesi“ ir nesusimąstydami puldami vykdyti tokių valstybių teismų ar kitų institucijų prašymus arba priimdami jų išduotus dokumentus už gryną pinigą, mes tarsi devaluojame bet kokius teisinės valstybės principus. Niekam turbūt neturėtų kilti abejonių, kad šiose šalyse nėra nei teisinės valstybės, nei teismų, vykdančių teisingumą, ir tuo labiau teisėsaugos institucijų.

Procedūrinis teisingumas

JAV nuo 1992 m. vykdomas Nekaltumo projektas (*Innocence Project*), kuris, naudojant DNR tyrimus, padėjo išteisinti daugiau nei 271 nuteistą asmenį, iš kurių kai kurie kalėjime bausmę atliko jau daugiau nei dešimt metų. Tačiau keisčiausia pasirodė ne tai, kad buvo nuteisti kalėti nekalti asmenys, bet tai, kad maždaug ketvirtis šių asmenų prisipažino padarę nusikaltimą, kurio nepadarė.

Nekaltumo projekto rezultatai paskatino mokslininkus atlikti daugiau tyrimų ir pabandyti išsiaiškinti, kodėl nekalti žmonės prisipažįsta tai, ko nepadarė. Prof. Robertas Horselenbergas ir jo kolegos iš Maastrichto universiteto 83 asmenų grupę informavo, kad prekybos tinklas atlieka tyrimus, kurio metu reikia akiai ragauti skirtingų rūšių gėrimus ir pabandyti atspėti jų pavadinimus. Tiksliausiai atspėjusiam būtų skiriamas apdovanojimas – „iPad“ ar kitas panašios

vertės daiktas. Gėrimų pavadinimai buvo pridengti, bet taip, kad kiek pasistengus pridengimą būtų galima šiek tiek pastumti ir pamatyti gėrimo pavadinimą. Eksperimento dalyviai buvo filmuojami slapta kamera. Peržiūrėjus įrašą paaiškėjo, kad 10 testo dalyvių pasielgė nesažiningai ir pasižiūrėjo gėrimo pavadinimą. Tačiau organizatoriams apkaltinus ir kitus eksperimento dalyvius, papildomi 8 dalyviai klaidingai prisipažino pasižiūrėję gėrimo pavadinimą, nors buvo informuoti, kad jiems gresia 50 eurų bauda. Panaudojus įvairias tardymo metodikas, klaidingai

Dar didesnę nerimą kelia kai kurių politikų požiūris į akivaizdžias teismų nepriklausomumo problemas Lenkijoje.

prisipažinusių skaičius dar išaugo. Tokį elgesį paaiškino vienas kito panašaus eksperimento dalyvis – nurodė, kad jam buvo paprasčiau prisipažinti, nes jis neturi ką slėpti, o filmuota medžiaga įrodys, kad jis pažeidimo nepadarė. Deja, tai labai rizikinga taktika, ypač baudžiamojoje teisėje.

Šiandieną tenka tik apgailestauti, kad valdžios inicijuoti pirmojo ir vienintelio nacionalinio Baudžiamojo kodekso, priimto 2003 m., pakeitimai pamažu reanimavo dalį „sovietinių“ reliktų. Kaip nurodo kolega doc. Remigijus Merkevičius, „baudžiamoji valdžia nusprendė „pribaigti“ Lietuvos baudžiamąjį procesą, paversdama jį, sąlyginai pavadinkime, „moderniąja“ ar „XXI šimtmečio inkvizicija“: galutinai įtvirtinti baudžiamosios valdžios dominavimą visuose baudžiamojo proceso etapuose (riboti procesinį lygiateisiškumą, paverčiant jį *privilegium odiosum*), suabsoliutinti „materialiąją tiesą“ kaip baudžiamojo proceso tikslą, kad šiuo patraukliu šūkiu būtų galima pateisinti bet kokių žmogaus teisių apsaugai skirtų procesinių principų ar nuostatų veikimo erdvės susiaurinimą, ignoruoti ar apskritai eliminuoti iš baudžiamojo proceso

„privatų interesą“ kaip procesinę vertybę, minimizuoti sąžiningo rungimosi lauką, įteisinti slaptą, rašytinio pobūdžio procesinę veiklą, riboti tiesioginio (betarpiško) įrodymų tyrimo teisme principą, minimizuoti bendruomenės galimybes stebėti, žinoti ir taip drausminti bei kontroliuoti kriminalinę justiciją ir t. t.“

Deja, ne geresnė situacija ir civiliniame procese. Prof. Viktoras Justickis ir prof. Gintautas Valickas pabrėžia, jog ginčas turi būti išspręstas taip, kad sprendimą abi ginčo šalys suprastų kaip teisingą. Dėl to turi būti sukuriamas subjek-

tyvus teisingumo jausmas, kuriam tarnauja teismo simbolika ir retorika, pradedant nuo teisėjų, advokatų ir prokurorų togų ir baigiant teisminio proceso metu vykdomais ritualais ir net, kaip JAV atliktas tyrimas atskleidė, pastatu, kuriame yra teismas. Deja, 2011 m. žodiniai posėdžiai apeliacinėje ir kasacinėje instancijoje buvo beveik išnaikinti – procesui „gyvi“ bylininkai tapo nebereikalingi.

Korupcija

Kovos su korupcija šūkis yra populiarius pasaulio politiniame gyvenime. Deja, kartais šis šūkis pasitelkiamas tik valdžiai užgrobti, jai koncentruoti ir iš jos jau niekada nepasitraukti. Kovos su korupcija šūkiais buvo gausiai pažymėtas Aliaksandro Lukašenkos ir Rodrigo Duterte's kelias į valdžios viršūnę.

Iš tikrųjų kova su korupcija yra ne šūkiu ir ne baudžiamosios parodomosios akcijos, o labai nuosekli veikla, kuria siekiama eliminuoti korupcijos paskatas. Pagal prof. S. Rose-Ackerman, analizuojančios korupcijos ir valdžios santykio problemas, „korupcijos paskatos egzistuoja dėl to, kad valstybės pareigūnai turi teisę skirstyti ribotą naudą ir uždėti varginančias ▶

„išlaidas“. Būtinų licencijų, leidimų, sertifikatų skaičiaus sumažinimas, anksčiau neteisėtos veiklos įteisini-
mas, valstybės išlaidų mažinimas, mokesčių supaprastinimas, regula-
vimo pertvarkymas, konkurencijos stiprinimas yra būdai mažinti ko-
rupciją. Sprendžiant iš naujos Vy-
riausybės programos, atrodo, kad ji
kelia sau tokią užduotį.

Kova su korupcija gali nesunkiai
virsti popierine kova. Tokią grėsmę
galime išvengti siūlomame naujos
redakcijos Korupcijos prevencijos
įstatyme, kuriuo ne sprendžiamas
Specialiųjų tyrimo tarnyboje (STT)
egzistuojantis interesų konfliktas
tarp viena kitai prieštaraujančių
prevencinės veiklos ir ikiteisminio
tyrimo funkcijos, bet kuriuo suku-
riamos išimtinės sąlygos STT atlikti
korupcijos rizikos analizę, vertinti
programas ir teisės aktus (būtent
išimtinės teisės ir sukuria korup-
cijos paskatas) ir sukurti kažkokių
subjektų, atsakingų už atsparios
korupcijai aplinkos sukūrimą, insti-
tutą (papildomos darbo vietos dar
niekados nei sukūrė antikorupcinę
aplinką, nei korupcinę aplinką pa-
naikino).

Šiame įstatyme gausu įvairių
„inovacijų“, kurių analogai kito-
se šalyse baigėsi labai nevykusiai.
Prielaidos liūdnai nuskambėjusiam
pažymų verslui taip pat ne panai-
kinamos, o net giliau įtvirtinamos.
Ką reiškia STT pažymose numatyta
galimybė teikti informaciją apie as-
mens daromą, bet dar nepadarytą
nusikaltimą? Jei jau yra kokia nors
informacija apie daromą, bet dar
nepadarytą nusikaltimą, tokia veika
turi būti užkardyta, o ne laukiama,
kada ji bus padaryta. Nes pats dary-
mas (rengimasis ar pasikėsinimas
padaryti) jau yra nusikalstama vei-
ka. O jei ji daroma ir nepadaroma,
matyt, jos darymas nėra jokia nusi-
kalstama veika.

Ką reiškia STT pažymoje nu-
matyta galimybė teikti su asmeniu
susijusius korupcijos rizikos veiks-
nius? Visų pirma, tokia informacija
iš viso negali būti renkama, o jei ne-
panaudota baudžiamajame procese
numatyta tvarka, privalo būti sunai-

kinta. Antra, kas yra su asmeniu su-
siję korupcijos rizikos veiksniai? Ar
tai nėra, kaip tuose niūrokuose ro-
manuose, pranašaujančiuose žmo-
nijos ateitį, numatymas, kad asmuo

Žmogaus teisės

Deja, politiniame diskurse beveik
nebeliko vietos žmogaus teisėms.
Gera išimtis – Seimo rinkimus lai-
mėjusių kai kurių politinių partijų

**Skaidrumas yra vertybė, kai ji susijusi su valdžios
veikla ir piliečių teise kontroliuoti valdžią. Deja,
čia jis dažniausiai ir stringa, mainais peršant
skaidrumą privačioje, asmeninėje veikloje.**

ateityje galbūt padarys nusikaltimą?
Korupcijos suvokimo indeksas Lie-
tuvoje yra stabiliai nekintantis (58-
59-60, kuo didesnis, tuo geriau),
smarkiai atsiliekantis nuo planuoto
pasiiekti strateginiuose valstybės
dokumentuose (62-65-70) ir dar
labiau atsiliekantis nuo artimiausių
mūsų kaimynų, pavyzdžiui, Estijos,
kurioje korupcijos suvokimo indek-
sas 2019 m. buvo 74.

programos. Norisi tikėtis, kad tai
persikels į politinę darbotvarkę.
Vyriausybės programoje numaty-
tas greitas reagavimas į Europos
Žmogaus Teisių Teismo, Europos
Sąjungos Teisingumo Teismo ar na-
cionalinių teismų sprendimus būti-
nas ir jau seniai turėjo būti reikiamų
pokyčių katalizatorius, bet reikia ne-
pamiršti, kad šių teismų sprendimai
mus pasiekia tik po 3–5 metų.

Įstatymų konvejeris ilsisi.

Nuo nepriklausomybės atkūrimo taip ir nebuvo sukurta sistema, užtikrinanti ne tik apsaugą, bet ir pagarbą žmogaus teisėms. Seimo kontrolierių institucija, nors ir atliekanti reikšmingus darbus, akivaizdžiai stokoja ne tik išteklių, bet ir įgalinimų. Seimo Žmogaus teisių komitetas užmigęs letargo miegu, o vykdomosios valdžios lygmeniu žmogaus teisių gynimo vėliavnešio vaidmens prisiimti nėra kam.

Žmogaus teisių stebėjimo institutas, nevyriausybinių organizacijų, pastebi, kad „tam tikros temos tiesiog nėra matomos žmogaus teisių problematikos fone. Jos neatpažįstamos kaip žmogaus teisės. Saviraiškos laisvės, duomenų apsaugos ar net teisės į sveikatą temos vis dar suprantamos kaip kasdienio gyvenimo neličiančios ir ne itin svarbios“, o „pastarųjų metų valdžios sprendimai (demonstravę

tas pačias tendencijas ir koronaviruso lemto karantino laikotarpiu) parodė, kad raiškos laisvė, visuomenės informavimas, galimybė kritikuoti nėra suprantami kaip svarbūs valdžios ir visuomenės sąveikos aspektai“.

Be elementarių žmogaus teisių apsaugos iššūkių, šiandieną turime daug kitų iššūkių, kurių keliamas grėsmes žmogaus teisėms reikia ne tik suvaldyti, bet ir pačias grėsmes suvokti. Taikliai tokius iššūkius apibendrino Davidas Brooksas, savo straipsniui „The New York Times“ suteikdamas pavadinimą „Jei Stalinas būtų turėjęs išmanųjį telefoną“.

Skaidrumas ir viešumas

Skaidrumas ir viešumas yra kita tema, kuri beveik tapusi sakralinė. Labai sunku surasti kokią nors politiko kalbą, kuri neprasidėtų ir nesibaigtų pažadu didinti skaidrumą

ir viešumą. Tačiau reikia suprasti, kad skaidrumo ir viešumo antroji pusė yra kontrolė. Kitaip sakant, jei koks nors reikšminys kviečiamas būti skaidrus ar viešas, vadinasi, tą reikšminį norima kontroliuoti. Priešingu atveju, skaidrumas ir viešumas nėra reikalingas. Kaip nėra reikalingas ir skaidrumas, susijęs su jūsų kelių kišenių turiniu. Tiksliau, jūsų kelių kišenių turiniu pradėdama domėtis, jei einate į aviacijos saugumo zoną ar kurią kitą instituciją, į kurią neturite teisės įsinešti tam tikrų daiktų. Iki tol kišenėse galite nešti viską, ką tik norite. Skaidrumas, viešumas gali sukelti ir neigiamų pasekmių. Pavyzdžiui, yra labai abejotinas reikalavimas viešai skelbti politinių partijų rėmėjus. Kodėl kas nors turi žinoti, kad vienas ar kitas asmuo parėmė vieną ar kitą partiją? Tai net gali būti rizikinga, jei rėmimas bus vertinamas ne kaip piliečio teisė dalyvauti politiniame gyvenime.

Reikalavimas būti skaidriems kartais yra labai selektyvus. Verta prisiminti Vyriausybės pasitarimo įrašo istoriją, „tulpės“ pašto dingimą ir pan. Net šiandieną paklausę, ar buvusių Seimo narių ar tarnautojų elektroninis susirašinėjimas saugomas, atsakymo neišgirsime. Nekyla abejonių, kad skaidrumas ir viešumas yra vertybės, kai jis susijęs su valdžios veikla ir piliečių teise kontroliuoti valdžią. Deja, čia jis dažniausiai ir stringa, mainais peršant skaidrumą privačioje, asmeninėje veikloje.

Čia aptartos tik kelios iš teisingumą varginančių bėdų, stereotipų ar kontroversijų. Be abejonių, jų yra daugiau ir net sudėtingesnių, reikšmingesnių: pakanka priimti įstatymą, pavyzdžiui, ką nors uždrausti, ir jam paklus visi, arba tereikia pakelti baudas ir padidinti bausmes, ir nusikalstama veika išnyks, arba kad įstatymų tekstus privalo žinoti ir suprasti kiekvienas. Sprendimai, priimami vadovaujantis stereotipais ar kontroversijomis teisingume, ir užmirštos teisingumo bėdos mums kainuoja labai brangiai visais atžvilgiais. ■

DARBO SANTYKIAI

Viską mato, viską girdi

COVID-19 mus pripratins prie nuotolinio darbo, nuotolinių mokymų, bendravimo e. ryšio priemonėmis. Kur tokiame kontekste brėžiama riba tarp darbdavio teisės stebėti darbuotojus ir šių privatumo?

dr. Tomas BAGDANSKIS

Advokatų profesinės bendrijos ILAW vadovaujantysis partneris, advokatas

Dr. Aušra VAINORIENĖ

Advokatų profesinės bendrijos ILAW advokatė

Paprastai darbdavys darbuotojui sukuria darbo vietą ir aprūpina jį kompiuteriu, telefonu ir kitomis priemonėmis. Tai, žinoma, susiję su profesinėmis užduotimis, o ne su darbuotojo asmeninių poreikių tenkinimu. Tačiau

darbuotojo teisė į privatų gyvenimą neišnyksta vien dėl to, kad jis savo elektroninę darbo vietą naudojo asmeniniams interesams. Nors skaitmeninės technologijos suteikia plačių galimybių organizacijoms ir jų darbuotojams didinti darbo našu-

mą, leidžia dirbti iš namų, jos taip pat lemia vis didėjančią darbuotojų asmens duomenų tvarkymo apimtį, o tai sukelia iššūkių privataus gyvenimo ir asmens duomenų apsaugai. Technologijos progresuoja taip sparčiai, kad darbdavys apie dar-

buotojus gali žinoti beveik viską: matyti, ką jie rašo, girdėti, su kuo ir ką kalba telefonu, sekti jų buvimo vietą, filmuoti darbo vietoje ir pan. Yra tiek daug skirtingų būdų, ir neretai sunku pasakyti, kuris jų leidžiamas, kuris ne. Vienu atveju tos pačios priemonės naudojimas gali užtraukti baudą pagal Bendrojo duomenų apsaugos reglamento (BDAR) nuostatas, o kitais atvejais tai gali būti visiškai teisėta. Taigi kur ta riba? Svarbu surasti interesų, t. y. teisės į privatumą ir darbdavio interesų apsaugos, pusiausvyrą.

Darbdaviai turėtų deramai įvertinti šį klausimą dar prieš įdiegdami naują priemonę darbuotojų stebėsenai ar kontrolei. Darbo kodekso 27 straipsnis numato, kad darbdavys privalo gerbti darbuotojų teises į privatų gyvenimą ir į asmens duomenų apsaugą.

Tai svarbu ne tik todėl, kad BDAR numato reikšmingas pinigines sankcijas už pažeidimus, bet ir apskritai saugant savo reputaciją, siekiant būti patrauklia organizacija, gebančia pritraukti ir išlaikyti kvalifikuotus bei talentingus darbuotojus. Siekiant atsakyti į įžangoje keliamą klausimą, būtina įvertinti keletą aspektų.

Kada duomenų tvarkymas teisėtas?

Vien tai, kad yra daug techninių galimybių stebėti darbuotojus, saugoti ir analizuoti informaciją, dar nereiškia, kad visos jos yra leidžiamos. Bet kokiems asmens duomenims tvarkyti reikalingas teisinis pagrindas. BDAR numato šiuos darbuotojų asmens duomenų tvarkymo teisinius pagrindus:

- 1) Būtina darbo sutarčiai įvykdyti ar parengti.
- 2) Būtina teisei prievolei vykdyti.
- 3) Būtina gyvybiniams darbuotojo ar kito fizinio asmens interesams apsaugoti.
- 4) Būtina atlikti užduočiai, vykdomai viešojo intereso labui arba vykdančiam duomenų valdytojui pavestas viešosios valdžios funkcijas.
- 5) Būtina teisėtiems darbdavio ar trečiosios šalies interesams, ne-

bent pagrindinės darbuotojo teisės nusveria šiuos interesus.

- 6) Darbuotojo sutikimas vienam ar keliems konkretiems tikslams.

Nors sutikimas paprastai gali būti svarbiausias ir plačiausiai naudojamas teisinis asmens duomenų tvarkymo pagrindas, darbo vietoje jis gali būti pasirenkamas tik išimtiniais atvejais. Kadangi darbdavys turi autoritetą darbuotojo atžvilgiu ir darbuotojas yra finansiškai priklausomas nuo darbdavio, darbuotojo sutikimas iš esmės negali būti tinkamu pagrindu, nes jis turi būti duotas laisva valia, be to, sutikimą turėtų būti galima bet kada atšaukti. Darbdaviai paprastai negali pagrįsti darbuotojų asmens duomenų tvarkymo jų sutikimo pagrindu, ypač tais atvejais, kai taikomos stebėsenos ar kontrolės priemonės, todėl turi būti taikomas kitas teisinis pagrindas.

Tokios nuomonės laikosi ir Valskybinė duomenų apsaugos inspekcija (VDAI), kuri, vertindama situaciją dėl biometrinių darbuotojų asmens duomenų tvarkymo (įėjimo į darbo vietą kontrolės tikslu), nusprendė, kad darbuotojo sutikimas dėl galios disbalanso nelaikytinas laisvu. Todėl VDAI konstatavo, kad

Duomenų tvarkymas gali būti laikomas būtinu tik tuo atveju, jei jis yra proporcingas. Duomenų tvarkymas negali būti laikomas proporcingu, jei interesas, kuriuo jis grindžiamas, yra mažiau svarbus, o poveikis darbuotojo teisėms yra didelis. Tai taip pat reiškia, kad darbdavys turi atlikti tik tas duomenų tvarkymo operacijas, kuriomis galima pasiekti iškeltą tikslą ir kartu mažiausiai paveikti darbuotojų privatumą.

Būtina priemonė tokiam proporcingumo testui pagrįsti ir dokumentuoti yra poveikio duomenų apsaugai vertinimas – tokia pareiga kildinama iš BDAR. Šis vertinimas pagal VDAI direktoriaus patvirtintą sąrašą turi būti atliekamas visais atvejais, kai darbdavys stebi darbuotojus. Net ir tais atvejais, kai VDAI iki BDAR taikymo pradžios buvo įvertinusi jų atliekamą asmens duomenų tvarkymo teisėtumą, duomenų valdytojas nėra atleidžiamas nuo pareigos atlikti poveikio duomenų apsaugai vertinimą.

Nors teisėti darbdavio interesai yra teisinis pagrindas pagal BDAR, galintis pagrįsti duomenų tvarkymą, to nerekėtų per daug supaprastinti. Norint taikyti šį teisinį pagrindą, reikia detalai pagrįsti teisėtus interesus, parodyti duomenų

Technologijos progresuoja taip sparčiai, kad darbdavys apie darbuotojus gali žinoti beveik viską.

darbuotojų pirštų atspaudų modeliai (t. y. binariniai kodai) tvarkomi neteisėtai, pažeidžiant BDAR 5 straipsnio 1 dalies a (teisėtumo principą) ir c (duomenų kiekio mažinimo principą) punktus bei 9 straipsnio 1 dalį.

Taigi darbuotojų asmens duomenų tvarkymas, taikant stebėsenos ar kontrolės priemones, turi būti būtinai vienam ar keliems išvardytiems tikslams pasiekti.

Proporcingumo testas

Kiekvienas darbdavys turi sugebėti įrodyti, kad asmens duomenų tvarkymas yra būtinas pagal BDAR.

tvarkymo būtinumą ir proporcingumą. Teisėto darbdavio intereso pavyzdžiai galėtų būti asmenų ir turto apsauga, pažeidimų fiksavimas ir nustatymas, įmonės konfidencialios informacijos apsauga ir kt.

Jei tokių interesų pagrįstumas atitinkamomis aplinkybėmis nebus pakankamai įvertintas, darbdavys negalės pagrįsti proporcingumo; pavyzdžiui, jei konkretus tikslas gali būti pasiektas naudojantis kitomis priemonėmis, turinčiomis mažiau įtakos darbuotojo teisėms, darbdaviui gresia baudos ir atsakomybė.

Svarbu pripažinti, kad nors darbuotojų produktyvumo ir darbo ▶

► rezultatų gerinimas yra darbdavio teisėtas interesas, sudėtinga pagrįsti, kad jis galėtų nusverti pamatinę darbuotojų teisę į privatų gyvenimą.

Kokia stebėseną draudžiama?

Nepaisant teisėto intereso pagrindimo, tam tikrų duomenų tvarkymo operacijų reikėtų vengti visais atvejais. Pirmiausia, visais atvejais draudžiamas stebėjimas jautrioje vietoje, tokiose kaip tualetų ir vonios kambariai, religinės erdvės ir poilsio kambariai. Antra, draudžiama remtis automatizuotu būdu priimamais sprendimais vertinant darbuotojų darbo rezultatus. Trečia, nuolatinis visos darbuotojų veiklos stebėjimas nėra leidžiamas. Tad reikėtų rinktis atsitiktinius patikrinimus arba tikslinį stebėjimą, kuris taikomas tik esant pagrįstiems įtarimams, jog daromi pažeidimai. Ketvirta, draudžiama slapta darbuotojų stebėseną. Darbuotojai apie vykdomą stebėseną ir kontrolę privalo būti informuoti visais atvejais, išskyrus tuomet, kai kyla pagrįstų įtarimų dėl nusikalstamos veikos darymo. Tačiau šią išimtį galima taikyti tik esant tinkamam pagrindimui.

Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT) savo praktikoje yra pasakęs, kad tam tikrais atvejais darbuotojus stebėti slaptomis vaizdo kameromis galima, ir tai nepažeidžia Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 8 straipsnio, t. y. asmens privataus gyvenimo. Konkrečioje byloje parduotuvės savininkai įrengė slaptas kameras turėdami pagrįstų įtarimų, kad darbuotojai vagia prekes. EŽTT pasakė, kad šiuo atveju buvo teisėtas pagrindas ir kad bendrovė pasirinko proporcingą būdą siekdama išsiaiškinti, ar prekės tikrai yra vagiamos. Svarbu, kad slaptos kameros buvo išmontuotos nedelsiant, kai tik buvo išsiaiškinta apie daromus nusikaltimus. EŽTT pabrėžė, kad labai svarbu asmenis informuoti apie jų duomenų rinkimą, tačiau esant proporcingam tikslui galima atskleisti ir ne visą informaciją. EŽTT pabrėžė, kad toks slaptas stebėjimas visą laiką ar be konkretaus

tikslo būtų asmens privatumo pažeidimas.

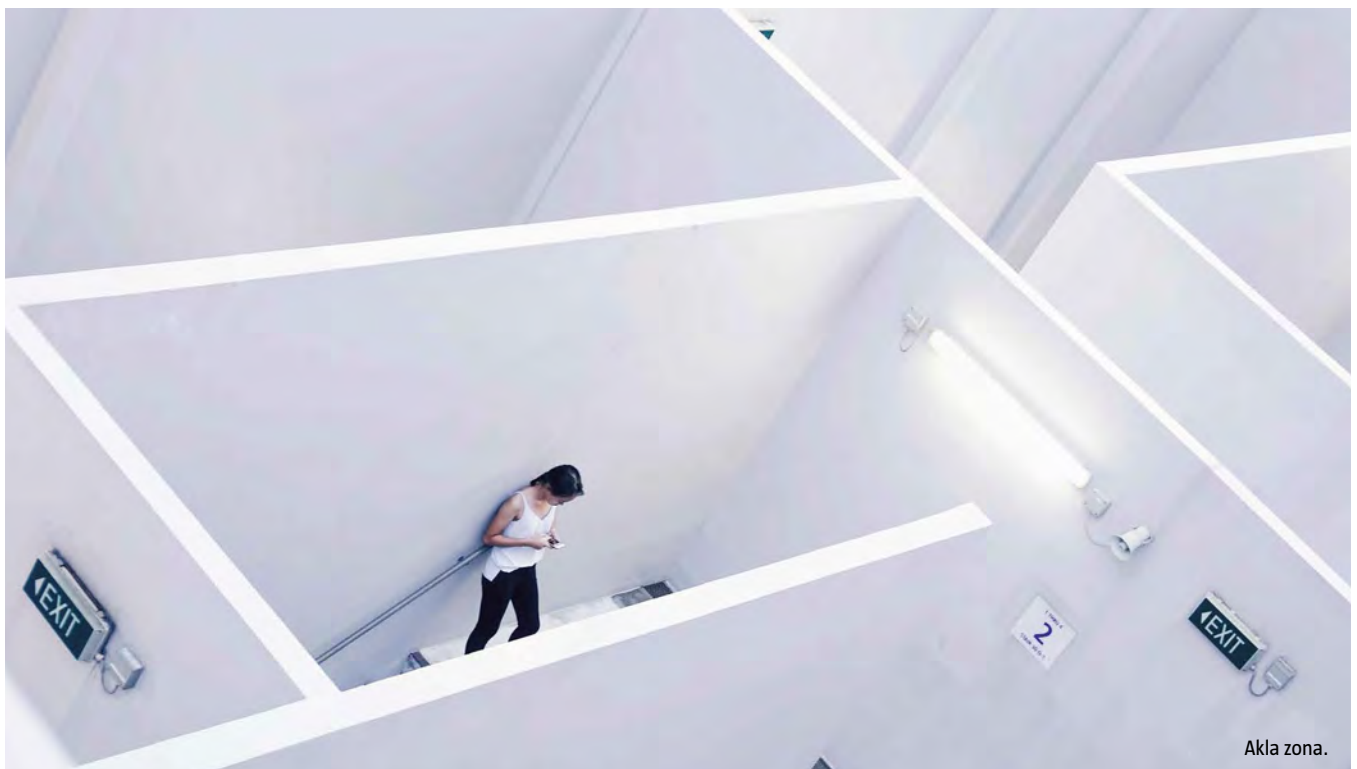
Taigi darbdavys tik išimtiniais atvejais gali nepranešti apie vykdomą stebėseną. Bendra taisyklė numato, kad darbuotojai turi būti tinkamai informuoti apie jų stebėjimą. Be to, darbdavys turi paaiškinti, kodėl darbuotojai yra stebimi ir kodėl to reikia įmonės interesams įgyvendinti.

Nuotolinio darbo stebėseną

Šiandien turbūt labiau nei bet kada anksčiau aktualus nuotolinio darbo klausimas, kai esame priversti dirbti iš namų, naudodami interneto ryšį, nešiojamąjį kompiuterį, mobiliųjų telefoną ir (arba) planšetinį kompiuterį. Todėl darbdaviai ieško būdų ne tik sudaryti tokias galimybes, bet ir palengvinti nuotolinį darbą. Teisėtas darbdavių rūpestis – kaip tinkamai apsaugoti asmens duomenis (konfidencialią informaciją), tvarkomus dirbant nuotoliniu būdu, ir ar darbuotojai, dirbantys nuotoliniu būdu, tikrai dirba sutartą laiką.

Darbuotojai apie vykdomą stebėseną ir kontrolę privalo būti informuoti, išskyrus tuomet, kai kyla pagrįstų įtarimų dėl nusikalstamos veikos.

Akla zona.

Darbo drausmės
ar totali kontrolė?

Kaip jau minėjome, neleidžiama nuolat darbuotojų stebėti neturint konkretaus tikslo, todėl būtų draudžiama diegti darbuotojų stebėjimo įrankius, kurie įrašo klavišų paspaudimus, ekrano veiklą, internetinės kameros medžiagą ir (arba) mikrofono įrašus tam, kad būtų galima nuolat stebėti nuotoliniu būdu dirbančius asmenis. Nors tokios technologijos gali būti plačiai prieinamos, jų ribojantis poveikis darbuotojo teisėms paprastai yra per didelis, kad būtų galima pagrįsti tokių priemonių naudojimą, net jei darbo priemonės ir priklauso darbdaviui.

Pabrėžtina, kad jei tam tikra darbui naudojama įranga priklauso ne darbdaviui, o darbuotojui, bet kurios stebėjimo priemonės, įdiegtos ar naudojamos darbuotojų asmeninėje įrangoje, gali būti laikomos rimtu pažeidimu.

Taip pat svarbu atkreipti dėmesį dėl įvairių susitikimų ir susirinkimų, kurie persikelia į virtualiąją erdvę, įrašymo. Klientų ir partnerių atžvilgiu sutikimas būtų tinkamas pagrindas, tačiau, kaip jau minėta, dėl galios disbalanso darbuotojų sutikimas tokiais atvejais nelaikytinas laisvai duotu. Taigi darbdaviai

privalo gerai pagalvoti prieš įrašydami bet kurį darbinį susitikimą ar pasitarimą, nesvarbu, kokių tikslų ir pagrindu tai būtų daroma. Šioje vietoje reikėtų būti atsargiems ir tinkamai pagrįsti teisėtą interesą.

Duomenų tvarkymas ir naudojimas

Asmens duomenų tvarkymas turėtų apsiriboti tik tais duomenimis, kurie yra būtini iškeltiems tikslams, kurių pagrindu jie tvarkomi (duomenų kiekio mažinimo principas). Darbuotojai turi būti supažindinti su vidaus tvarkomis, kuriose aiškiai nurodyta, kokie duomenys renkami, jų konkrečių duomenų rinkimo būdas, pagrindas, tikslas ir tvarkymo būdas (skaidrumo principas). Darbuotojams turėtų būti suteikta galimybė naudotis savo teisėmis (sužinoti, kokie jų duomenys tvarkomi, reikalauti pataisyti, ištrinti ir apriboti duomenų tvarkymą).

Asmens duomenys turi būti saugomi ne ilgiau, nei reikia, o pasibaigus terminui sunaikinami. Asmens duomenys turi būti apsaugoti taikant tinkamas technines ir organizacines saugumo priemones. Prieš nusprendžiant dėl bet kokio naujo stebėjimo, privaloma atlikti poveikio vertinimą, įvertinant stebėse-

nos būtinumą ir proporcingumą, o į šį procesą turėtų būti įtraukti ir darbuotojų atstovai (darbo taryba, profesinė sąjunga).

Siekiant užtikrinti darbuotojų teisės į privatą gyvenimą apsaugą labai svarbus tikslo ribojimo principas. Darbdavys privalo užtikrinti, kad visi darbuotojų stebėjimo rezultatai būtų naudojami tik tam teisėtam tikslui, kuriam jie buvo gauti.

Darbdavio teisė kontroliuoti ir stebėti darbuotojus yra pagrįsta tik kalbant apie darbinės paskyras, darbinę programinę įrangą, darbinės informacinės sistemas, darbinį kompiuterį ir pan. Darbdavys neturi teisės tikrinti darbuotojo asmeninę pašto ar socialinių tinklų paskyrą. Tačiau ši riba tarp darbinės ir asmeninių duomenų nėra tokia aiški, pavyzdžiui, kai darbuotojas į darbinį kompiuterį atsiunčia asmeninę informaciją, tarkime, asmeninių nuotraukų. Formaliai tie duomenys yra darbdavio informacinėje sistemoje, o kaip darbdavys gali elgtis su asmenine informacija darbinėje kompiuterioje? Jeigu darbuotojas buvo tinkamai informuotas apie tai, kad jo kompiuteris gali būti naudojamas tik darbo tikslais, kad galimas elektroninės darbuotojo komunikacijos stebėjimas ir atitinkamų asmens duomenų tvarkymas (siekiant apsaugoti įmonės konfidencialią informaciją ir nustatyti galimus pažeidimus), tam tikrais atvejais darbuotojo asmeninės informacijos atsisiuntimas iš nesaugaus šaltinio gali būti fiksuojamas kaip pažeidimas. Žinoma, darbdavys neturi teisės saugoti asmeninę informaciją ilgiau, nei būtina tokiam pažeidimui nustatyti ir įrodyti (pvz., kilus ginčui).

Darbdavys visais atvejais yra atsakingas ir turės pareigą įrodyti, kad organizacijoje laikomasi BDAR reikalavimų ir dedamos tinkamos pastangos užtikrinti, kad bet kokia stebėseną ir gautos informacijos apdorojimas neapribotų pagrindinės darbuotojų teisės į privatą gyvenimą labiau, nei būtina teisėtam tikslui pasiekti (atskaitomybės principas). ■

PINIGŲ PLOVIMAS

Pavojingi ryšiai?

Advokatai buvo priskirti didžiausiai pinigų plovimo rizikos grupei. Ar toks vertinimas teisingas?

Rolandas TILINDIS

Advokatų profesinės bendrijos „RIDD Vilnius“ partneris, advokatas

Šios temos analizę paskatino keli įvykiai. Pirmiausia, Direktyvos dėl finansų sistemos naudojimo pinigų plovimui ir teroristų finansavimui prevencijos (ES) 2015/849 (toliau – direktyva) nuostatos apie advokatams ir jų padėjėjams keliamus reikalavimus, tokių reikalavimų įgyvendinimo problematika ir advokato veiklos garantijų suvokimas. Ir galiausiai 2019 m. atlikto Nacionalinio pinigų plovimo ir teroristų finansavimo rizikos vertinimo ataskaita (toliau – ataskaita), kuri buvo paskelbta 2020 m.

Pristačius ataskaitą viena garsiausiai nuskambėjusių žinių – advokatai esą priskirti didžiausiai pinigų plovimo rizikos grupei, kur užima „garbingą“ antrą vietą po virtualiosios valiutos keityklų operatorių ir lenkia tokius sektorius kaip prekyba atsiskaitant grynaisiais pinigais ir prekyba nekilnojamoju turtu. Kalbant apie teroristų finansavimo grėsmę, advokatai nukrito į penktą vietą ir į priekį užleido virtualiosios valiutos keityklų operatorių, prekybą atsiskaitant grynaisiais pinigais, prekybą nekilnojamoju turtu ir vartojimo kreditų bei finansinės nuomos sektorius.

Netolimoje praeityje teko dirbti organizuoto ir korupcinio pobūdžio nusikaltimų tyrimo bei tarptautinio teisinio bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose srityje, vertinti valstybių atitiktį Europos Tarybos ir Jungtinių Tautų konvencijoms prieš korupciją, ir iki šiol dalyvauti teisėkūros procesuose.

Dėl to pirmas kilęs klausimas – kokiais duomenimis remtasi formuluojant tokius advokatų rizikos vertinimus ataskaitoje? Tačiau ją perskaičius teko nusivilti – jokių duomenų apie lietuvišką *Panama Papers* bylos ar *Mossack Fonseca* teisininkų kontoros versiją nebuvo.

Tiesiog ataskaitos 7.2.2. punkte surašyti abstraktūs teiginiai, kad nusikaltėliams reikalingi profesionalūs, tarptautinę teisę ir mokestinę aplinką išmanantys tarpininkai, ir dėl to esą jie kreipiasi į advokatus. Ir jokio statistinio duomens apie advokatų veiklą, išskyrus jų skai-

čių vertinimo metu bei faktą, kad 2016–2018 m. advokatai nepateikė nė vieno pranešimo apie įtartina finansinę operaciją ar sandorį.

Didžiausias atradimas, nustebinęs savo nelogiškumu – tai teroristų finansavimo grėsmės aprašymas, kuriame teigiama, kad teroristai nors ir gali naudotis patyrusių advokatų paslaugomis, dėl jų veiklos specifikos gali rasti lengvesnių kelių ir tokių atvejų, suprask, advokatų įtraukimo dar nepastebėta. Kitaip tariant, pripažįstama, kad nėra jokių duomenų apie realias rizikas. Tačiau nežiūrint į tai, advokatams skiriamas aukščiausias – ketvirtas – rizikos balas teroristų finansavimo sektoriuje.

Be to, kalbant apie pažeidžiamumą pinigų plovimo srityje, teigiama, kad advokatai esą gali slėpti naudos gavėjo tapatybę kurdami tam tikras pinigų plovimo schemas, kurios – dėmesio – „dauguma yra gerai žinomos“. Taigi, vėl matome nenuoseklumą – jei kokios nors schemas gerai žinomos, tai lyg ir nereikia brangaus visažinio advokato, tad ir grėsmė turėtų būti minimali, tačiau ir čia skirtas aukščiausias ketvirtas balas.

O dar viena žinia netgi suglumi – ataskaitos 3.1. skyriuje aprašyta ekonominė aplinka pradedama sakiniu apie tai, kad Lietuva iš esmės padidino savo piliečių gerovę „po 1991 m. grąžintos nepriklausomybės“?! Kas ją grąžino, ir kas tuomet 1990 m. Kovo 11-oji? Nors tai ir ne šios publikacijos tema, tokie „paklydimai“ verčia labai stipriai abejoti ne tik ataskaitos, bet viso vertinimo patikimumu.

Tikra ir menama rizika

Turime atsakyti ir į tokią klausimą, ar advokato veikloje išvis egzistuoja pinigų plovimo ir teroristų finansavimo rizika? Žiūrint istoriškai, apie tokias grėsmes imta kalbėti apie 2001 m., kai tarptautinė Finansinių veiksmų darbo grupė kovai su pinigų plovimu ir teroristų finansavimu (FATF), atlikusi pinigų plovimo tipologijos tyrimą, advokatus priskyrė potencialių pagalbininkų kategorijai. Po to buvo priima daug

įvairiausių tarptautinių teisės aktų ir rekomendacijų, iš kurių mums reikšmingiausia mano jau minėta direktyva bei FATF rekomendacijos, nes ir aptariama ataskaita parengta vykdam šių dokumentų ir juos įgyvendinančio Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo (toliau – įstatymas) nuostatas.

Pirma dar kartą grįžkime prie ataskaitos. Joje kaip didžiausia rizika išskiriamos tokios advokato veiklos (sąvokų kalba netaisyta): padėjimas nusikaltėliams įsteigti fiktyvų juridinį asmenį (angl. *shell company*) ir sukurti sudėtingas įmonių nuosavybės struktūras, įtrau-

nevykdoma pareiga pranešti apie įtartinas klientų operacijas; neatliekama sustiprinta kliento dalykinių santykių stebėseną ir nėra įdiegtos tam skirtos sistemos, nepakankama advokatų kontrolė.

Galima pabandyti paanalizuoti šias išvardytas rizikas. Pirmoji jų – fiktyvių juridinių asmenų steigimas, bet kokia teisine forma įtraukimas bendrai veiklai kitų juridinių asmenų ir veikimas pasitelkiant vadinamąsias užjūrio jurisdikcijas. Tokia formuluotė suponuoja prielaidą, kad advokatas steigia žinoma „fiktyvų“ darinių aiškiai suvokdamas tikslą slėpti mokesčius ir pinigų plovimą. Bet tai jau ta sritis,

Pripažįstama, kad nėra jokių duomenų apie realias rizikas. Tačiau nežiūrint į tai, advokatams skiriamas aukščiausias – ketvirtas – rizikos balas teroristų finansavimo sektoriuje.

kiant aukštos rizikos jurisdikcijas; bendradarbiavimas su nusikaltėliais sukuriant ir valdant pinigų plovimo schemas; padėjimas nusikaltėliui naudoti advokato depozitinę sąskaitą lėšų pervedimui pinigų plovimo tikslais; anonimiškas juridinių asmenų steigimas nuotoliniu būdu; naudos gavėjo tapatybės slėpimas;

kurią reguliuoja baudžiamasis įstatymas, nors kol kas neteko girdėti, kad už tokią veiklą būtų nuteistas bent vienas Lietuvoje praktikaujantis advokatas. Tas pats pasakytina apie antrą riziką – preziumuojamą bendradarbiavimą su nusikaltėliais kuriant ir valdant pinigų plovimo schemas. Kol kas neteko ▶

► girdėti apie pripažintą kaltu advokatą ir už bendrininkavimą pinigų plovimo schemose. Dėl to darytina išvada, kad šios rizikos vertintinos daugiau kaip teorinės prielaidos, o ne realios grėsmės būtent prevencijos prasme.

Trečia rizika – leidimas naudotis advokato depozitine sąskaita kliento lėšų perleidimui tretiesiems asmenims. Tačiau man asmeniškai tai nepanašu į rimtą pavojų, nes Lietuvoje veikiantys bankai ne tik siekia kontroliuoti advokatų pajamų ir išlaidų pagrįstumą, bet netgi stabdo prokuratūros nutarimu iš advokato depozitinės sąskaitos atliekamą mokėjamą piniginiam užstatui. Dėl to darytina išvada, kad advokato depozitinės sąskaitos naudojimas kelia palyginti nedidelę grėsmę ir gali būti nesunkiai kontroliuojamas kredito įstaigų.

Ketvirta rizika – anonimiškas juridinių asmenų steigimas nuotoliniu būdu. Pradiniame etape gali būti įdomus aiškinantis tam tikros tyčios veikti formavimąsi, tačiau galutiniam etape viskas vėl atsirems į tokių juridinių asmenų tarpusavio atsiskaitymus su visa kredito įstaigų kontrolės sistema. Kol kas nei ataskaitoje, nei kituose viešai prieinamuose šal-

Ataskaitoje neradau duomenų apie tai, kiek gi advokatų užsiima rizikos zonos veikla ar keliuose tokio pobūdžio verslo sandoriuose ar operacijose dalyvavo Lietuvoje praktikuojantys advokatai.

tinuose nėra duomenų apie tai, ar Lietuvoje praktikuojantys advokatai teikia tokias paslaugas. Todėl teorinė rizika gali būti įsivaizduojama, tačiau jai patvirtinti reikalingi bent minimalūs duomenys apie specifines advokatų veiklos sritis. Beje, šiais metais Europos Komisijos pavedimu MONEYVAL ekspertai rinko duomenis apie visas rizikas, ir iš jų klausimų galima daryti išvadą, kad Advokatūra visgi turės surinkti duomenis apie advokatų specializaciją tam tikrose srityse, nes tik taip galima eliminuoti ir paskutinę riziką, kuri ataskaitoje įvardyta kaip nepakankama sektoriaus kontrolė.

Likusias rizikas galima sujungti į vieną ir ją pavadinti klientų veiklos stebėsenos problema.

Lietuvos advokatūros rekomendacijos

Tačiau tuomet iškyla pats svarbiausias klausimas – o kada gi advokatui privalu tokią stebėseną atlikti?

Atsakymas yra ganėtinai paprastas, jį galima rasti tiek direktyvoje, tiek įstatyme, tiek ir Advokatų tarybos 2020 m. sausio 30 d. sprendimu Nr. 145 patvirtintose Taisyklėse advokatams ir advokatų padėjėjams dėl pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos (toliau – taisyklės).

Šiuose teisės aktuose nustatyta, kad pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos priemonės taikomos tik tuomet, kai advokatai ir advokatų padėjėjai, veikdami kliento vardu ir jo naudai, padeda klientui:

- planuoti ar atlikti nekilnojamojo turto ar įmonių pirkimo ar pardavimo;
- klientų pinigų, vertybinių popierių ar kito turto valdymo;
- banko ar vertybinių popierių sąskaitų atidarymo ar valdymo;
- įnašų, reikalingų juridiniams asmenims ir kitoms organizacijoms įsteigti, veikti ar valdyti, organizavimo;
- bendrovių steigimo ir administravimo paslaugų teikėjų atsiradimo arba sukūrimo, veikimo ar valdymo sandorius;
- ir (ar) su jais susijusius sandorius.

Kartu numatyta išimtis – pinigų plovimo prevencijos taisyklės netaikomos, kai vertinama kliento teisinė padėtis arba ginamas klientas, arba atstovaujama teismo procese, įskaitant teikiamas konsultacijas dėl teismo proceso pradėjimo arba jo vengimo, neatsižvelgiant į tai, ar tokia informacija yra gauta arba įgyta prieš tokį procesą, tokio proceso metu ar jam pasibaigus.

Kitaip tariant, kol tarp advokato ir kliento egzistuoja tradiciniai atstovavimo ir gynybos teisiniuose procesuose santykiai, tol veikia klasikinė advokato profesinių garantijų sistema, bet vos tik advokatas tampa kliento verslo dalimi, iškart patenka į rizikų zoną ir jam atsiranda gausybė prievolių, reikalaujančių papildomų administracinių sąnaudų.

Kaip jau minėta, ataskaitoje ir jokiame kitame viešai prieinama-

me šaltinyje neradau duomenų apie tai, kiek gi advokatų užsiima rizikos zonos veikla ar keliuose tokio pobūdžio verslo sandoriuose ar operacijose dalyvavo Lietuvoje praktikuojantys advokatai. Tačiau atsižvelgdamas į tai, kad vadinamosios verslo advokatų kontoros neretai viešai deklaruoja siekį būti kliento verslo dalimi, turėčiau atkreipti dėmesį į tai, kad būtina įsivertinti, ar vykdoma veikla nepatenka į pinigų plovimo rizikos zoną. Tokiam vertinimui palengvinti Lietuvos advokatūra sukūrė net pagalbines rekomendacijas, kurios pažingsniui pristato pagrindinius atliktinus veiksmus.

Svarbu pabrėžti tai, kad visais atvejais advokatui privalu vadovautis pagrindiniais advokato veiklos principais, apibrėžtais Advokatūros įstatyme ir Etikos kodekse. Dėl to taisyklėse numatyta pareiga siekti įtikinti klientą neužsiimti galimai

neteisėta veikla ir išpėti jį apie tai, kad gauti duomenys apie tam tikrus sandorius ar finansines operacijas sudaro pagrindą manyti apie jų įtartiną pobūdį ir dėl to kyla pareiga informuoti FNTT. Kita vertus, minėti teisės aktai nustato ir tai, kad advokatui negali kilti jokia atsakomybė už žalą klientui, jei ji kilo dėl pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos priemonių taikymo.

Kokių galių reikia advokatui?

Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos priemonės yra išsamiai išvardytos įstatyme, bent kiek išsamesniam jų komentarui reikalinga atskira studija. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad šių priemonių įgyvendinime advokatas turi būti vos ne žvalgybininku ir rinkti informaciją apie klientą ir galutinį naudos gavėją iš patikimų ir nepriklausomų šaltinių, nors niekur nėra įvardyti jų skiriamieji požymiai. Advokatas kartu turi būti ir tardytoju, nes reikia apklausti klientą ir jo atstovą apie galutinius naudos gavėjus bei verslo detales realiuoju laiku ir dar reguliariai visa tai fiksuoti ir saugoti.

Be to, advokatui reikia turėti specialių kriminalistikos žinių ir gebėti ištirti pateiktamų dokumentų autentiškumą bei fotonuotraukos atitiktį konkrečiam asmeniui ir daug kitų dalykų. Kartu reikia būti raštininku pildant įtartinų ir praneštų sandorių registracijos žurnalus, bei archyvaru, nes tam tikri duomenys turi būti saugomi net iki 8 metų. Ir galiausiai skirti asmenį vos ne su prokuroro įgalinimais (juokauju), kad visa ši sistema būtų tinkamai organizuota ir kontroliuojama.

Galiausiai turėčiau pastebėti, kad pasitikėjimas ir konfidencialumas yra esminės advokato ir kliento santykio sąlygos. Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos priemonės reglamentuojantys teisės aktai savotiškai įsibrauna į šią advokato ir kliento bendradarbiavimo sferą, tačiau vykdant savo pareigas skaidriai ir sąžiningai kliento atžvilgiu, visuomet yra galimybė pasirinkti tinkamiausią elgesio modelį. ■

Raudonosios linijos

Ar etikos taisyklės galioja advokatų privačiam gyvenimui?

Dr. Dalia FOIGT-NORVAIŠIENĖ

Advokatė, COBALT teisės patarėja

Ką tik užsienio ir Lietuvos žiniasklaida plačiai aprašė „sekso vakarėlį“ vienoje privačioje Briuselio patalpoje, kurioje Belgijos policija aptiko ir europarlamentarą iš Vengrijos Józsefą Szájerį. Paviešinus tokią informaciją, politikas atsistatydino. Ši istorija dar kartą patvirtino, kad politikų, kitų viešų asmenų etiško elgesio taisyklės galioja ne tik šiems vykdant tiesiogines pareigas, bet ir privačiame gyvenime. Dar Platonas rašė, kad tie, kas valdo valstybę, neturi privataus gyvenimo, o G. W. F. Hegelis tikino, kad valstybės interesai svarbesni už privatų gyvenimą.

Ar visa tai galioja ir advokatams?

Štai vienas pamokomas pavyzdys. Advokatų garbės teismas pritaikė drausminę atsakomybę už tai, kad advokatas išsiuntė elektroninį laišką vienai viešajai įstaigai, pavartojęs tokius žodžius ir frazes kaip: „Pateikęs prašymą su dokumentais (duomenys neskelbtini) neišmanėlis prisikabino <...>“, „Nesusipratėliui teisininkas aiškino <...>“, „Paslaugus nemokša patarinėjo sudaryti <...>“, „Dėl šios velniavos mano automobiliui <...>“. Advokatas dėl nuobaudos panaikinimo kreipėsi į teismą ir teigė, kad siųsdamas laišką veikė ne kaip advokatas, o kaip privatus fizinis asmuo, ir jo privačiame laiške pavartoti žodžiai „akmens amžius“, „velniava“, „neišmanėlis“, „nesusipratėlis“, reikalavimas atleisti iš pareigų nesikerta su niekieno garbe ar orumu, sąžiningumu, mandagumu ir garbingumu.

Teismai atmetė advokato skundo argumentus ir pabrėžė, kad advokatas **visada** (paryškinta autorės), ne tik atstovaudamas konkrečiam klientui, privalo saugoti profesinę garbę ir orumą, nediskredituoti advokato vardo, duotos priesaikos ir teisingumo idėjos, būti nepriekaištingos reputacijos ir ją saugoti, elgtis sąžiningai, mandagiai ir garbingai, kaip nurodyta Lietuvos advokatų etikos kodekse. Lietuvos apeliacinis teismas taip

pat atkreipė dėmesį, kad tas pats Advokatų etikos kodeksas apibrėžia profesinės veiklos ir elgesio principus, kurių advokatas turi laikytis profesinėje veikloje ir **kasdieniam gyvenime** (paryškinta autorės) tam, kad būtų užtikrintas tinkamas advokato funkcijų atlikimas ir saugomas bei puoselėjamas advokato profesijos vardas.

Kitoje byloje Lietuvos apeliacinis teismas konstatavo, kad advokato profesija yra viena profesijų, kurių atstovams taikomi aukštesni elgesio standartai – ne tik bendražmogiški elgesio standartai, bet ir specialūs reikalavimai, nustatyti tiek Advokatūros įstatyme, tiek Advokatų etikos kodekse.

Pagrįstai kyla klausimas, ar etikos normos taikomos advokatui, kai jis veikia kaip privatus asmuo savo privačiame gyvenime? Ar advokato privatus gyvenimas apsaugotas?

Tiek Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, tiek Lietuvos Respublikos Konstitucija įtvirtina taisyklę, kad žmonių privatus gyvenimas neliečiamas, kiekvienas asmuo turi teisę, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas. Tačiau tie patys dokumentai ir teismai teigia, kad asmens teisė į privatumą nėra absoliuti. Riboti konstitucinės žmogaus teisės ir laisvės, taigi ir teisė į privatumą, galima, jeigu laikomasi šių sąlygų: tai daroma įstatymu; ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė; yra laikomasi konstitucinio proporcingumo principo. Taigi, advokatų teisė į absoliutų privatumą gali būti apribota įstatymais

ir etikos kodeksais, reguliuojančiais šios profesijos atstovų veiklą ir privatų gyvenimą. Kodėl advokatams ir paprastiems žmonėms, kitų profesijų atstovams, taikomi skirtingi etikos ir dorovės standartai?

Profesija ir vertybės

Pripažinkime, kad bet kurios profesijos atstovams jų etika yra aktualus praktinis klausimas, tačiau tam tikroms profesijoms (pavyzdžiui, advokato, dvasininko, gydytojo) etinės nuostatos yra vienos svarbiausių profesinių charakteristikų. Šį aspektą lemia esminės vertybės jų profesijoje, tokios kaip atsakomybė, teisingumas, sąžiningumas ir kt., ir vidinis moralinis siekis rūpintis ne tik asmeniniais, bet ir visuomeniniais interesais.

Advokato profesija yra viena svarbiausių, seniausių ir įdomiausių teisinių profesijų, be jos teisinėje valstybėje neišsivaizduojamas teisingumo įgyvendinimas. Vis dėlto, kaip teigė Lietuvos advokatų tarybos pirmininkas prof. Ignas Vėgėlė viename interviu žinasklaidai, „etikos ir reputacijos standartai advokatams neturėtų būti tokie pat kaip teisėjams, nes advokatas nėra statutinis pareigūnas ar valstybės tarnautojas. Advokatų etikos kodeksas, išskyrus retus atvejus, veikia kaip funkcinis kodeksas, tai reiškia, kad advokatas yra įsipareigojęs etikai, kai vykdo savo funkcijas. Laisvalaikiu jis yra absoliučiai laisvas kaip ir bet kuris kitas žmogus. Teisėjai ar prokurorai, ko gero, neleistų sau to pasakyti.“

Noriu atkreipti skaitytojų dėmesį, kad kai kurių valstybių – JAV, Jungtinės Karalystės, Kanados ir kt. – advokatūrose pastebima tendencija išplėsti advokatų profesinės etikos taisyklių laikymąsi į privataus gyvenimo sferą. Štai neseniai JAV Niujorko valstijos advokatūra pritaikė drausminę nuobaudą advokatui, kuris dvejus metus apgaudinėjo nuomotoją, t. y. jam nepranešė, kad mirė advokato sesuo, ir gyveno mirusios sesers nuomotame bute. Kitas atvejis – advokatas neišlaikė savo vaikų ir ▶

Jungtinės Karalystės advokatūra nubaudė 32 metus praktikavusį advokatą už jo nepagarbius, įžeidžiančius teiginius socialiniuose tinkluose, kurie nebuvo susiję su jo profesine veikla.

Domino efektas.

Taip vertinu save. O kiti?

► dėl to buvo pašalintas iš Niujorko valstijos advokatūros.

Jungtinės Karalystės advokatūra nubaudė 32 metus praktikavusį advokatą už jo nepagarbius, įžeidžiančius teiginius socialiniuose tinkluose, kurie nebuvo susiję su jo profesine veikla. Advokatui dėl to pasiskundus teismui, Karališkasis teisingumo teismas atmetė jo skundą ir pabrėžė, kad visuomenė iš advokatų ir advokatų bendruomenės iš jos narių tikisi aukštesnių elgesio standartų. Reikėtų paminėti ir draudimą advokatui turėti lytinių santykių su klientu, įtvirtintą tokių JAV valstijų, kaip Kalifornija, Florida, Oregonas, Minesota, Ajova ir kt., advokatų elgesio (etikos) kodeksuose.

Koks etikos matas?

Ne paslaptis, kad ir Lietuvos advokatų tarybai vis dažniau tenka spręsti rebusus, ar iškelti drausmės bylą advokatui, kuris neteikia išlaikymo savo vaikams, kuris įžeidė, nepagarbiai elgėsi su sutuoktinio(-ės) meilužė(-iu) ir pan.

Ateityje, manau, teks nagrinėti skundus dėl nepagarbių advokato teiginių, advokato dalijimosi sekso orgijų vaizdais socialiniuose tinkluose, dėl paaiškėjusio fakto, kad

advokato apginta daktaro disertacija, kuri padėjo atverti duris į advokatūrą, viso labo yra tik plagiatas.

Teks atsakyti į klausimus, ar alkoholio vartojimas advokatų kontoroje dienos metu yra didesnis blogis negu, pavyzdžiui, degtinės gėrimas vakare namie? Ar reikia drausminti advokatą, vakarais prisigeriantį namuose ir psichologiškai smurtaujan-

asmeninį gyvenimą, ne visuomet paprasta įvertinti, kas moralu, kas dora, o kas ne. Kiekvieną kartą tai sprendžiant reikia įvertinti advokato elgesio padarinius visuomenei, advokatų bendruomenei, advokato geram vardui. Tikiuosi, kad ne už kalnų Advokatų etikos kodekso komentaras, padėsiantis formuoti bendrą Lietuvos advokatų tarybos,

Jeigu advokato profesinės etikos reikalavimus išplečiame į advokatų asmeninį gyvenimą, ne visuomet paprasta įvertinti, kas moralu, kas dora, o kas ne.

tį prieš žmoną, vaikus? Kur rasti tokio elgesio etiškumo (neetiškumo) matą, kriterijų? Ar teismai duoda atsakymą? Ar Advokatūros įstatymas, Etikos kodeksas duoda atsakymą?

Vienas tokių kriterijų – nepriekaištinga advokato reputacija. Įstatymas išvardija kelis atvejus, kai tokia reputacija prarandama, ir nustato bendrą taisyklę – nepriekaištinga reputacija prarandama, kai pažeidžiamos advokato elgesį reglamentuojančios etikos normos.

Jeigu advokato profesinės etikos reikalavimus išplečiame į advokatų

Advokatų garbės teismo praktiką sprendžiant daug gyvenimo išminčių reikalaujančius klausimus. O kol jo nėra, pati vadovaujuosi tokiomis maksimomis: neteisk ir nebūsi teisiamas, nedaryk kitam to, ko nenori, kad tau darytų, ir pan.

Advokatams, ypatingos profesijos, kuri asocijuojasi su tradicijomis, orumu, teisingumu, viltimi, tikėjimu ir pan., atstovams, tenka mokėti ir ypatingą kainą – elgtis dorai ne tik vykdant profesines pareigas, bet ir privačiame gyvenime. ■

„CONSTAT“ MISIJA

SUKURTI AUKŠTOS
KOKYBĖS SĖKMINGĄ KLIENTO
REZULTATĄ.

KOMANDA

Daugiau nei 20 savo srities ekspertų.

EKSPERTŲ DARBO SRITYS

Verslo, nekilnojamojo turto, informacinių technologijų, bankų, energetikos, bankroto, šeimos, baudžiamoji, darbo, žemės, administracinė teisė.

TEIKIAME

Ne tik teisinės, bet ir teisinio audito bei gynybos paslaugas klientų baudžiamosiose bylose; taip pat ekspertų nuomones dėl teisės aktų taikymo praktikoje ir verslo projektų plėtros Lietuvoje ir užsienyje.

ATSTOVAUJAME

Teismo, arbitražo, mediacijos ir derybų procesuose.

IEŠKOME

Nestandartinių, inovatyvumu pagrįstų sprendimų.

MŪSŲ STIPRYBĖS

Verslo krizinių situacijų valdymas ir klientų atstovavimas teismuose.

VISADA

Individualiai įsigiliname į kiekvieno kliento problemą, randame geriausią sprendimo variantą, orientuodamiesi į kliento galutinį tikslą. Klientų ginčus ir nesutarimus baigiame mūsų klientams palankiomis taikos sutartimis.

RINKTIS VERTA

Kliento iššūkiai tampa visos mūsų komandos iššūkiais: siūlome teisinius sprendimus tol, kol klientas būna patenkintas rezultatu, ir per trumpiausią laiką įgyvendiname tai, ką siūlome.

DIRBAME

24 valandas per parą, 7 dienas per savaitę.

MŪSŲ KLIENTAI

Daugiau nei 350 Lietuvoje ir užsienyje veikiančių įmonių, valstybės institucijų, viešųjų įstaigų ir fizinių asmenų.

📍 Zietelos g. 3, LT-03160 Vilnius

☎ +370 615 97 859

@ info@constat.lt

WWW.CONSTAT.LT

ADVOKATŲ PROFESINĖ BENDRIJA „Constat“ – patikima partnerė

S kirtingų sričių ekspertus po vienu stogu subūrusi advokatų profesinė bendrija „Constat“, kurioje šiandien dirba daugiau nei 20 savo srities profesionalų, teikia teisinės paslaugas juridiniams ir fiziniams asmenims, konsultuoja klientus vykdant komercinę veiklą, atstovauja teismo, arbitražo ir mediacijos procesuose, teikia ekspertines nuomones dėl teisės aktų taikymo praktikoje, verslo projektų plėtros Lietuvoje ir užsienyje, atstovauja klientams baudžiamosiose bylose.

Donatas Petrauskas

Advokatas | Vadovaujantis partneris

„Kiekvienas „Constat“ narys įkūnija kontoros vertybes, siūlo ir įgyvendina tvarius, inovatyvius, į kliento pažangą orientuotus teisinius sprendimus. Vertiname jų pastangas ir indėlį kuriant kontoros gerovę, todėl visada stengiamės skatinti kūrybiškumą, užtikrinti puikias dar-

bo sąlygas ir pozityvią nuotaiką“, – teigia vadovaujantis partneris, advokatas Donatas Petrauskas. Į vieną bendriją suburti specialistai konsultuoja įmonių, nekilnojamojo turto, darbo, baudžiamosios, mokesčių, administracinės teisės, viešųjų pirkimų, transporto, ginčų sprendimo ir kitais klausimais.

Kurdami bendriją partneriai siekė, kad joje dirbtų atsakingi ir kruopštūs specialistai, o klientui būtų teikiamas realus, ne tik formalus, dėmesys. „Manome, kad pasitikėjimą „Constat“ darbu užtikrina ne tik tai, kad mūsų komanda suteikia ekspertines žinias, gilų konkrečios teisės šakos išmanymą ar puikų paslaugų teikimą, bet ir tai, kad ją sudaro specialistai, turintys vaizduotę, nebijantys kurti naujų būdų spręsti sudėtingoms ir iššūkius keliančioms problemoms, su kuriomis jie susiduria kiekvieną dieną“, – sako bendrijos partneris, advokatas Steponas Virketis.

Bendrijos nariai taip pat dėsto ir vykdo mokslinius projektus Mykolo Romerio bei Vilniaus universitetuose – taip prisideda prie nacionalinės teisėkūros ir mokslinės doktrinos pažangos.

Edgaras Dereškevičius

Advokatas | Partneris

Steponas Virketis

Advokatas | Partneris

Karolis Kurapka

Advokatas | Partneris

Lukas Kaminskis

Advokatas | Partneris

Robertas Naruševičius

Advokatas | Partneris

Marius Čepulis

Advokato padėjėjas |
Asocijuotas partneris

ADVOKATŲ KONTORŲ SUSIJUNGIMAS

TRINITI JUREX dalijasi savo istorija

Tiltą tiesiant kartu ir patyrusiems sandorių advokatams sudreba širdis

Dvi pripažintos verslo teisės advokatų kontoros – JUREX ir trijose Baltijos šalyse veikianti TRINITI – šį rugpjūtį paskelbė jungiančios jėgas ir dabar Lietuvoje veikia kaip TRINITI JUREX. Į rinkos didžiausiųjų dešimtuką šalyje patenkanti kontora susijungdama sau kėlė tik tris strateginius tikslus ir šiandien atveria užkuliusius pasidalydama savo susijungimo istorija.

„Mes dažnai girdime, kaip susijungimo procesą įgyvendina verslai. Deja, advokatai šiuo atžvilgiu uždaresni ir linkę užkuliusių detales nutylėti. Tačiau matome atvirumo prasmę ir norime dalytis savo istorija su kolegomis, nes tikime, kad mūsų patirtis rezonuos strateginį sprendimą tiltą tiesiti kartu su partneriu ir kitoms kontoroms“, – atviravo TRINITI JUREX vadovaujanti partnerė Vilija Viešūnaitė.

Sėkmingai Baltijos šalyse veikiančios TRINITI advokatų kontoros verslo filosofija buvo veikiamą vakarietiško šaknų. Pradmenis davė vokiška advokatų kontora, kuri Lietuvoje 1998 m.

atidarė biurą, siekdama užtikrinti teisinę pagalbą Lietuvoje investuojančioms Vokietijos įmonėms. Taip keletą metų dirbant pagal jų padiktuotą kokybės standartą buvo perimtas profesinis, klientų aptarnavimo ir verslo vadybos *know-how*. Beveik dešimtmetį TRINITI organiškai plėtojo verslą prijungdama vis naujas verslo teisės praktikos sritis ir plėsdama komandą, kol subrendo didesniai verslo šuoliui, kurio neįmanoma užtikrinti einant tuo pačiu plėtros keliu.

JUREX rinkoje daug metų buvo linksniuojama kaip sėkmingos verslo ginčų sprendimų kontoros pavyzdys, kuris, pasak daugelio rinkos žaidėjų, yra sunkiai įmanomas tokioje mažoje rinkoje. Visgi JUREX atveju konkurencingumą garantavo išskirtinė kokybė ir profesinių kompetencijų gylis, sustyguoti verslo procesai, disciplina ir nuolatinės paslaugų inovacijų paieškos. Ilgainiui kontoros teisininkai vis dažniau sulaukdavo klientų prašymų padėti ne tik ginčų ir jų rizikos valdymo klausimais, tad kitų paslaugų poreikis pra-

dėjo natūraliai augti. Tai buvo ženklas, jog pribrendo pokyčių metas ir norint įdarbinti užsitarnautą profesinę reputaciją reikia svarstyti aktyvesnę plėtrą.

Pramušė galimybių lubas

„Veikti greitai ir susitelkti į pokyčio esmę leido aiškus žinojimas, kodėl tai darome. Jautėme, kad su komanda norime ir galime daugiau. Beveik 15 metų su JUREX prekės ženklu veikiantys teisės profesionalai buvo įgiję išties išskirtinės patirties tiek sprenddami ginčus Lietuvoje įvairių instancijų teismuose, įskaitant ir Konstitucinį Teismą, tiek Europoje – Europos Sąjungos Teisingumo Teisme, tarptautiniuose arbitražuose ir kt. Su šia patirtimi plėtėsi ir kitos komandos kompetencijos, klientų, projektų skaičius, ir tai vertė galvoti apie ateitį. Galiausiai vis dažniau klientai atvirai ragino „na tai kada“, todėl galiausiai nusprendėme – metas.

Partnerystė su TRINITI atrodė kaip toji, kuri idealiai išplečia mūsų komandos galimybių ribas ir suteikia progą mums savo kompetencijomis ją

papildyti. Labai džiaugiuosi, kad nepraėjus nė keliems mėnesiams mūsų ginčų komanda jau dirba kartu su kolegomis latviais ir estais prie tarpautinių ginčų projektų, tad teisininkų profesinės ambicijos jau pildosi, ir tai rodo, jog mūsų sprendimas buvo teisingas“, – susijungimo motyvus komentavo JUREX steigėja ir TRINITI JUREX partnerė Jurgita Judickienė.

Baltijos šalyse veikianti TRINITI turėjo tikslą plėsti komandą, kad būtų dar konkurencingesnė vykdydama projektus. „Kai priėmėme sprendimą jungti aukštesnę pavarą, mums buvo aišku, kad potencialų partnerį susijungti rasti nebus taip lengva, nes žinome, jog 1+1 gali galiausiai būti ne 3, o vienas su puse. Kai jungiasi panašaus profilio įmonės, dėl naujo kūno kartais tenka paaukoti koją, kad kaštai būtų valdomi optimaliai ir veikla išliktų efektyvi. Tai reiškia, kad, norint ištis reikšmingo proveržio, reikėjo ieškoti tokio derinio, kad mūsų komanda papildytų kitą komandą, išlaisvintų jos potencialą ir kartu galėtų pasiekti savo tikslų. JUREX idealiai atitiko šiuos kriterijus, o gilios žinios ir daug metų plėtotos inovatyvios paslaugos ginčų srityje šiandien tapo viso mūsų paslaugų portfelio išskirtinumu ašimi. Taigi, galiausiai kartu pasiekėme dar daugiau, nei tik pramušėme kiekviena komanda atskirai savo galimybių *lubas*“, – komentuoja V. Viešūnaitė.

Tinkamą strateginių partnerių plėtrai pasirinkimą vertina ir komanda. „Šiandien dažnai girdime kolegų dėkingumą už tai, kad jiems po susijungimo tarpusavyje netenka konkuruoti ir šis žingsnis netapo priežastimi nė vienam specialistui trauktis. Negana to, visai komandai yra lyg antras kvėpavimas, realiai patiriant, jog veikdami kartu pasiekiame sinergijos maksimumą“, – tęsė kontoros vadovaujančioji partnerė.

Tik trys strateginiai tikslai jungiantis

Kontoroms jungiantis buvo iškelti tik trys strateginiai tikslai iki metų pabaigos: išlaikyti visą abiejų kontorų komandą, sklandžiai pradėti dirbti kartu ir išsaugoti visus abiejų kontorų klientus.

„Vos gimus sprendimui jungtis žinojome, kad sėkmė priklausys nuo

mūsų komandų įsitraukimo ir nusiteikimo pokyčiams. Žinojome, kad nuolatinis ir aiškus kalbėjimas, kodėl tai darome, kaip tai vyks, kaip tai palies kiekvieną iš jų, bus tas kertinis akmuo tvariai susijungti. Todėl turėjome itin precizišką vidinės komunikacijos planą. Komunikavome tiek visai komandai, tiek individualiai. Kalbėjome apie kiekvieno nario ateitį naujoje kontoroje. Kolegos žinojo apie vykstantį procesą, neliko vietos interpretacijoms ir abejonėms“, – sakė V. Viešūnaitė.

Sklandžiai darbo pradžiai užtikrinti buvo suformuota komanda, kuri sprendė taktinius integracijos ir išorinės komunikacijos klausimus. „Tuo tikslu ėmėmės sprendimų, kurie užtikrintų ne tik fizinį transformacijos procesą, technologinį pasiruošimą, bet ir palaikytų bendrą komandos entuziazmą. Visa tai padėjo ne tik sklandžiai integruotis, bet ir pasiruošti prognozuotam darbui per nuotolį“, – dalijosi detalėmis J. Judickienė. „Džiaugiuosi, kad suprasdami, koks svarbus mūsų visų nusiteikimas šiame procese, turėjome ir spontaniškų iniciatyvų, gimusių iš to, kaip jaučiamės. TRINITI komanda labai nustebo ir apsidžiaugė sulaukusi iš JUREX saldumynų su šilta žinute apie džiaugsmą „MOVING FORWARD TOGETHER“ ir nekantrų laukimą, kada jau visi susitiksimė. Žinoma, mes žengėme atsakomąjį žingsnį“, – prisiminė V. Viešūnaitė.

Jungėmės kaip lygiaverčiai partneriai, o tai reiškia, kad visi klausimai buvo diskusiniai.

Ribotos galimybės suvaldyti klientų interesų konfliktus advokatų kontorų susijungimo praktikoje dažnai yra ta priežastis, dėl kurios aibė sandorių neužsibaigia. TRINITI JUREX tai netapo iššūkiu, nes tiksliniai segmentai skyrėsi. Tuo abi pusės įsitikino pasitikrinusios šią situaciją dar iki susijungimo projekto pradžios.

Jungėsi kaip lygiaverčiai partneriai

„Jungėmės kaip lygiaverčiai partneriai, o tai reiškia, kad visi klausimai buvo diskusiniai. Pradedant nuo to, kurios kontoros valdymo modelį perimti, kokiais IT sistemomis palikti

ar diegti, kokią darbų organizavimo praktiką taikyti. Baigiant tuo, kaip koreguoti motyvacinę sistemą, kad ji visiems išliktų artima ir būtų tesėti anksčiau duoti pažadai. Todėl sprendimų klausimų sąrašas buvo begalinis, o priėmus principinį sprendimą, trypti vietoje ir leisti į nesibaigiančias diskusijas atrodė netikslinga“, – tvirtino J. Judickienė.

„Daug kartų teko matyti, jog klientų derybos sandoriuose, kurie ištis gali tapti rimtu proveržiu, slysta jiems iš rankų, pamirštant susijungimo esmę ir nukrypstant į detales. Kaip tokiais atvejais jiems patariame, taip ir patys užsimerkėme dėl kai kurių detalių derybų metu, nes žinojome, kad vienija labai aiškus tikslas, todėl pakeliui link jo sutarsime. O tai ir padaryti bus lengviau, kai susijungimas bus įvykęs ne tik dokumentuose, bet ir emocijose, žmogiškajame lygmenyje. Ir visiškai neklydome. Daugybė klausimų vėliau išsprendė savaime. Pirmiausia siekėme atverti naujas verslo galimybes, nes jos daug svarbiau nei preciziškai suvaldytos pačios menkiausios rizikos ar rasti idealūs sprendimai esmės nekeičiančiais klausimais“, – sakė V. Viešūnaitė.

„Nors profesiniu požiūriu mūsų matymas, kokybės kriterijai, vertės klientui kūrimo principai yra itin panašūs, organizacijų kultūros skirtumų buvo daugiau. Vadovavimo, discipli-

nos, planavimo, įgalinimo ir savarankiškumo, tarpusavio informacijos koordinacijos ir daugybėje kitų sričių buvome radę organiškai mūsų kiekvienai kontorai geriausiai tinkantį kelią, ir tie keliai šiek tiek skyrėsi. Todėl turėjome naujo kultūrinio identiteto paieškos iššūkį. Negana to, jis mus pasitiko nepalankiu pandemijos metu.

Kuriant vientisą, harmoningai funkcionuojantį biurą teko ypač daug nuveikti ir dar laukia daug darbų siekiant glaudesnės integracijos. Didžiuojusi matydama, kad visa TRINITI JUREX komanda to ištis nori“, – dalijosi mintimis V. Viešūnaitė. ■

VISUOMENĖS INFORMAVIMAS

Žaidimas be taisyklių

Lietuva vis dar vėluoja sureguliuoti turinio dalijimosi platformų valdytojus

Rodosi, sena naujiena, kad 2018 m. lapkričio 14 d. Europos Parlamentas ir Taryba priėmė Direktyvą 2018/1808, kuria, atsižvelgiant į kintančias rinkos realijas, iš dalies keičiama Direktyva 2010/13/ES dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytų tam tikrų nuostatų, susijusių su audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikimu, derinimo, kuri visoje Europoje žinoma kaip naujoji Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva (toliau – **direktyva**).

Tačiau naujiena Lietuvoje ši tema tampa tik dabar, kai vis dar derinamas Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo projektas (toliau – **projektas**), nors valstybės narės turėjo minėtą direktyvą įgyvendinti ir taikyti nacionalines nuostatas dar nuo 2020 m. rugsėjo 19 d. Tiesa, tikslumo dėlei būtina pasakyti, kad dalis direktyvos nuostatų buvo perkeltos 2019 m. balandžio 26 d. Seimui priėmus Visuomenės informavimo įstatymo Nr. 1-1418 341 straipsnio ir priedo pakeitimo įstatymą Nr. XIII-2088.

Vis dėlto Visuomenės informavimo įstatymas (toliau – **įstatymas**) šiuo metu vis dar nereglamentuoja direktyva koordinuojamos naujos srities – dalijimosi vaizdo medžiaga platformų – paslaugų, kurios kasdien užima vis daugiau eterio ir konkuruoja su klasikiniiais turinio teikėjais, tokiais kaip radijas ar televizija. Direktyva siekiama išplėsti audiovizualines taisykles, kurios bus taikomos visam audiovizualiniam turiniui ne tik tradicinei televizijai ir užsakomosioms paslaugoms (tokioms kaip *Netflix* ar *Amazon Prime*), bet ir vaizdo medžiagos bendro naudojimo platformoms, tokioms kaip *Facebook*, *Instagram*, *YouTube* ir pan.

Indrė BARAUSKIENĖ
„TGS Baltic“ asocijuotoji partnerė

Lietuva žengs dar vieną žingsnį skaitmeninio turinio reglamentavimo link.

Siūlomais pakeitimais, kurie derinami dar nuo 2020 m. pavasario, pirmiausia apibrėžiama dalijimosi vaizdo medžiaga platformos paslauga ir jai sukuriamas naujas teisinis režimas. Vienas esmingiausių įstatymo pakeitimų yra jurisdikcijos taisyklių nustatymas tokios paslaugos teikėjams, kuris savo esme yra grindžiamas įsisteigimo principu. Taigi, platformos valdytojas bus laikomas priklausantis Lietuvos jurisdikcijai, jei atitinka bent vieną iš sąlygų: yra įsisteigęs Lietuvoje; arba nėra įsisteigęs, bet jį patrunuojančioji įmonė yra

įsisteigusi Lietuvoje arba jis priklauso įmonių grupei, kuri yra Lietuvoje.

Taigi, jei platformos valdytojas priklauso Lietuvos jurisdikcijai, jo veikla bus reguliuojama Lietuvos radijo ir televizijos komisijos (toliau – **komisija**), o tai reiškia, kad prieš pradėdamas šią veiklą jis privalės notifikuoti savo veiklą komisijos nustatyta tvarka ir atitikti visus nacionalinius reikalavimus.

Esminiai projekte numatyti reikalavimai platformų valdytojams apima pareigas:

- 1) įgyvendinti visas įstatyme numatytas nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio priemones;
- 2) užkirsti kelią draudžiamai skleisti informacijai (pavyzdžiui, karo propagandos, rasinės neapykantos kurstymo ir t. t.) platinti;
- 3) užtikrinti reklamos reikalavimų laikymąsi;
- 4) aiškiai informuoti vartotojus apie vaizdo įrašuose skleidžiamus komercinius audiovizualinius pranešimus;
- 5) laikytis savo arba kitų dalijimosi vaizdo medžiaga platformos paslaugų teikėjų priimto elgesio (etikos) kodekso dėl netinkamų komercinių audiovizualinių pranešimų, kurie įterpiami į programas vaikams arba yra įtraukti į tokias programas, apie maisto produktus ir gėrimus, kurių sudėtyje yra maisto medžiagų ir maistinių arba fiziologiniu poveikiu pasižyminčių medžiagų, ypač riebalų, riebalų rūgščių transizomerų, druskos arba natrio ir cukraus, kuriuos rekomenduojama vartoti saikingai.

Taigi su projekto priėmimu Lietuva žengs dar vieną žingsnį skaitmeninio turinio reglamentavimo link. Ir nors iš pirmo žvilgsnio Lietuvoje niekas neturėtų per daug keistis, nes minėtas reguliavimas skirtas tarptautiniams socialiniams tinklams, kurie, tikėtina, nebus priskirti Lietuvos jurisdikcijai, šios taisyklės tikrai sureguliuos „vietinius“ socialinius tinklus, kaip gerai žinomas *one.lt* ar naujas tinklas *No Small Contact*. Tačiau iki praktinio atsakymo – kaipgi viskas vyks – dar reikės palaukti. Bent jau priimto įstatymo. ■

VERSLO GINČAI

Išspręsti, bet ne žlugdyti

Kodėl teisingumą vykdyti tampa vis sudėtingiau?

Teismų įstatymo 1 str. įtvirtinta, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai, o vienas esminių teismo sprendimo reikalavimų – šis turi būti teisėtas ir pagrįstas. Iš pažiūros viskas atrodo paprasta ir aišku, tačiau realybė gerokai sudėtingesnė. Viso teismo, kaip organizacijos, darbas yra sunkus: teismui reikia išnagrinėti daug bylų ir įvairaus pobūdžio ginčų, tačiau tam ne visada yra pakankamai laiko, organizacinių ir žmogiškųjų išteklių.

Valstybės kontrolės atlikto audito „Teismų sistema“ rezultatai yra iškalbingi: Lietuva tarp ES šalių yra 8 vietoje pagal 100 tūkst. gyventojų tenkančių teisėjų skaičių (27 teisėjai), esame antri pagal didžiausią bylų skaičių, tenkančių 100 gyventojų (4 bylos). 2019 m. gauta 214 tūkst. bylų, iš jų apie 75 proc. – civilinės. Pagal vidutinę civilinių bylų nagrinėjimo trukmę Lietuva užėmė pirmą vietą ES kaip greičiausiai bylas nagrinėjanti valstybė, o vidutinė ginčo trukmė – 95 dienos. Tačiau yra sudėtingų bylų, kurių nagrinėjimo trukmė labai skiriasi nuo vidutinės: 2019 m. pabaigoje pirmosios instancijos teismuose buvo 4003 bylos, kurios nagrinėjamos ilgiau nei metus, iš jų 247 sudėtingos civilinės bylos, kurių nagrinėjimas užsitęsė ilgiau nei 5 metus, dauguma jų – verslo ginčai. Būtent šis rodiklis verčia susirūpinti.

Besikeičianti verslo aplinka ir technologijų plėtra atneša daug naujovių, įvairių veiklos formų, kurių veikimo principams perprasti taip pat reikės laiko. Tai savaime reiškia, kad ir teismuose nagrinėjamų bylų pobūdis keisis, o bylos

Marius BRASIŪNAS
„TGS Baltic“ asocijuotasis partneris

Dar visai neseniai teismų praktikoje buvo įprasta taikyti laikinąsias apsaugos priemonės – turto, įskaitant ir banko sąskaitų, areštą.

taps sudėtingesnės, reikalaus ne tik teisės, bet ir kitų sričių veikimo principų išmanymo, todėl tikėtina, kad bylų nagrinėjimo trukmė ilgės, o sprendimus priimti taps sudėtingiau.

Tai bus ypač aktualu sprendžiant verslo ginčus, nes tik suprantant, kaip veikia konkretus verslas ar pramonės sektorius, kokią įtaką verslui ar sektoriui turės teismo priimamas sprendimas,

bus galima užtikrinti ištis teisėto ir pagrįsto sprendimo priėmimą. Pavyzdžiui, dar visai neseniai teismų praktikoje buvo įprasta taikyti laikinąsias apsaugos priemonės – turto, įskaitant ir banko sąskaitų, areštą. Tokių priemonių taikymas turėjo neigiamos įtakos ne vienam verslui, nes pakakdavo vien didelės ieškinio sumos tam, kad būtų galima reikšmingai suvaržyti, o gal net ir sužlugdyti verslą. Šiuo metu situacija iš esmės pasikeitusi – turto areštas taikomas išimtiniais atvejais, nevaržant verslo vykdymo, net ir esant ginčui dėl didelės sumos. Akivaizdu, kad teismų praktikos pokytį lėmė geresnis teismų supratimas apie tokių sprendimų įtaką verslui.

Tai tik vienas pavyzdys, kuris iliustruoja poreikį suprasti teismo sprendimo poveikį, šiuo atveju – verslui. Toks poreikis neabejotinai didės, o neturint pakankamai laiko, reikalingų ir patogių darbo priemonių, reikiamų žinių apie konkrečią verslo ar pramonės sritį, taikyti ir aiškinti teisės aktus, vykdyti teisingumą bus vis sudėtingiau.

Todėl jau šiandien reikia imtis priemonių, kurios padėtų įveikti laukiančius iššūkius. Siekiant efektyvinti teismų darbą būtina gerinti teismų darbo sąlygas (atlygio, darbo vietų, organizacinių techninių priemonių), išgryninti teismų funkcijas ir skatinti didesnę teisėjų specializaciją ar net specializuotų komercinių teismų steigimą.

Verta pagalvoti ir dar toliau – į teisėjų egzaminų programą įtraukti ne tik pagrindines materialines ir proceso teisės šakas, tačiau ir verslo pagrindų programą, kurioje būtų pateikiama esminė informacija apie verslo organizavimo procesus, valdymą, paaiškinamos ekonomikos ir verslo sąvokos, verslo ekonominės vertės kūrimo esmė. Šios priemonės sudarytų sąlygas ginčus nagrinėti ne tik greičiau, bet ir kokybiškiau, didėtų pasitikėjimas teismais, augtų jų prestižas. ■

„Sorainen“

Keturios šalys, viena kultūra

Teisės firmos patirtis, kaip sėkmingai veikti visame regione

Vienas pavadinimas, bendra organizacinė kultūra, keturios verslo aplinkos, iššūkiais ir galimybėmis besiskiriančios šalys – taip galima apibūdinti kontekstą, kuriame veikia teisės firma „Sorainen“.

Dažna teisės paslaugas perkanti įmonė Baltijos šalis vertina kaip bendrą rinką, todėl jau daug metų neblėsta tendencija kurti regioną apimančias advokatų kontorąs. Pasak „Sorainen“ partnerių, toks veiklos modelis užtikrina sklandų paslaugų teikimą: klientas susiduria su tais pačiais teisės paslaugas teikiančios firmos procesais. Be to, bendra teisės firmos kultūra leidžia veikti efektyviau ir į teisininkų komandą pritraukti geriausius savo srities ekspertus.

Skirtingi tarptautinių advokatų kontorų veiklos modeliai – kas pasiteisina?

Kelių teisinės paslaugas teikiančių kontorų susijungimas į vieną firmą palengvina darbo organizavimą skirtingose šalyse ir suteikia aiškumo klientams. Investuotojai dažnai Baltijos šalių regioną laiko viena erdve, nors ir čia netrūksta teisinės aplinkos, reguliavimo, ekonominių ir kitų skirtumų. „Sorainen“ Lietuvos biuro vadovaujantis partneris Tomas Kontautas sako, kad kelias šalis apimančios teisės firmos gali būti dvejopos.

„Advokatų kontoros, teikiančios paslaugas keliose šalyse, daž-

niausiai renkasi vieną iš dviejų veiklos modelių: steigia asocijuotąsias advokatų kontorąs skirtingose šalyse arba kuria kelias valstybes apimančią teisės firmą. Pirmuoju atveju bendru pavadinimu veikiančios kontoros lieka savarankiškais ūkiniais vienetais, tačiau turi bendrą prekės ženklą ir tam tikrus veiklą koordinuojančius organus. Antruoju atveju sukurama bendra organizacija, besidalijanti pelnu ir kaštais, turinti viršvalstybinę valdymo struktūrą“, – pasakoja „Sorainen“ Lietuvos biuro vadovaujantis partneris T. Kontautas.

Tomas KONTAUTAS

„Sorainen“ Lietuvos biuro vadovaujantis partneris

Investuotojai dažnai Baltijos šalių regioną laiko viena erdve, nors čia netrūksta teisinės aplinkos, reguliavimo, ekonominių ir kitų skirtumų.

Anot jo, antrasis būdas patrauklesnis ne tik teisininkams, bet ir klientui – šis tvirtai žino, kad bet kurioje šalyje susidurs su vienodomis procedūromis ir gaus tuos pačius kokybės standartus atitinkančią paslaugą. „Sorainen“ vadovaujantis partneris Baltijos šalyse ir Baltarusijoje Laimonas Skibarka sako, kad vienos firmos verslo modelis, jo suteikiami didesni finansiniai ištekliai, integracija ir masto ekonomija leidžia samdyti ne tik teisės, bet ir vadybos grandies profesionalus – žmones, užtikrinančius firmos veiklos vientisumą.

„Ilgą laiką mūsų teisės firmos vadovų komandą sudarė vien teisininkai, firmos partneriai, bet užpernai, po 23 veiklos metų, nusprendėme į savo komandą pakviesti bankų sektoriuje tvirtą patirtį sukaupusią vadybos profesionalę Lėdą Iržiškevičienę. Tapusi „Sorainen“ administracijos vadove Baltijos šalyse ir Baltarusijoje, ji sustiprino visą administracijos komandą – buvo išgrynintos žmogiškųjų išteklių, verslo plėtros, rinkodaros, žinių valdymo, inovacijų ir kitų sričių verslo paslaugų funkcijos ir sustiprintos šių sričių komandos. „Sorainen“ buvo pirmoji teisės firma regione, įsteigusi administracijos vadovo pareigybę. Šis žingsnis padėjo pagerinti paslaugų kokybę, padidinti darbuotojų ir klientų pasitenkinimą, auginti užimamą rinkos dalį“, – įsitikinęs L. Skibarka.

Teisės firmoje „Sorainen“ skatinamas bendradarbiavimas, komandinis darbas ir abipusė pagarba, o tai lemia ir geresnę darbuotojų savijautą bei motyvaciją. Pasak L. Skibarkos, stipri organizacijos kultūra suteikia konkurencinį pranašumą, nes strategiją ar atskirus procesus galima nukopijuoti ir įgyvendinti kitur, o kultūros perkelti neįmanoma.

Veiklos pradžia naujose rinkose

Visame regione veiklą vykdančios teisės firmos neišvengiamai susiduria su tam tikrais iššūkiais. Vienas jų – veiklos pradžia naujo-

je rinkoje. T. Kontautas sako, kad ji gali būti dvejopa – galima kooperuotis su jau veikiančia kontora arba rinktis plyno lauko investiciją.

„Pirmuoju atveju visose Baltijos valstybėse veikiančių darinių galima sukurti gana greitai, tačiau kyla pagrįstų abejonių dėl jo tvarumo. Skiriasi kiekvienos įmonės kultūra, procesai, vertybės ir tikslai. Bendro veiklos modelio paieškos užtrunka, todėl mažiau laiko lieka klientų problemoms spręsti, o prastesnis rezultatas atsispindi svarbiausiose advokatų kontorų reitinguose, tokiuose kaip „Chambers Global“, „Legal 500“ ar IFLR1000.

Nors antrasis kelias – plyno lauko investicijos – ilgesnis, jis teisės firmai leidžia augti tvariai ir subalansuotai, išsaugoti pagrindines vertybes ir puoselėti bendrą kultūrą. 1998 m. įsteigtam „Sorainen“ Lietuvos biurui prireikė 8 metų tapti vienu pirmaujančių kontorų. Kita vertus, šiandien įmonės klientas gali būti užtikrintas aukščiausia paslaugų kokybe visose keturiose valstybėse, o mūsų teisininkai turi platesnes karjeros galimybes“, – pasakoja teisės ekspertas.

Skirtingos šalys, bendra organizacinė kultūra

Lygindamas Baltijos šalis ir Baltarusiją, T. Kontautas pabrėžia, kad jos skiriasi teisės rinkos branda, ekonomine struktūra, mokestine aplinka ir kitais rodikliais. Nors Estijos teisinių paslaugų rinka turbūt yra brandžiausia, bet objektyviai jos plėtros ribas nustato ekonomikos dydis.

Lietuva pasižymi darnesne regionų struktūra, išplėtotą pramonę ir didžiausia Baltijos šalyse ekonomika, todėl ir teisių paslaugų rinka per pastaruosius 5 metus čia augo sparčiausiai. Latvijoje dėl geografinės padėties daugelis investuotojų pradėdavo plėtrą regione. Vis dėlto šios šalies ekonomika vystosi lėčiau, ir teisių paslaugų rinka yra ne tokia dinamiška kaip šalyse kaimynėse.

Baltarusijoje iki šiol dominuoja valstybės įmonės su dideliais teisės departamentais, todėl teisinės

Laimonas SKIBARKA

„Sorainen“ vadovaujantis partneris Baltijos šalyse ir Baltarusijoje

Siekiame būti proceso dalimi – nuolat semiamės patirties iš kitų ir stengiamės dalytis savąja.

paslaugos iš išorės teikėjų užsakomos kur kas rečiau, į teisės firmas dažniausiai kreipiasi investuotojai ir tarptautinės finansų įstaigos.

„Nors valstybės skiriasi, visus „Sorainen“ biurus vienija bendra strategija, vienoda valdymo struktūra, bendra IT, žinių ir valdymo sistema bei darbinė anglų kalba. Taip pat dirbame pagal bendras žmogiškųjų išteklių valdymo, rinkodaros, inovacijų, atitikties užtikrinimo ir apskaitos gaires. Renkantis komandų vadovus, vertinama tik patirtis ir kompetencija, nėra jokių išankstinių nuostatų, išsaugomas tarptautiškumas. Pavyzdžiui, finansų ir draudimo

praktikai regione vadovauja latvis, o rinkodaros ir komunikacijos komandos – estė“, – įmonės stiprybes pristato T. Kontautas.

Inovacijos – ne tik technologijų srityje

Nors gana dažnai teisės sektorius vis dar laikomas konservatyviu, L. Skibarka su tokiu požiūriu nesutinka. Anot jo, naujovės ir inovacijos yra neatsiejama įvairių teisės paslaugų perkančių įmonių kasdienybės dalis, todėl nuo jų neišvengiamai turi neatsilikti ir jų teisės partneriai.

„Matome, kad įvairios vadybos ir procesų valdymo inovacijos diegiamos visame pasaulyje, todėl siekiame būti proceso dalimi – ne tik nuolat semiamės patirties iš kitų, bet ir stengiamės dalytis savąja. Judėti į priekį įkvepia ir tarptautiniai įvertinimai, pavyzdžiui, už administracijos vadovo pareigybės sukūrimą ir inovatyvią strategiją buvome nominuoti apdovanojimuose „Financial Times Innovative Lawyers Europe 2019“. Pasiteisino regioninės sektorių grupės – komandos, kurių specializacija yra teisiniai ir mokestiniai technologijų, žiniasklaidos ir telekomunikacijų, gyvybės mokslų ir kitų augančių verslo sričių klausimai.

Įvertinę tai, kad įmonės ieško lanksčių sprendimų, kurie padėtų suvaldyti laikinai išaugantį teisinio darbo krūvį, šiemet Lietuvoje pristatėme laikinojo teisininko paslaugą. Toliau plečiame ir privatiems klientams teikiamų paslaugų krepšelį“, – apie įgyvendintus sprendimus pasakoja L. Skibarka.

Įmonėje puoselėjama projektų aptarimų (angl. *debriefting*) kultūra, o nauji darbuotojai apmokomi elektroninėje mokymų sistemoje. Kadangi teisės firmos užsiima pirmiausia žinių valdymu, daugiausia dėmesio turi būti skiriama inovacijoms šioje srityje. Pasak jo, artimiausiuose „Sorainen“ planuose – tolesnės investicijos į dokumentų automatizavimą, procesų žemėlapius (angl. *process mapping*) ir sutarčių sąlygų bazes. ■

„OMNIBUS“

Nauja vartotojų teisių era

Per artimiausius metus į ES šalių nacionalinius teisės aktus turės būti perkelta vadinamoji „Omnibus“ direktyva, tapsianti iššūkiu internetinėms prekyvietėms

Asta MACIJAUŠKIENĖ

Advokatų profesinės bendrijos ILAW asocijuotoji partnerė, advokatė

2019 m. lapkričio 27 d. buvo priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2019/2161, kuria iš dalies keičiamos keturios direktyvos, susijusios su geresniu ES vartotojų apsaugos taisyklių vykdymo užtikrinimu ir modernizavimu. Ši direktyva dar neformaliai vadinama „Omnibus“ direktyva, nes ja keičiama nemažai kitų direktyvų, reguliuojančių vartotojų apsaugos klausimus, t. y. ji sudaryta iš pakeitimų rinkinio. „Omnibus“ direktyva dar žinoma ir kaip vartotojų BDAR (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas), nes numato dideles baudas už vartotojų teisių apsaugos reguliavimo pažeidimus. „Omnibus“ direktyva turi būti perkelta į nacionalinius teisės aktus iki 2021 m. lapkričio 28 d.

„Omnibus“ direktyva keičiamos šios direktyvos:

- *Nesąžiningos komercinės veiklos direktyva (2005/29/EB);*
- *Vartotojų teisių direktyva (2011/83/ES);*
- *Direktyva dėl nesąžiningų sąlygų su-tartyse su vartotojais (93/13/EEB);*
- *Direktyva dėl vartotojų apsaugos žy-mint vartotojams siūlomų prekių kai-nas (98/6/EB).*

Šia publikacija nesiekama išsamiai išanalizuoti kiekvienos direktyvos naujovės. Aptariami tik esminiai ir dažniausiai Lietuvos rinkoje pasitaikantys vartotojų teisių apsaugos probleminiai aspektai.

Kam to reikėjo?

Iki šiol galiojančios nacionalinės taisyklės dėl sankcijų ES valstybėse buvo labai skirtingos. Ne visos valstybės, tarp jų ir Lietuva, galėjo užtikrinti, kad už plačiai paplitusius vartotojų teisių pažeidimus būtų skiriamos veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios baudos. Tokia situacija vartotojų teisių apsaugos reguliavime sudarė „laukinių Vakarų“ sąlygas, nes, sankcijoms nesant pakankamai efektyvioms, verslininkai dažnai rinkdavosi laviravimą pilkojoje ar net juodojoje zonoje ir koreguodavo savo elgesį vartotojų atžvilgiu tik tada, kai priežiūros ins-

titucijos atkreipdavo į juos dėmesį. Pavyzdžiui, maksimali LR vartotojų teisių apsaugos įstatyme numatyta bauda priimant direktyvą siekė tik 5 tūkst. eurų. Dėl įtvirtintų baudų, prilygstančių BDAR baudoms, „Omnibus“ direktyva neabejotinai turės gana stiprią prevencinę reikšmę vartotojų teisių apsaugos srityje.

Antra, esamas reguliavimas neapėmė tam tikrų vartotojų teisių apsaugos aspektų, susijusių su skaitmeniniu turiniu, internetine prekyba. „Omnibus“ direktyva užtikrins vartotojų teisių apsaugą nepriklausomai nuo to, ar šie perka bei naudoja fizines ar skaitmenines prekes, turinį ar paslaugas ir ar šios prekės bei paslaugos parduodamos internetu, ar ne.

Trečia, interneto erdvėje trūko skaidrumo. Dar 2016 ir 2017 m. pagal Reglamentavimo kokybės ir rezultatų programą (REFIT) Europos Komisijai atlikus išsamią vartotojų ir rinkodaros teisės tinkamumo patikrą buvo padaryta išvada, kad ES vartotojų apsaugos teisės veiksmingumui kenkia per menkas vartotojų informuotumas. Skaidrumo siekima nustatant tam tikrus reikalavimus dėl atsiliepimų skelbimo, produktų reitingavimo, individualios kainos taikymo vartotojui ir kt.

Ketvirta, daugelyje ES valstybių manipuliavimas kainomis (pvz., perbrauktos kainos) yra didelė ir dažnai pasitaikanti problema. Kriterijai, pagal kuriuos galima nustatyti manipuliaciją kainomis, dažnai įtvirtinti tik rekomendaciniu lygmeniu, o tai kelia daug ginčų tarp verslininkų ir priežiūros institucijų. „Omnibus“ direktyva nustato aiškius kriterijus, kurių turi būti laikomasi skelbiant kainas, uždraudžiama tam tikra bilietų perpardavinėtojų veikla.

Palies ir reitingavimą

Igyvendinus direktyvą, prekių ar paslaugų paieškos funkcijų teikėjas turės vartotojams aiškiai atskleisti atvejus, jei už aukštesnį reitingavimą paieškos rezultatuose yra sumokama. Toks reikalavimas direktyvoje buvo įtvirtintas atsižvelgiant į šian-

Nustatyta nauja pareiga nurodyti, kad vartotojui buvo pakeista prekės ar paslaugos kaina, remiantis automatizuotu sprendimų priėmimu.

dienio skubančio vidutinio vartotojo elgsenos analizę. Pirkdamas internetu ir įvedęs raktinį žodį į paiešką, vartotojas dažniausiai renka pirmąjį ar vieną iš kelių pirmųjų pasiūlytų variantų, detaliau neanalizuodamas ir nesigilindamas į kitas opcijas.

Šiuo atveju nesvarbu, ar prekytojas tiesiogiai ar netiesiogiai sumoka interneto paieškos funkcijų teikėjui už aukštesnį produkto reitingą paieškos rezultatuose. Netiesioginis mokėjimas gali būti atvejais, pavyzdžiui, kai taikomas didesnis komisinis mokestis už kiekvieną sandorį. Mokėjimai už bendrąsias paslaugas, pavyzdžiui, narystės mokesčiai, už kuriuos prekytojai suteikiama papildomų interneto paieškos funkcijų, neturėtų būti laikomi mokėjimu, kuriuo konkrečiai siekiama aukštesnio produktų reitingo (nebent bus įrodyta atvirkščiai).

Šis reikalavimas taikomas interneto prekyvietėms, pavyzdžiui, kuriose parduojamos kelių gamintojų prekės ir kur gamintojams suteikiama galimybė sumokėjus tam tikrą sumą iškelti savo produktą į patį paieškos rezultatų viršų. Informaciją apie apmokėtą reitingavimą privalo teikti ir paieškos sistemų bei palyginimo paslaugų interneto sve-

tainių valdytojai. Reikalavimas netaikomas fizinėms parduotuvėms, nors čia iš esmės taip pat galioja tie patys principai – tiekėjai ar gamintojai moka parduotuvėms už prekių išdėstymą matomiausiose vietose, akių lygio lentynose.

Informacija apie reitingavimo apmokėjimą paieškos rezultatuose turi būti pateikta glausta, lengvai priinama ir suprantama forma. Tokios informacijos nurodymas pirkimo taisyklėse nebūtų laikomas tinkamu, nes šią informaciją vartotojas turi gauti dar iki sandorio sudarymo, t. y. dar vykdydamas paiešką.

Tais atvejais, kai prekes ar paslaugas siūlo įvairūs prekytojai, pavyzdžiui, apgyvendinimo sektoriaus atstovai, vartotojai turės gauti informaciją apie pagrindinius standartinius parametrus, kuriais remiantis nustatomas vartotojui pagal paieškos užklausą pateikiamų pasiūlymų reitingas. Pavyzdžiui, kaina, lokacija, atsiliepimai ir kt. Taip pat privalės būti pateikta informacija, kiek šie kriterijai lemia paieškos rezultatus (santykinė svarba).

Individualūs kainos pasiūlymai

Prekiautojams nustatyta nauja pareiga nurodyti, kad vartotojui ▶

buvo pakeista tam tikros prekės ar paslaugos kaina, remiantis automatizuotu sprendimų priėmimu. Pavyzdžiui, dažnai pastebima, kad, kelis kartus iš to paties vartotojo IP adreso tikrinant skrydžių kainas, jos staiga pradeda kisti. Taip vartotojui dirbtinai sudaromas išpūdis, kad kainos kyla, ir sprendimą dėl įsigijimo reikia priimti dabar. Jei toks kainų pokytis daromas automatizuotai, atsižvelgiant į tą aplinkybę, kad vartotojas kelis kartus patikrino kainą, jis privalės būti apie tai informuotas. Taip pat svarbu nepamiršti, kad „Omnibus“ direktyva nedaro poveikio BDAR galiojimui, be kita ko, ir asmens teisei nesutikti, kad jo atžvilgiu būtų vykdomas automatizuotas atskirų sprendimų priėmimas.

Šis informavimo reikalavimas nebus taikomas tokiems metodams kaip „dinamiškas“ arba „realioju laiku vykdomas“ kainų nustatymas, pagal kurį kaina keičiama labai lanksčiai ir greitai, atsižvelgiant į paklausą rinkoje, kai tokiais būdais nevykdomas individualizavimas remiantis automatizuotu sprendimų priėmimu.

Griežtesni reikalavimai atsiliepimams

Vartotojų apžvalgų, rekomendacijų ar atsiliepimų skaidrumui taip pat bus taikoma „Omnibus“ direktyva. Pastebima, kad, esant tokiai gausiai prekių ir paslaugų pasiūlai internete, vartotojai vis labiau pasikliauja jame pateikiamais atsiliepimais ir vertinimais, todėl šie gali turėti daug įtakos sprendžiant pirkti prekę ar paslaugą. Direktyva reikalauja, kad jeigu prekiautojai leidžia susipažinti su vartotojų atsiliepimais apie produktus, jie turėtų informuoti vartotojus, ar yra procesai ar procedūros, užtikrinantys, kad skelbiami atsiliepimai gauti iš vartotojų, kurie iš tikrųjų naudojo arba įsigijo produktus. Šiais pakeitimais siekiama kuo labiau informuoti internetu perkantį vartotoją, kad jis nebūtų suklaidintas ir priimtų teisingą, informacija pagrįstą sprendimą.

Iš esmės šis reglamentavimas nėra visiškai naujas – tai ne kas kita kaip klaidinančios reklamos draudimas. Tačiau direktyva sukonkretina tam tikras nuostatas, kurios padės aukštesniu lygiu įgyvendinti vartotojų teisių apsaugą. Jau ir dabar reklamos da-

vėjai negalėjo patys skelbti išgalvotų atsiliepimų, nes tai laikoma reklama, kuriai taikomas teisingumo kriterijus. Reklamos teisingumą reklamos davėjas privalo įrodyti objektyviais įrodymais, tad jau pagal Reklamos įstatymą egzistuoja pareiga skelbti tik tikras rekomendacijas.

Prekiautojai privalės ne tik skelbti realius atsiliepimus, bet ir pateikti informaciją, kaip jie užtikrino, kad vartotojai pateikė atsiliepimus apie produktus ar paslaugas, kurias jie tikrai pirko ar vartojo. Direktyva reikalauja, kad tokie patikrinimai būtų pagrįsti ir proporcingi, tačiau detaliau ši sąvoka nėra aiškinama. Rinkoje pastebima, kad jau dabar tam tikri prekiautojai yra įgyvendinę šį direktyvos reikalavimą ir internetinėje parduotuvėje leidžia palikti atsiliepimą tik prie konkretaus produkto, kurį vartotojas įsigijo. Techniškai tai užtikrinama taip: pristačius siuntinį į vartotojo pašto dėžutę atsiunčiamos nuorodos, susietos su konkrečiu įsigytu produktu, ir tik aktyvinęs šią nuorodą vartotojas gali palikti atsiliepimą.

Šis direktyvos reikalavimas glaudžiai susijęs su duomenų apsauga, nes BDAR reikalauja informuoti

Virtuali manipuliacijų erdvė.

duomenų subjektus apie tai, kaip tvarkomi jų asmens duomenys, įskaitant ir duomenų tvarkymo pagrindą, tikslą, terminą. Šiuo atveju, nors atsiliepimas skelbiamas vartotojo sutikimu (duomenų tvarkymo tikslas – informuoti apie prekiautojo platinamas prekes ar paslaugas, skatinti jų įsigijimą), vartotojo duomenų tvarkymas, kurio tikslas – patikrinti atsiliepimo tikrumą, bus vykdomas teisinės prievolės pagrindu. Tokia teisinė prievolė turi būti gana aiškiai detalizuota nacionalinėje teisėje, kad nekiltų dviprasmybių aiškinant šios teisinės prievolės apimtį. Be to, įstatymų leidėjas turėtų aiškiai įvardyti, kiek laiko duomenys apie vartotojus turės būti saugomi. Informaciją apie duomenų tvarkymą prekiautojas privalės pateikti interneto svetainės privatumo politikoje ar kitame dokumente, su kuriuo vartotojas turi būti supažindintas duomenų gavimo metu.

Direktyva taip pat draudžia manipuliuoti atsiliepimais ir rekomendacijomis, pavyzdžiui, skelbti tik teigiamus atsiliepimus, o neigiamus – šalinti.

Manipuliacijos nubraukta kaina

„Omnibus“ direktyva reikalauja griežtesnio ir skaidresnio kainų pateikimo vartotojams būdo. Manipuliavimas nubrauktomis kainomis buvo didelė problema visoje ES. „Omnibus“ direktyva reikalauja, kad bet kuriame pranešime apie kainų sumažinimą būtų nurodoma ankstesnė kaina, kurią prekiautojas taikė nustatytu laikotarpiu prieš imdamas taikyti mažesnes kainas. Bendra taisyklė teigia, kad „ankstesnė kaina“ turi būti mažiausia kaina, kurią prekiautojas taiko per laikotarpį, ne trumpesnę nei 30 dienų iki kainos sumažinimo.

Ilgą laiką Lietuvoje taikytos dar Konkurencijos tarybos Rekomendacijos dėl kainų palyginimo reklamoje, kuriose buvo suformuluota kiek švelnesnė taisyklė. Konkurencijos taryba, kaip tuo metu atsakinga institucija, kontroliuojanti klaidinančios reklamos naudojimą, rekomendavo palyginimui naudoti nubrauktą kainą

tik tuo atveju, kai ši nubraukta kaina galiojo bent 16 dienų (nebūtinai iš eilės) per paskutines 30 dienų iki pardavimo („akcijos“) kainos taikymo (t. y. daugiau nei pusę laikotarpio per paskutines 30 dienų).

Kalbant apie tokią specifinę sritį kaip bilietų platinimas, direktyva į juodąjį sąrašą įtraukia tam tikrą bilietų perpardavinėtojų veiklą. Bilietų perpardavėjai, naudodami specialias technologijas, padedančias apeiti bilietų pardavėjų apribojimą įsigyti didesnę skaičių bilietų į renginį (pvz., futbolo, krepšinio rungtynes, populiaraus atlikėjo koncertą), įgydavo ieškomų renginių bilietų monopoliją ir dažnai dirbtinai padidindavo jų vertę, taip pakenkdami vidutiniam vartotojui. Direktyva uždraudė tokias perpardavinėtojų manipuliacijas kainomis.

Gresia didelės sankcijos

Už Nesąžiningos komercinės veiklos direktyvos, Vartotojų teisių direkty-

Direktyva draudžia manipuliuoti atsiliepimais ir rekomendacijomis, pavyzdžiui, skelbti tik teigiamus atsiliepimus, o neigiamus – šalinti.

vos ar Direktyvos dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais nuostatų, perkeltų į nacionalinę teisę, pažeidimą bus galima skirti baudą, kurios maksimalus dydis turi būti bent 4 proc. prekiautojo metinės apyvartos atitinkamoje valstybėje narėje ar valstybėse narėse. Tais atvejais, kai nėra informacijos apie prekiautojo metinę apyvartą, valstybės narės turės įtvirtinti galimybę skirti baudas, kurių maksimalus dydis būtų bent 2 mln. eurų. Tai reiškia, kad tokie dažni pažeidimai, kaip nurodytos prekės kokybinės savybės, kurių ji neturi, ar nepateikta informacija apie tai, kad vartotojas turi teisę atsisakyti nuotoliniu būdu sudarytos sutarties ir kt., gali užtraukti prekiautojams milijonines baudas.

Iki šiol Lietuvos teisiniame reguliavime nebuvo įtvirtinta pakankamai efektyvių ir atgrasančių sankcijų už vartotojų teisių apsaugos pažeidimą. Už nesąžiningų sąlygų sutartyse

su vartotojais naudojimą apskritai nebuvo numatytos jokios sankcijos. Priežiūros institucija turėjo teisę tik siūlyti ūkio subjektui, naudojančiam nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas, jas pakeisti, o įpareigojančio pobūdžio sprendimą galėjo priimti tik teismas. Ilgą laiką toks reguliavimas buvo sudaręs sąlygas „katės ir pelės“ žaidimui. Verslininkai, priežiūros institucijai pripažinus, kad sutarties sąlygos atitinka nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų kriterijus, jas pakeisdavo, o po kurio laiko vėl sugrąžindavo. „Omnibus“ direktyva įtvirtina valstybių narių pareigą nustatyti atgrasančias sankcijas, tad „katės ir pelės“ žaidimai neabejotinai turėtų liautis.

Nors „Omnibus“ direktyva vadinama naujuoju vartotojų BDAR, ji numato siauresnės apimties baudų taikymo galimybes, nei įtvirtinta BDAR. Pastarojo numatyta didžiausia bauda yra 20 mln. eurų, arba 4 proc. visos pažeidėjo metinės pa-

saulinės apyvartos, o pagal „Omnibus“ direktyvą bauda skaičiuojama nuo metinės apyvartos atitinkamose valstybėse narėse. Tačiau baudos pagal „Omnibus“ direktyvą vis dėlto galėtų būti didelės, ypač todėl, kad valstybėms narėms suteikiama laisvė įvesti baudas, viršijančias „Omnibus“ direktyvoje nustatytas ribas. Taip pat prekiautoju gali būti laikoma ir įmonių grupė.

Taigi direktyva įveda nemažai naujovių prekiautojams, kurias reikės tinkamai įgyvendinti ne tik techniškai, bet ir pakeisti galiojančias pirkimo taisykles, privatumo politikas, apskritai papildyti internetinėse prekyvietėse pateiktą informaciją. Tam dar yra laiko, nes reikalavimai, perkelti į nacionalinius aktus, bus pradėti taikyti nuo 2022 m. gegužės 28 d. Tačiau laiku nepasiruošę įgyvendinti direktyvos galime sulaukti tokios pat panikos, kokia buvo prasidėjusi prieš įsigaliojant BDAR. ■

„LEGALTECH“

Nauja būtinybė

Dirbtinis intelektas, „DeepFake“ ir kiti technologijų iššūkiai advokato darbe

Dr. Edvinas MEŠKYS

Advokatų kontoros „Ellex Valiūnas“ advokatas ekspertas ir Lietuvos jaunųjų advokatų asociacijos prezidentas

Ne kartą teko susidurti su nuomone, kad technologijos advokato darbe („LegalTech“) – tai tik dar viena nauja sritis ant bangos, todėl ja turi domėtis tik technologijų teisės srityje dirbantys profesionalai, o kitiems neva tai neaktualu.

Bet ar šis požiūris neprimena vos nebankrutavusios fotoprodukcijos bendrovės „Kodak“ vadovų pareiškimo, kad „niekas nenorės fotografuoti skaitmeniniu fotoaparatu“? Arba 1998 m. perkamiausio mobiliojo telefono gamintojo „Nokia“ vadovų požiūrio, kad „niekas nenorės naudotis išmaniaisiais telefonais“, lėmusio bankrotą? Šių įmonių noras tęsti tradicinę ir puikiai pasiteisinusią veiklą privedė prie itin skaudžių pasekmių, ir iš jų turime pasimokyti.

Šiandien advokatai ar advokato padėjėjai taip pat negali ignoruoti progreso dėl kelių aspektų. Visų pirma, technologijos iš esmės keičia kasdienį teisininko darbą tiek emociniu, tiek praktiniu atžvilgiu. Be to, jos leidžia spręsti socialines problemas, tokias kaip lyčių, tautinė, turtinė ar kita nelygybė. Nuotolinis darbas iš esmės gali išspręsti ar padidinti neįgalių advokatų ar padėjėjų įsitraukimą, leisti derinti darbą su vaiko priežiūros atostogomis, leisti užsienio advokatams dalyvauti procese. Trečiasis aspektas – technologijos kelia naujus teisinius iššūkius ir reikalauja formuoti naują praktiką.

Perspektyva virto realybe

Technologijos tampa neatskiriama ne tik asmeninio, bet ir profesinio gyvenimo dalimi. Tai ypač pasireiškė per COVID-19 pandemiją, kuri priverė per itin trumpą laiką prisitaikyti ir pakeisti veiklos modelį naudojantis įvairiausiomis platformomis.

Tai, kas kažkada atrodė kaip tolima Richardo Susskindo bestselerio „Rytojaus teisininkai“ („Tomorrow’s lawyers“) perspektyva, staiga virto realybe. Realybe, kurioje iššūkiais tapo ne tik profesinės žinios, bet ir tai, kaip greitai kasdienėje veikloje sugebame pasitelk-

ti technologijas ir nuspręsti, kokia platforma tinkama klientui, kaip prie jos prisijungti, ar platforma saugi, kaip užtikrinti ryšio kokybę. Ne mažiau svarbūs tapo ir naujieji „minkštieji“ igūdžiai – gebėjimas adaptuotis pasikeitusioje aplinkoje ir sukonzentruoti dėmesį į svarbiausius iššūkius.

„The 2020 Future Ready Lawyer Survey“ apklausos duomenimis, yra didžiulis atotrūkis tarp technologijų plėtros ir teisininkų pasiruošimo šioms pokyčiams. Nors 78 proc. respondentų pažymėjo didėjančią teisinių technologijų įtaką jų organizacijoms, mažiau nei trečdalis (28 proc.) yra pasiruošę per artimiausius trejus metus įvyksiantiems pokyčiams teisinių paslaugų rinkoje. Kitas įdomus rodiklis – klientų lūkesčiai advokatų kontorų atžvilgiu: apklausos duomenimis, iki 2022 m. net 81 proc. įmonių teisės departamentų reikalaus iš advokatų kontorų apibūdinti naudojamą technologiją (beveik dvigubai nei šiuo metu).

Be to, per pandemiją daugeliui advokatų apnyko „darbas – namai“ riba, o ją dar labiau nutrynė technologijos. Į virtualiąją erdvę persikėlęs bendravimas tarsi atveria galimybę mus pasiekti beveik bet kuriuo paros metu, savaitgaliais ar per atostogas. Juk taip patogų paklausti advokato apie bylos eigą vidurnaktį, kai klientus kankina nemiga. Visa tai skatina mąstyti apie naują poreikį advokatui ne tik būti puikiu teisės ekspertu, bet ir gebėti susikonzentruoti dirbti, atsiribojant nuo klientų ar bendradarbių skambučių, elektroninių laiškų, žinučių socialiniuose tinkluose ir gausybės kvietimų į „Zoom“, „Teams“ ar kitus pokalbius.

Dirbtinio intelekto įsigalėjimas

Technologijų išmanymas advokatui svarbus ir vykdamas jo kaip teisės konsultanto praktiką. Tai be galo plati sritis, apimanti beveik visas įmanomas teisės šakas. Šios temos atsiradimą teisėje labai paskatino jų pažanga, ypač kai pradėta kalbėti apie dirbtinį intelektą (DI) ir jo priimamus „savarankiškus“ sprendimus.

Yra didžiulis atotrūkis tarp technologijų raidos ir teisininkų pasiruošimo šioms pokyčiams.

Visa tai paskatino 2017 m. įkurti tarptautinę DI priežiūros valdybą, 2018 m. Lietuva pasitvirtino Lietuvos dirbtinio intelekto strategiją, 2019 m. OECD išleido Rekomendacijas dėl DI, G 20 susitikimas patvirtino į žmogų orientuotus DI principus, ES priėmė Patikimo DI etikos gaires, ir galiausiai pristatyta baltoji knyga „Dirbtinis intelektas. Europos požiūris į kompetenciją ir pasitikėjimą“.

Šios ir daugelis kitų iniciatyvų reiškia, kad DI sukuria ne tik puikias galimybes dirbti našiau, per itin trumpą laiką apdoroti didelį informacijos kiekį ir pateikti sprendimą, bet ir kelia nemažai teisinių iššūkių, kuriuos padėti spręsti turės ir advokatai.

DI įsigalėjimas sukels ir poreikį vertinti daugelį kompleksinių teisinių aspektų, tokių kaip renkamų asmeninių duomenų apsauga, priimtų sprendimų paaiškinamumas ir neutralumas, atsakomybė už neteisingai priimtus sprendimus, atsakomybė už kitų asmenų intelektualinės nuosavybės panaudojimą, klausimai, susiję su naujai sukurtų kūrinių autoryste ir galiausiai – tiesiogiai ar netiesiogiai dėl DI padarytos žalos atlyginimas.

Visi šie klausimai advokatams sukuria naujų veiklos galimybių, tačiau kartu kyla ir naujų grėsmių.

„DeepFake“ keičia realybę

2019 m. „BuzzFeed News“ paskelbė vaizdo įrašą, kuriame buvęs JAV prezidentas Barakas Obama sako: „Mes žengiamo į amžių, kuriame mūsų priešai gali padaryti taip, jog atrodytų, kad bet kuris asmuo bet kuriuo metu sako bet kokią žinutę, nors realybėje toks asmuo niekada taip nepasakytų.“ Netrukus nuskauba įžeidimas dabartiniam JAV prezidentui Donaldui Trumpui. Įrašo pabaigoje parodoma, kaip jis buvo sukurtas naudojant „DeepFake“ (gilaus padirbinio) technologiją, leidžiančią DI perkelti vieno žmogaus judesius ir mimikas kitam žmogui (šiuo atveju – vietoj Jordano Peele'o rodyti B. Obamą) ir dirbtiniu būdu atkurti imituojamo žmogaus balsą.

2020 m. pradžioje kartu su bendraautorais dr. Pauliumi Jurčiu, Julija Kalpokiene ir Aidu Liaudansku Oksfordo universiteto žurnale „Journal of Intellectual Property Law & Practice“ publikavome straipsnį „Regulating deep fakes: ▶

„legal and ethical considerations“, kur išskyrėme šiuo metu populiariausias „DeepFake“ panaudojimo sritis: tai pornografija, politinės kampanijos, komerciniai tikslai ir kūrėbiniai tikslai.

„DeepFake“ panaudojimas geriams kūrybiniais ir komerciniams tikslams neabejotinai pareikalaus advokatų indėlio analizuojant, ar tokie išvestiniai kūriniai nepažeidžia pradinio kūrinio autoriaus intelektualinės nuosavybės teisių, ar nėra neteisėtai renkami asmeniniai duomenys, ar nepasinaudojama nesąžininga konkurencija imituojant žinomą reklamą ar asmenį ir kt. Bet šie klausimai tampa dar sudėtingesni, kai „DeepFake“ panaudojama neteisėtai veikai, pavyzdžiui, darant nusikaltimą, bandant pakenkti demokratiniais procesams, klastojant įrodymus ir bandant paveikti teismo procesą.

Internete plinta nusikaltimai, kai pagrobiami svarbūs duomenys, o asmenys ar įmonė verčiama mokėti išpirką už tai, kad jie nebūtų atskleisti viešai. Lietuvoje taip nukentėjo klinika „Grožio chirurgija“ ir jos klientai – iš jų reikalauta 0,5 mln. eurų vertės bitkoinų. JAV programišiai pavogė advokatų kontoros „Grubman Shire Meiselas & Sacks“ (GSMS) garsių klientų duomenis ir pažadėjo juos išplatinti, jei gu negaus 42 mln. dolerių išpirkos.

Šių nusikaltimų esmė – turimų tikrų duomenų atskleidimas. Tačiau kas nutiktų, jei nusikalstamą veiką atliekantys asmenys sukurtų kompromituojantį vaizdo įrašą ir grasintų nukentėjusiajam, kad nesumokėjęs ar nepasielgęs kitu nurodytu būdu šis įrašas bus išplatintas internete arba kolegoms, artimiesiems? Tokio pobūdžio veiksmų motyvai galėtų būti įvairios naudos siekis, tad turėtų būti vertinami pagal skirtingus Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (BK) straipsnius.

Kalbant apie finansinio pobūdžio nusikaltimus, tikėtina, kad „DeepFake“ technologija gali būti panaudota ir neteisėtai prisijungti prie mobiliųjų įrenginių ar identifikuoti bandant pasiekti banko sąskaitas, įeiti į patalpas ar valdyti sistemas.

Šis veido skenavimo ir balso tikrinimo būdas iki šiol buvo laikomas saugiausiu ir moderniausiu, tačiau, tikėtina, tik laiko klausimas, kada DI sugebės kurti „DeepFake“, neatpažįstamus ne tik žmogui, bet ir atpažinimo programoms. Tai pagrindžia ir 2019 m. nusikaltėlių panaudota DI programa, pamėgdžijusi Vokietijos energetikos įmonės vadovo balsą ir įtikinusi kontroliuojamos įmonės vadovą pervesti 220 tūkst. eurų nurodytam tiekėjui Vengrijoje.

Aprašytų nusikaltimų atveju išskyla kelios teisinės problemos:

1) Tinkamo atsakomybės subjekto nustatymas. Ar baudžiami turėtų būti tik „DeepFake“ įrašus blogiems tikslams sukūrę asmenys, o gal pačios programos, leidžiančios kurti tokius vaizdo įrašus, jeigu vienintelis galimas panaudojimas – neteisėta veikla? Jeigu taip, tai kaip praktikoje traktuoti asmenis, kurie išplatino sukurtus, pvz., „DeepFake“, pornografinius nukentėjusio asmens įrašus viešai,

ar galiausiai kokia šiuos vaizdus skelbiančių interneto svetainių valdytojų atsakomybė?

2) Nusikalstamos veikos kvalifikavimas ir neteisėtai veikiančių asmenų nustatymas. Nukentėjusį asmenį konsultuojantis advokatas gali susidurti su jurisdikcijos nustatymo klausimais ir tinkamų įstatymų taikymu, jeigu nukentėjo Lietuvos pilietis, o nusikalstamoje veikoje dalyvavo asmenys iš skirtingų ES valstybių, neteisėtas įrašas įdėtas *offoriniuose* serveriuose, o neteisėtą programinę įrangą kūrė JAV įmonė. Unifikuoto tarptautinio ar bent ES reguliavimo nebuvimas gali lemti, kad skirtingiems asmenims ar nusikalstamos veikos epizodams bus taikomi skirtingi įstatymai, o tai iš esmės apsunkintų nukentėjusio asmens teisių gynimą. Net ir Lietuvos įstatymų kontekste advokatas turėtų tinkamai nustatyti pažeistas teises, nes jos gali varijuoti nuo civilinių iki administracinių ar baudžiamųjų santykių.

Vertybių išbandymas

Suklastoti vaizdo įrašai kelia grėsmę demokratinėms vertybėms ir laisvėms. Kokia būtų rinkėjų reakcija savo feisbuko paskyroje išvydus žinomo politiko vaizdo įrašą, kuriame dėstomi teiginiai, nesuderinami su jų vertybėmis? „Cambridge Analytica“ skandalas rodo, kad tokią informaciją užsakovai galėtų pateikti žinodami atskirų individų moralines ir politines nuostatas, todėl dezinformacinio pobūdžio žinutė iš „DeepFake“ būdu sukurto politiko galėtų turėti itin neigiamą rezultatą jo rinkimų kampanijai.

2019 m. „Pew Research Center“ tyrimo duomenimis, beveik du trečdaliai JAV gyventojų teigia, kad melagingos žinios kelia didelę sumaištį dėl politinių programų ir pažiūrų. Visuomenės bandymas patikrinti informaciją gali dar paspartinti melagingos informacijos sklaidą, be to, veikia vadinamoji „confirmation bias“ teorija: žmonės yra linkę patikėti tam tikrais faktais, jeigu jie išgirsta ar pamato jų įsitikinimus pagrindžiančius naujus įrodymus.

Tačiau politiko pralaimėjimas rinkimuose ir manipuliacija rinkėjais nėra didžiausia galima žala. Įsivaizduokite, kas nutiktų, jeigu kurios nors didžiosios valstybės tariamasis lyderis suklastotame įrašė paskelbtų apie ketinimą paleisti branduolinę raketą į kitą supervalstybę. Tikėtina, kad reakcija varijuotų nuo politinių ar ekonominių sankcijų, diplomatinės ryšių nutraukimo iki intervencinių karo veiksmų ar branduolinio atsako.

Advokatai turėtų darbo konsultuodami tiek nukentėjusiuosius, tiek galbūt nusikaltimą padariusius asmenis:

1) Analizuoti galimą žalą konkrečių politikų reputacijai, žalą visuomenei, kuri buvo suklaidinta ir nubalsavo ne už norimus kandidatus, ir net galimą ekonominę žalą visai valstybei, prieš kurią kitos šalys tarytum pagrįstai nukreipė sankcijas. Taip pat kiltų klausimas, ar tokią žinią paskelbė naujienų portalai netu-

rėtų priimti dalies atsakomybės, kad neįgyvendino techninių sprendimų, leidžiančių išvengti neteisėtos informacijos paskleidimo? Jeigu tokia pareiga būtų, ar pagrįsta visą finansinę tokios įrangos ar programos diegimo naštą užkrauti ant verslo pečių? Ar tai neiškraipytų rinkos ir galimybės mažiems portalams varžytis su didžiais ar su socialinėmis platformomis?

2) Patarti politikams ar žurnalistams, į kurių rankas pateko „galbūt kompromituojanti“ vaizdo medžiaga, galinti nulemti rinkimų eigą, apie galimas teises pasekmes. Labai tikėtina, kad JAV prezidento rinkimuose dalyvaujantys kandidatai mielai į viešumą paskleistų gautą kompromituojantį vaizdo įrašą, tačiau galbūt šis įrašas buvo sukurtas nedraugiškos valstybės programuotojų, kurių tikslas – destabilizuoti rinkimus?

Pasaulio ekonomikos forumas straipsnyje „Deepfake democracy: here's how modern elections could

įtaką COVID-19 protrūkiui ir reikį imtis skubių veiksmų dėl klimato kaitos.

Taigi technologijos gali sukelti žalą ne tik dėl paties vaizdo įrašo ir sakomos kalbos, bet ir paties būdo, kaip įrašė pateikiamas tam tikras asmuo. Tokie atvejai pareikalaus dar didesnių advokato pastangų teisme įrodinėjant, kad žala atsirado ne dėl šmeižto ar įžeidžiančių žodžių, bet dėl to, kaip šie žodžiai buvo pasakyti ar kokiam kontekste.

Skaitmeninių įrodymų klastotės

Galimybė suklastoti garso ir vaizdo įrašą, taip pat tikimybė, kad jais bus padaroma nusikalstama veika, didėja eksponentiniu greičiu. Šie suklastoti duomenys gali būti pasitelkiami ne tik siekiant asmeninės nusikaltėlių naudos ar norint paveikti rinkimų eigą, bet ir siekiant palankios bylos baigties – įrodyti asmens nekaltumą ar, priešingai, siekiant neteisėto kito asmens nuteisimo, garbės ir orumo įžeidimo, taip pat siekiant padaryti žalą konkuruojančios įmonės repu-

Galimybė suklastoti garso ir vaizdo įrašą, taip pat tikimybė, kad jais bus padaroma nusikalstama veika, didėja eksponentiniu greičiu.

be decided by fake news“ įspėja apie poreikį rimtai vertinti galimą *infodemijos* reikšmę demokratinėms rinkimams. Brukingso instituto ataskaitoje matoma grėsmė dėl įtakos ne tik atskirų politikų rinkimų kampanijai, bet ir dėl galimo mėginimo sukelti visuomenės nepasitikėjimą pačiomis valstybės institucijomis. Tarkime, nuteikti visuomenę, kad ji nepasitiktų Sveikatos apsaugos ministerijos rekomendacijomis dėl pandemijos, ar pakirsti pasitikėjimą saugumo žinybomis. Pavyzdžių jau yra: Gabono valstybėje armija bandė sukelti perversmą suklastojusi įrašą, kuriame valstybės prezidentas tariamai praneša apie negalėjimą vykdyti savo pareigų dėl sunkios sveikatos būklės. Belgijoje politinė grupė suklastojo ministro pirminko pranešimą, kuriame tariamai skelbiama apie aplinkosaugos žalos

tacijai, eliminuoti konkurentus iš viešųjų pirkimų konkurso.

Kasacinio teismo praktika įrodymų tyrimo ir vertinimo klausimais yra išplėtotą ir nuoseklią: įrodymų vertinimas pagal CPK 185 str. reiškia, jog bet kokios informacijos įrodomąją vertę nustato teismas pagal vidinį savo įsitikinimą, pagrįstą visapusišku ir objektyviu aplinkybių, kurios buvo įrodinėjamos proceso metu, išnagrinėjimu. Vienas pagrindinių tokios praktikos akcentų – teismo „vidinis“ įsitikinimas dėl egzistuojančių įrodymų. Ir nors praktika išklausyti garso ar peržiūrėti vaizdo įrašą posėdžių salėje yra įprasta ir dažniausiai užtenka tik teisėjų kompetencijos, ateityje vis dažniau gali tapti pasitelkti ekspertus. Jų užduotis būtų ne tik nustatyti įrašė matomo asmens tapatybę, pinigų perdavimo faktą ar ▶

► kitą realų veiksmą, bet ir apskritai patvirtinti, ar byloje pateikti garso ir vaizdo įrašai, kaip skaitmeniniai įrodymai, yra tikri.

Techninės galimybės leidžia itin tiksliai suklustoti tai, ką matome ar girdime, todėl bylos dalyvių įrodymų išklausymas ar peržiūra gali tapti iš esmės nebereikšminga. Žmonės tiesiog bus nepajėgūs identifikuoti, ar tai, ką jie mato ir girdi, yra tikra. Autentiškumui nustatyti galbūt teks naudoti specialią įrangą, kuri sugebės atsekti vadinamąjį skaitmeninį piršto atspaudą ar kitą žymenį, išduodantį klastojimo faktą. Apie tokios autentifikavimo sistemos, naudojančios skaitmeninius pirštų atspaudus, sukūrimą pranešė „Microsoft“. Visgi, skeptikų nuomone, panašiai kaip ir su kompiuteriniais virusais ar biologiniais ginklais, „DeepFake“ grėsmė nuo šiol visada bus šalia. Pasak Pietų Kalifornijos universiteto profesoriaus Hao Li, „bet kokia „DeepFake“ aptikimo technologija veiks tik tam tikrą laiką. Tam tikru momentu vėl nebus galimybės aptikti DI sukurtus padirbinius, tad reikės naujų sprendimų“ („Deepfake detection algorithms will never be enough“, *The Verge*, 2019).

Tai pripažinus, kyla didelė rizika, kad reikšmingose bylose gali būti pateikti skaitmeniniai įrodymai, kurių teisingumą įrodyti būtų itin sudėtinga ar net neįmanoma. Tai iš esmės paneigtų galimybę teisingai spręsti bylą tuomet, kai asmens kaltė ar nekaltumas yra grindžiamas tik šiais skaitmeniniais įrodymais, pavyzdžiui, sprendžiant garsaus Rusijos politiko Boriso Nemcovo nužudymo bylą ant tilto. Be to, rizikingi tampa atvejai, kai bandoma nuotoliniuose teismo posėdžiuose dalyvauti kaip tariamam ieškovui, atsakovui, advokatai, ekspertui ar kitam svarbiam proceso dalyviui. Nenustačius tokio su „DeepFake“ technologija sukurtą „sintetinio“ asmens, nusikaltėliai galėtų prašyti teismo atsiimti ieškinį, pateikti melagingus liudijimus ar ekspertinę išvadą, pa-

Bučinys ar suklustota realybė?

Kyla didelė rizika, kad reikšmingose bylose gali būti pateikti skaitmeniniai įrodymai, kurių teisingumą įrodyti būtų itin sudėtinga ar net neįmanoma.

naikinti kaltinimus ar atlikti kitus neteisėtus veiksmus, kurie galėtų nulemti bylos baigtį.

Kaip pasiruošti naujiems iššūkiams?

Gyvenamajame laike, kai aplinkybės ir itin greita technologinė plėtra verčia kiekvieną teisės profesionalą mokytis naujų įgūdžių. Tik suvokdami naujų technologijų panaudojimo galimybes advokato darbe ir rizikas bei jų valdymą galėsime užtikrinti tinkamą atstovavimą klientams teismuose, gebėjimą konsultuoti ir užtikrinti tinkamą teisių gynybą.

Aprašytosios rizikos turėtų būti paskata teisėjams, prokurorams ir antstoliams įsivertinti turimas priemones, leidžiančias rizikas eliminuoti ar sumažinti. Galbūt tokioms rizikoms suvaldyti reikalingas net naujas įstatyminis reguliavimas, kuris pakoreguotų teisme naudojamų elektroninių įrodymų bei asmenų autentifikavimo nuotoliniu būdu saugumo taisykles.

Šios taisyklės galėtų remtis ES balotosios knygos dėl DI idėja vertinti rizikas per dvi kategorijas: „kritinį sektorių“ ir „kritinį naudojimą“. Kitaip sakant, įvertinti, kur elektroninių įrodymų panaudojimas ar nuotolinis asmenų autentifikavimas galėtų kelti daugiausia grėsmės teisingai bylos baigčiai.

Taigi technologinė plėtra neabejotinai paliečia ir teisės sferą. Tiek advokatai, tiek ir visa teismų sistema turi atitinkamai reaguoti ir prisitaikyti prie naujų rizikų, kartu išnaudoti naujas galimybes dirbti greičiau, įdomiau ir patogiau, taip pat atrasti naujų teisės sferų, kurias mums atneša „DeepFake“, „smart“ susitarimai, *blockchain*ai ir apskritai technologijos.

Gebėjimas prisitaikyti prie besikeičiančių aplinkybių gali būti vienas advokato veiklos garantų, leidžiančių toliau sėkmingai teikti teisines paslaugas ateities verslui. Technologijos turi tapti įprasta kiekvieno advokato kasdienės veiklos dalimi. ■

Savinijus KATAUSKAS

1936 m. kovo 2 d. Klaipėdoje – 2020 m. lapkričio 23 d. Vilniuje

**Lietuvos teisininkas, advokatas, grafikas,
dailininkas ekslibristas, rankininkas, Lietuvos
advokatūros Garbės ženklų kavalierius**

A. a. Savinijus Katauskas – išskirtinė asmenybė, kuri ateities kartai apie save primins nuveiktais ir paliktais darbais. Tai ryškus savo kartos atstovas – advokatas, grafikas, dailininkas, ekslibristas, plakatų, medalių, ženklelių sportine tematika, atvirukų, įvairių iliustracijų autorius, Lietuvos advokatūros simbolikos kūrėjas. Šio mūsų bendruomenės nario dėka 1999 m. gimė Lietuvos advokatūros emblemos, simboliai, vėliavos, gairės ir ženklai (ant advokatų mantijos nešiojamo skiriamąjo ženklo ir ženkliuko). Tokių skiriamųjų ženklų neturi daugelio pasaulio valstybių advokatai.

Česlovo Okinčico, Lietuvos advokatūros Garbės ženklų kavalieriaus, buvusio a. a. Savinijaus Katausko mokinio, prisiminimai

Su a. a. Savinijumi Katausku susipažinau 1982 m., kai atėjau dirbti kaip stažuotojas į Vilniaus miesto 1-ąją juridinę konsultaciją. Jis buvo mano mokytojas. Patekau į „labai teisingas rankas“. Jis turėjo labai daug ne tik teisinių, bet ir pasaulietinių žinių. Profesijos amato pradėjo mokyti aiškindamas, kas yra advokatas, kokia šios profesijos misija, kokiomis savybėmis turi pasižymėti geri advokatai, koks turi būti požiūris į žmogų, klientą. Jis buvo labai atviras, nuoširdus žmogus. Žmogus, kuris gyveno visu kūnu ir siela. Išsiskyrė iš kitų advokatų. Stebėdavau jį tiek kasdienėje veikloje, tiek teismo salėje, kaip jis dirba, atstovauja žmogui. Norėjau būti panašus į jį. Net savo darbe kartais naudodavau jo įsimintinas, išskirtines frazes, kurios

man imponavo. Jis mane mokė taip, kad būčiau tam tikros srities lyderiu. Tuo metu jis mane nukreipė į nišinę teisės sritį, kurioje ir pradėjau specializuotis.

Mes su Savinijumi draugavome ir šeimomis. Teko su jo šeima susipažinti, kai dar pats nebuvo sukūręs šeimos. Tad mačiau iš arti, koks jis yra šeimoje, kaip jis mylėjo žmoną Nijolę, savo vaikus. Jis man buvo pavyzdys, kuriant ir savo šeimą.

A. a. Savinijus Katauskas buvo aukštos kultūros žmogus, kuriam teisė buvo viskas. Jis ją gyveno, o savo susidomėjimą šia profesija perdavė ir vaikams. Vaikai pasirinko advokato kelią.

Taip pat jis buvo aistringas dailininkas, ekslibristų kūrėjas. Vieną dieną labai mane nustebino, padovanojęs man asmeniškai skirtą ekslibristą. Taip pat išsaugosiu ir jo dovanotą Lietuvos advokatūros ženklą, pasirašytą paties autoriaus.

Jis pragyveno labai gražų gyvenimą, paliko daug pėdsakų. Tai ir vaikai, jo mokiniai, jo kūriniai, ekslibristai, Lietuvos advokatūros simbolika, kurią naudoja visi Lietuvos advokatai. Tad jis išėjo labai ramiai. Ir, esu įsitikinęs, iš viršaus stebės ir palaikys, džiaugsis visais Lietuvos advokatūros pasiekimais, ginant bei saugant žmogaus teises ir laisves, būnant viena pagrindinių teisinės sistemos dalių.

Saulės ir Eglės Katauskaičių, dukrų, advokačių, prisiminimai

Tėtis pats niekada manęs neskaito būti advokate, tačiau būdama 5-erių darželyje į klausimą, kuo būsiu užaugusi, atsakiau, kad būsiu advokate. Pati pasirinkau šią profesiją, o tėtis palaikė pasirinkimą.

Inteligentiškas, pagarbus, atidus ir išmintingas. Gerbė savo profesiją ir kolegas, klientus. Savo pavyzdžiu ir elgesiu primindavo, kad reprezentuojame ne tik save, savo kontorą, bet ir advokato profesiją apskritai.

Tėtis visada buvo dėmesingas klientui. Klientai ateidavo padėkoti už pagalbą, nes tėtis daug laiko skirdavo jų problemoms spręsti ir dažnai tai darydavo neatlygintinai. Niekada nežiūrėjo į kliento problemą formaliai. Stengėsi išklausti, patarti. Tėtis visada skatindavo neatsisakyti ištieti pagalbos rankos negalintiems susimokėti už paslaugas. Dažnai pats teikė *pro bono* paslaugas ir skatino mus tai daryti.

Tėtis turėjo puikų humoro jausmą. Gebėjimas pasakoti istorijas sukaustydavo ne vieną klausytoją kelioms valandoms. Žavėjo raginimas ieškoti kūrybingo priėjimo prie sudėtingų bylų. Buvo kūrybiškas gyvenime ir profesijoje.

Dariaus Katausko, sūnaus, advokato, prisiminimai

Tėtį prisimename visada pozityviai ir optimistiškai nusiteikę. Jo požiūris į advokato darbą buvo labai atsakingas ir esminiais klausimais jis visada turėjo nepalaužiamas nuostatas.

Jis kiekvienos naujos bylos ar užduoties viziją matydavo per menininko prizmę, nors pradžioje tai atrodydavo gan keistai, bet pasibaigus bylai suprasdavome, kad tai buvo teisingiausias sprendimas. Toks jo požiūris smarkiai sumažindavo profesinę įtampą ir suteikdavo jo darbui kažkokios mistinės elegancijos ir lengvumo. Gal tai ir lėmė, kad mes, visi trys jo vaikai, pasirinkome advokato profesiją.

Jis visada pabrėždavo, kad prieš pradėdant naują bylą pirmiausia reikia apsaugoti save nuo kliento ir tik tada imtis tvarkyti jo reikalus. O kalbant teisme, norint nesiblaškyti, svarbiausia žinoti, kuo pradėti kalbą ir kuo ją baigti.

Visada pasitempęs, elegantiškas, geros nuotaikos ir pilnas originalių idėjų. Toks jis liks mūsų atmintyje.

Apie pasitikėjimą ir žmogaus teises

Lietuvos advokatūros užsakymu „Spinter tyrimai“ atliko Lietuvos gyventojų apklausą, kurioje prašė įvertinti teisėsaugos pareigūnus ir institucijas. Tyrimo metu visoje Lietuvoje buvo apklausta 1013 respondentų. Pateikiame apklausos rezultatus.

■ Lietuvos gyventojai labiausiai linkę pasitikėti policininkais ir notariais. Dėl daugumos kitų profesijų atstovų gyventojai neturi tvirtos nuomonės – jie linkę nei pasitikėti, nei nepasitikėti advokatais, FNTT, VSD ar STT pareigūnais, prokurorais, teisėjais ar antstoliais (žr. 1 grafiką).

Keturi iš dešimties (41 proc.) apklausos dalyvių per pastaruosius 3 metus yra susidūrę su policininkais. 27 proc. respondentų per minėtą laikotarpį yra turėję patirties su notariais (palyginti su 2019 m., padidėjo nuo 23 proc.), 17 proc. – su advokatais (palyginti su 2019 m., padidėjo nuo 14 proc.), po 12 proc. – su antstoliais ir teisėjais (palyginti su 2019 m., padidėjo nuo 9 proc.). Mažiau Lietuvos gyventojų yra susidūrę su prokurorais (6 proc.), VSD ar FNTT pareigūnais (3 proc.), STT pareigūnais (2 proc.).

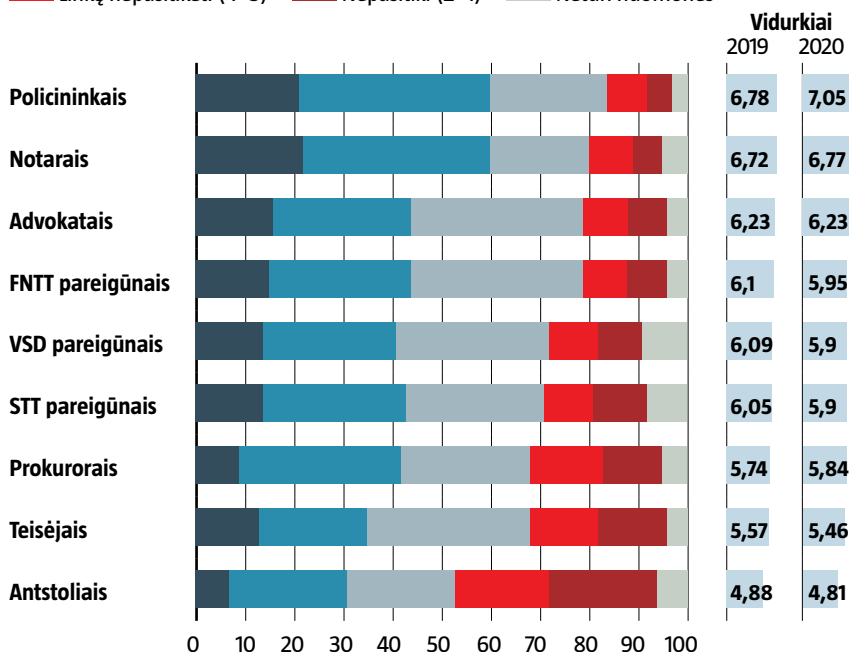
Asmenys, kurie per pastaruosius 3 metus yra susidūrę su prokurorais ir STT pareigūnais, jais pasitiki mažiau (vertinimo vidurkis atitinkamai 5,02 ir 5,29) nei asmenys, kuriems su minėtų profesijų atstovais neteko susidurti (vertinimo vidurkis atitinkamai 5,74 ir 6,05).

Pasitikėjimo deficitas

Kiek jūs pasitikite šių profesijų atstovais? Įvertinkite skalėje nuo 1 iki 10, kur 1 reiškia „visiškai nepasitikiu“, 10 – „visiškai pasitikiu“ (proc.)

N = 1013 (2020 m.) N = 1009 (2019 m.)

■ Pasitiki (10–9) ■ Linkę pasitikėti (8–7) ■ Nei pasitiki, nei nepasitiki (6–5)
■ Linkę nepasitikėti (4–3) ■ Nepasitiki (2–1) ■ Neturi nuomonės

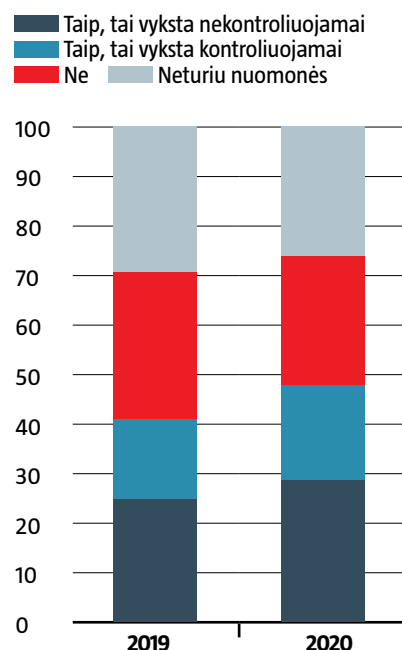

■ 48 proc. apklausos dalyvių mano, kad teisėsaugos institucijos seka jų elektroninį susirašinėjimą ar klausosi pokalbių (žr. 2 grafiką). Nuomonės, kad teisėsaugos institucijos nekontroliuojamai seka jų elektroninį susirašinėjimą ar klausosi pokalbių, dažniau laikosi vyrai ir mažesnių miestų gyventojai. Manantys, kad seka ir klausosi, tačiau kontroliuojamai, dažniau įvardijo aukščiausio išsilavinimo ir didžiausių pajamų grupės atstovai.

Alio, alio...

2

Kaip manote, ar teisėsaugos institucijos seka jūsų elektroninį susirašinėjimą (e. paštą, „Viber“, „WhatsApp“, „Messenger“, SMS ir t. t.), ar klausosi pokalbių? (proc.)

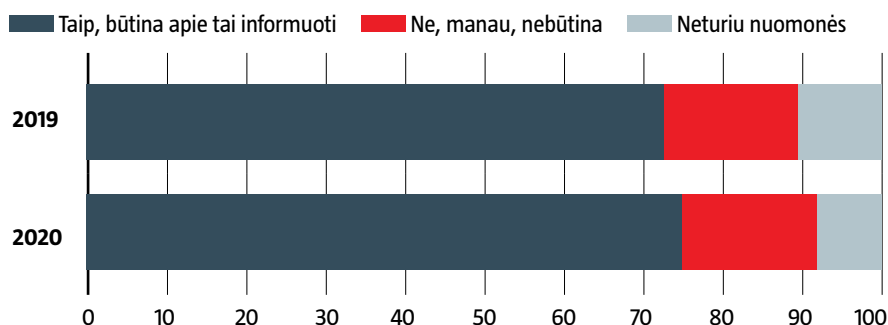

■ Dauguma (75 proc.) apklaustųjų mano, kad asmuo privalo būti informuotas apie tai, kad jo pokalbių buvo klausomasi, tikrinamas elektroninis susirašinėjimas, po to, kai tokie teisėtvarkos pareigūnų veiksmai yra baigti (žr. 3 grafiką). Nuomonės, kad būtina apie tai informuoti, dažniau laikosi aukščiausio išsilavinimo respondentai, mažesnių miestų ir kaimo vietovių gyventojai.

Teisė žinoti

3

Ar asmuo privalo būti informuotas apie tai, kad jo pokalbių buvo klausomasi, tikrinamas elektroninis susirašinėjimas, po to, kai tokie teisėtvarkos pareigūnų veiksmai yra baigti?

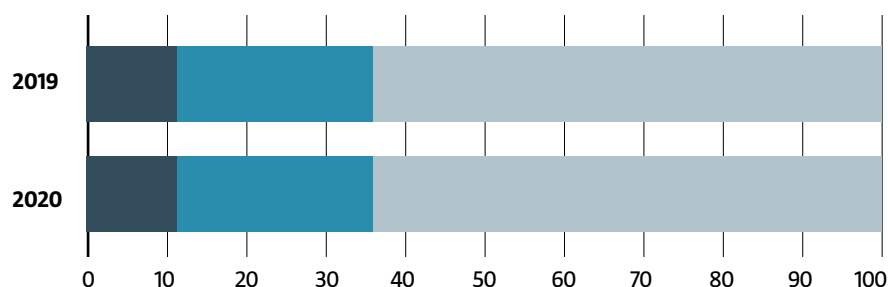
■ Dauguma respondentų mano, kad esant įsivaizduojamai situacijai, kai jam yra pateikti įtarimai, tačiau teismo nuosprendis dar nepriimtas, visuomenei neturėtų būti atskleista jų asmenybė, įtarimų turinys, vardas ir pavardė, einamos pareigos, šeiminių padėtis, atvaizdas ir pan., remiantis tuo, kad visuomenės teisė žinoti yra svarbiausia (žr. 4 grafiką). Nuomonės, kad visuomenės teisė žinoti yra svarbiausia, dažniau laikosi vyrai ir mažesnių miestų gyventojai. Nuomonės, jog tai dar tik įtarimų stadija ir nekaltumo prezumpcija yra svarbiausia, dažniau laikosi moterys, aukščiausio išsilavinimo respondentai.

Netark žmogaus vardo be reikalo

4

Įsivaizduokite, kad jums pateikti įtarimai (pavyzdžiui, smurtas, šmeižtas, korupcija ar kt.), tačiau teismo nuosprendis dar nepriimtas. Kaip manote, ar visuomenei turi būti atskleista jūsų asmenybė, įtarimų turinys, vardas ir pavardė, einamos pareigos, šeiminių padėtis, atvaizdas ir pan.?

■ Taip, nes visuomenės teisė žinoti yra svarbiausia
 ■ Taip, bet turi būti atskleistas tik pats įtarimo faktas, be asmens identifikavimo
 ■ Ne, nes tai tik įtarimų stadija ir nekaltumo prezumpcija yra svarbiausia

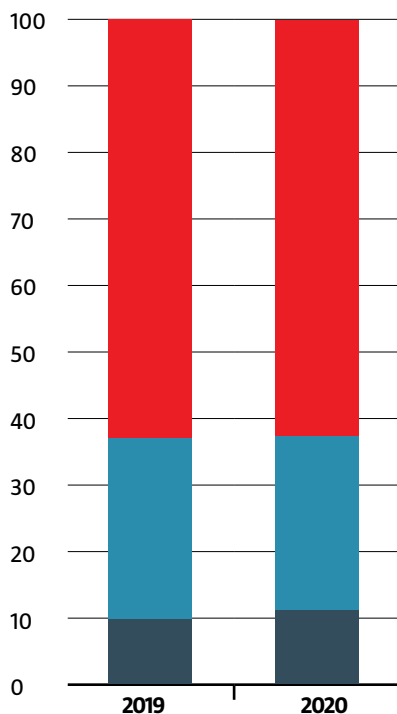
■ Panašios nuomonės visuomenė laikosi ir apie informacijos skelbimą įtarimus pateikus kitam asmeniui. Vos 11 proc. apklausos dalyvių vertindami įsivaizduojamą situaciją, kai kitam asmeniui yra pateikti įtarimai, tačiau teismo nuosprendis dar nepriimtas, laikosi nuomonės, jog visuomenei turėtų būti atskleista visa jų asmeninė informacija, nes visuomenės teisė žinoti yra svarbiausia (žr. 5 grafiką). Nuomonės, jog turi būti atskleistas tik pats įtarimo faktas, neidentifikuojant asmens, dažniau laikosi mažesnių miestų gyventojai. Nuomonės, jog tai dar tik įtarimų stadija ir nekaltumo prezumpcija yra svarbiausia, dažniau laikosi moterys, aukščiausio išsilavinimo respondentai.

Svetimas skausmas būna

5

Įsivaizduokite, kad įtarimai pateikti ne jums, o kitam asmeniui. Kaip manote, ar visuomenei turi būti atskleista informacija apie jį: asmenybė, įtarimų turinys, vardas ir pavardė, einamos pareigos, šeimninė padėtis, atvaizdas ir pan.? (proc.)

■ Taip, nes visuomenės teisė žinoti yra svarbiausia
 ■ Taip, bet turi būti atskleistas tik pats įtarimo faktas, be asmens identifikavimo
 ■ Ne, nes tai tik įtarimų stadija ir nekaltumo prezumpcija yra svarbiausia

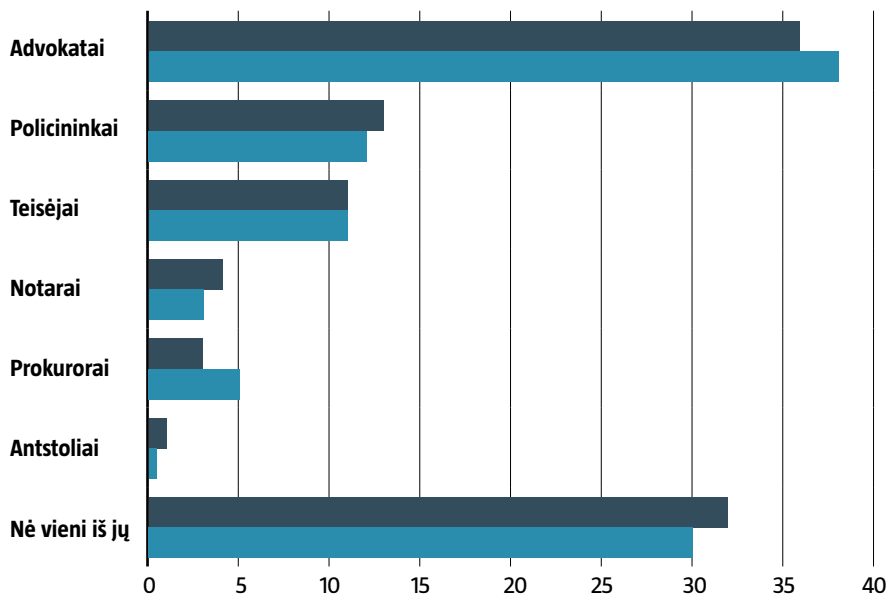
■ Daugiausia respondentų mano, kad advokatai labiausiai gina žmogaus teises. Rečiausiai buvo įvardyti notari, prokurorai ir antstoliai (žr. 6 grafiką). Advokatus dažniau įvardijo moterys, 18–35 metų respondentai.

Mano gynėjas

6

Kas, jūsų nuomone, labiausiai gina žmogaus teises?

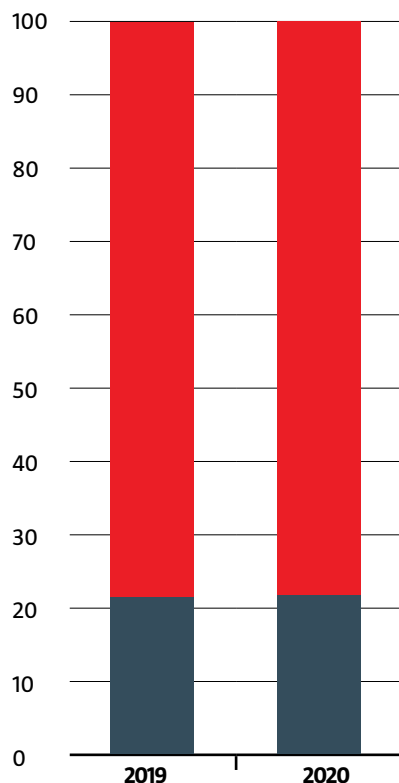
■ 2019 m. ■ 2020 m.

Saugok kaip savo akį

Ar sutiktumėte, kad jūsų ir jūsų advokato bendravimo turinys būtų perduodamas teisėsaugos institucijoms? (proc.)

■ Taip, sutikčiau
■ Ne, nesutikčiau

■ 24 proc. Lietuvos gyventojų teko naudotis advokato paslaugomis (2 proc. – reguliariai, 22 proc. – 1–2 kartus). 76 proc. neteko (10 proc. neteko, nors toks poreikis yra, 66 proc. neteko, nes nebuvo poreikio). Advokatų teikiamų paslaugų kokybės vertinimo vidurkis 7,03.

Kliento paslapties neatskleidimas (vertinimo vidurkis – 7,7) dažniausiai priskiriamas advokato veiklos principams. Antroje vietoje – lojalumas klientui (7,52), trečioje – advokato veiklos teisėtumas (7,46). Atitinkamai rečiau įvardijamas nepriekaištingas elgesys (7,37), advokato veiklos nepriklausomumas (7,17) ir advokatų sąžininga tarpusavio konkurencija (7,06).

Penktadalis tyrimo dalyvių sutiktų, kad jų ir jų advokato bendravimo turinys būtų perduodamas teisėsaugos institucijoms. Dauguma laikosi priešingos nuomonės (žr. 7 grafiką).

■ Apklausti Lietuvos gyventojai dažniau linkę sutikti, jog Lietuvoje asmenims yra tinkamai užtikrinama teisė į advokatą (vertinimo vidurkis – 6,47).

Dažniausiai į advokatą respondentai kreiptųsi kilus bet kokiame teisiniame ginčui dar ikiteisminiame ginčo nagrinėjimo etape (48 proc.). Antroje vietoje – kilus bet kokiame teisiniame ginčui, pvz., civiliniam, administraciniam, kai byla pasiektų teismą (43 proc.). 37 proc. kreiptųsi į advokatą, kai reiktų patarimų teisės klausimais (palyginti su 2018 m., padidėjo nuo 32 proc.), dar 32 proc. – tik baudžiamojoje byloje (palyginti su 2018 m., padidėjo nuo 26 proc.).

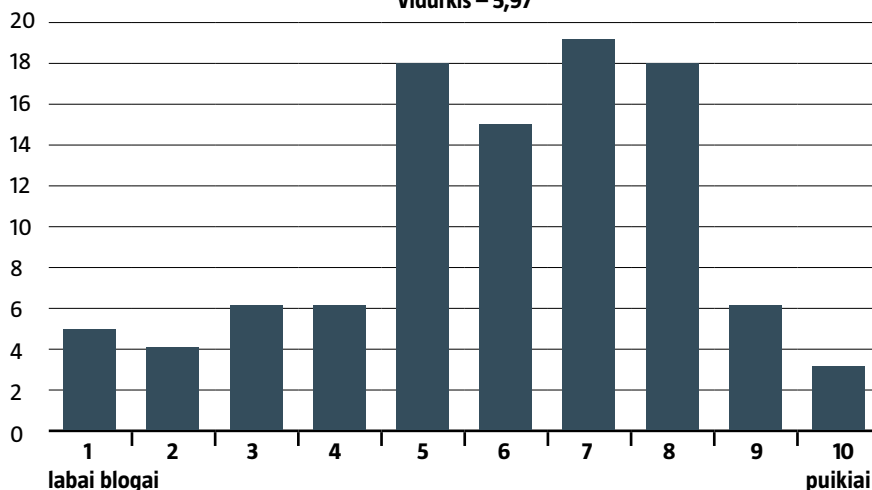
Auga Advokatūros funkcijų suvokimas – daugiau nei pusė (55 proc., palyginti su 2018 m., reikšmingai išaugo nuo 45 proc.) apklaustųjų mano, kad Lietuvos advokatūra – tai asociacija, vienijanti Lietuvos advokatus, besirūpinanti advokatų interesais, etika, skundų nagrinėjimu. Penktadalis (20 proc., palyginti su 2018 m., sumažėjo nuo 32 proc.) mano, kad tai valstybės institucija, prižiūrinti Lietuvos advokatus ir teisininkus. 11 proc. mano, kad tai įmonė, kurioje dirba advokatai (sumažėjo nuo 15 proc.).

Teisės į teisingą teismą užtikrinimo Lietuvoje asmenims vertinimas yra 5,97 balo pagal dešimties balų skalę (žr. 8 grafiką).

Ne paskutinis, bet teismas

Kaip Lietuvoje asmenims užtikrinama teisė į teisingą teismą?

Vidurkis – 5,97

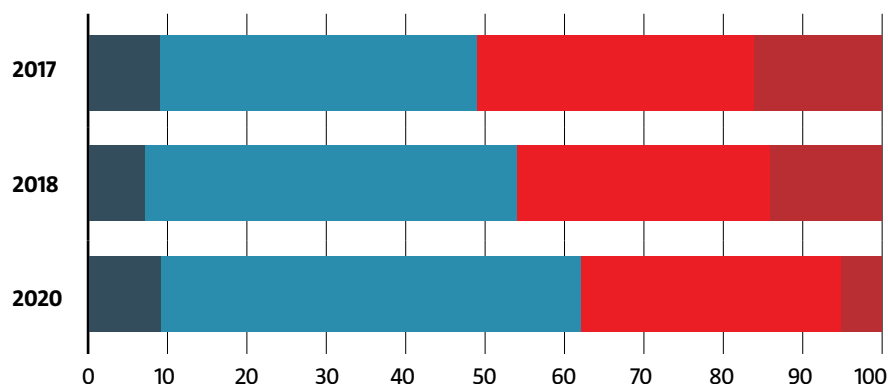

■ Lietuvos gyventojai mano, kad šalyje žmogaus teisės užtikrinamos (žr. 9 grafiką). Nuosaikesnį pritarimą dažniau išreiškė moterys, aukščiausio išsilavinimo atstovai ir kaimo vietovių gyventojai.

Žmogus – svarbiausia

Ar, jūsų nuomone, Lietuvoje užtikrinamos žmogaus teisės?

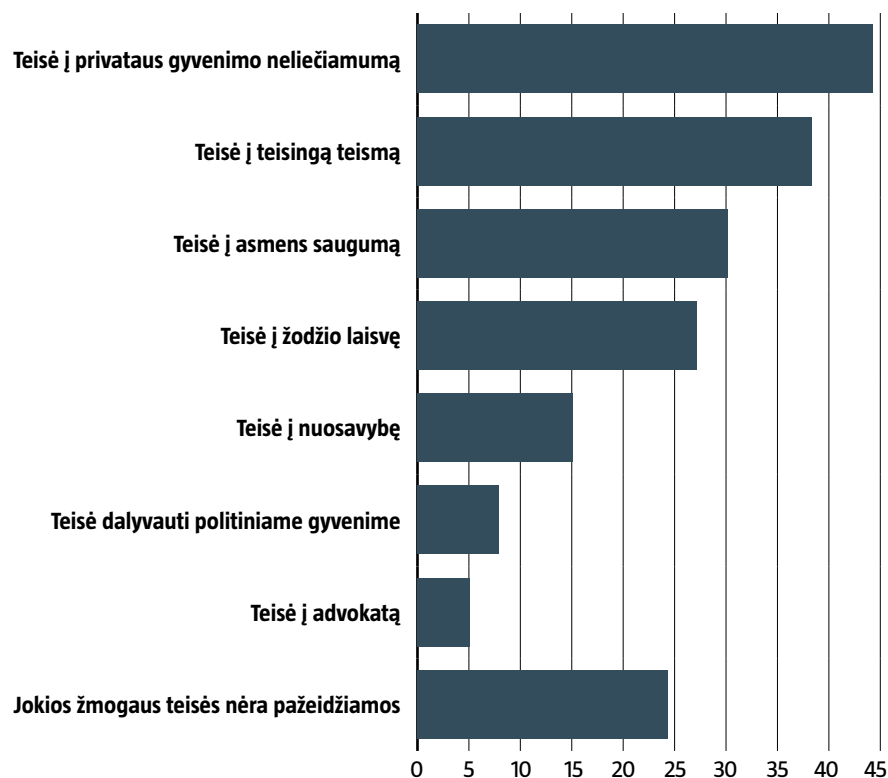
■ Taip ■ Greičiau taip ■ Greičiau ne ■ Ne

■ Daugiausia respondentų mano, kad labiausiai pažeidžiama žmogaus teisė – teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą. Antroje vietoje – teisė į teisingą teismą, trečioje – teisė į asmens saugumą, ketvirtoje – teisė į žodžio laisvę (žr. 10 grafiką). Teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą dažniau įvardijo vyrai, aukščiausio išsilavinimo respondentai ir mažesnių miestų bei kaimo vietovių gyventojai. Teisę į asmens saugumą – aukščiausio išsilavinimo grupės atstovai.

Čia mano kiemas

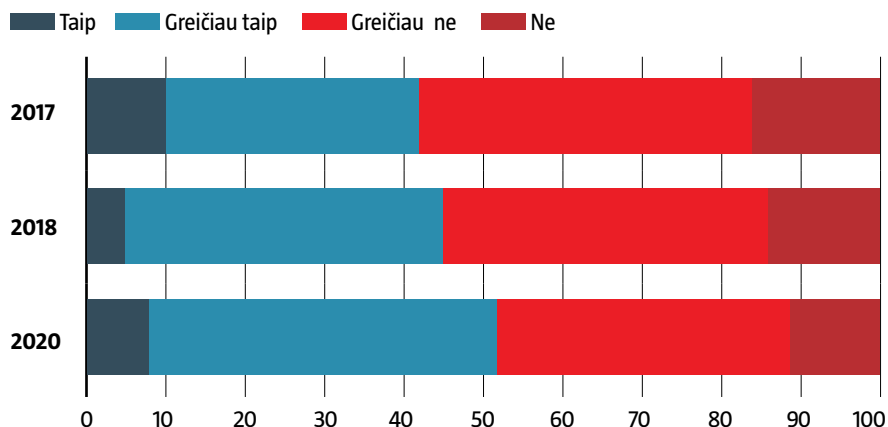
Jūsų manymu, kokios žmogaus teisės yra labiausiai pažeidžiamos? (proc.)

■ Daugiau nei pusė apklaustųjų pritaria teiginiui, jog Lietuvoje užtikrinama asmenų lygybė prieš įstatymą (žr. 11 grafiką). Nuomonės, kad asmenų lygybė prieš įstatymą Lietuvoje greičiau užtikrinama, dažniau laikosi aukščiausio išsilavinimo grupės atstovai ir didmiesčių gyventojai.

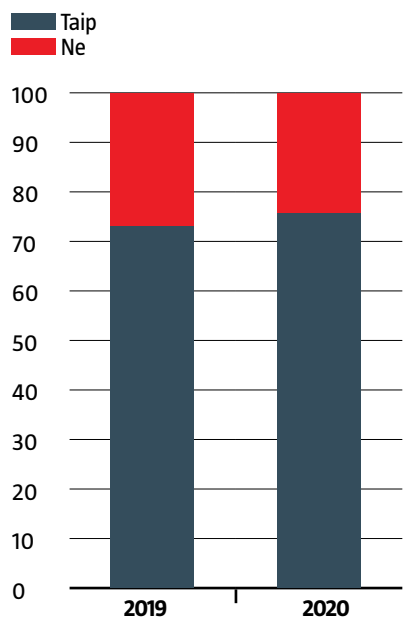
Visi gimsta lygūs

Ar Lietuvoje užtikrinama asmenų lygybė prieš įstatymą? (proc.)

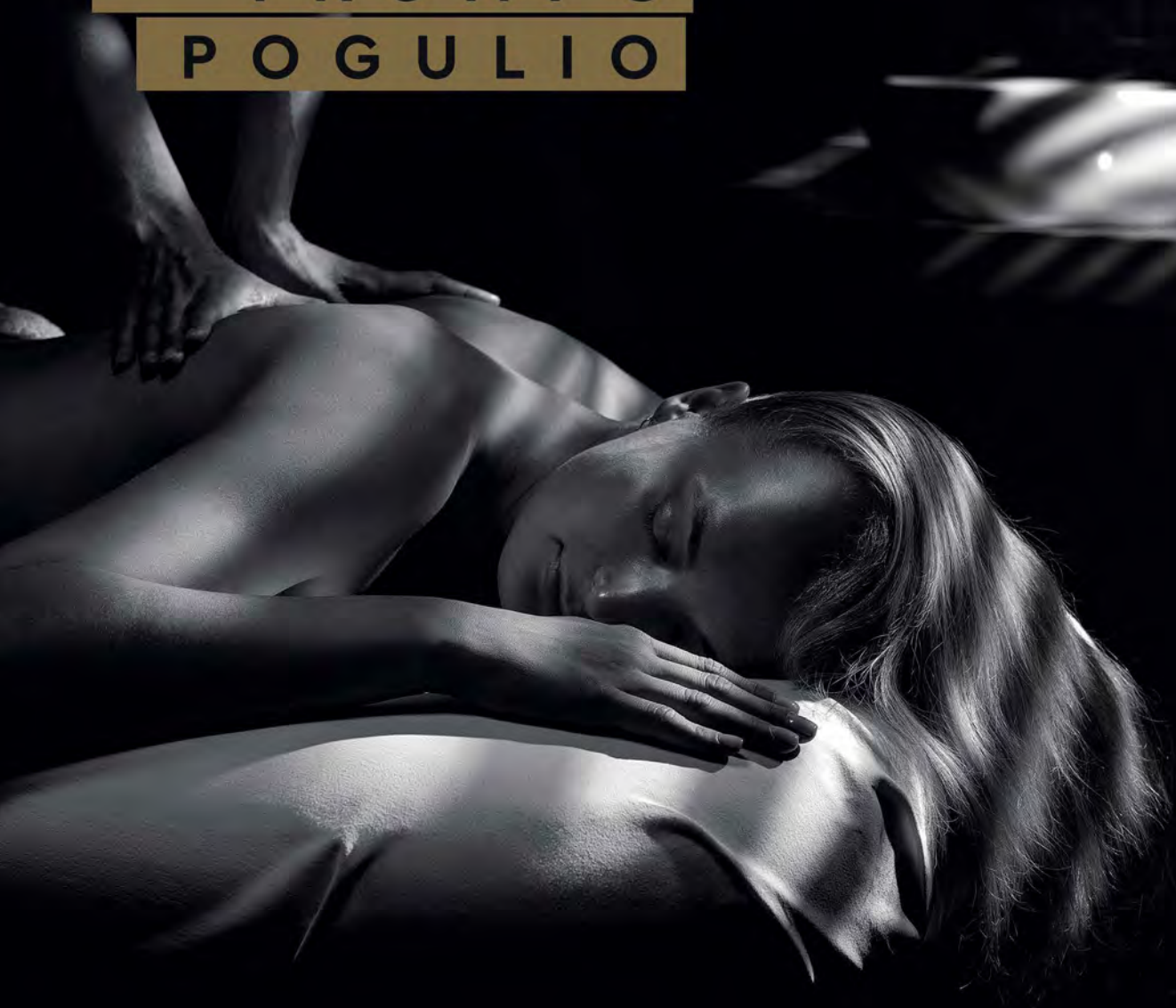
Grandinės ir orumas

Jūsų nuomone, ar demonstratyvus asmens vedimas su antrankiais žiūrovui sustiprina įspūdį, kad asmuo yra kaltas? (proc.)

■ Daugiau nei trys ketvirtadaliai apklausos dalyvių mano, kad demonstratyvus asmens vedimas su antrankiais žiūrovui sustiprina įspūdį, kad asmuo yra kaltas (žr. 12 grafiką). Nuomonės, jog demonstratyvus asmens vedimas su antrankiais žiūrovui sustiprina įspūdį, kad asmuo yra kaltas, dažniau laikosi aukščiausio išsilavinimo respondentai ir mažesnių miestų bei kaimo vietovių gyventojai.

- TRUMPO
POGULIO

- TAIP, JŪSŲ
POILSENYBE

SPAVILNIUS.LT

spaVilnius

Stiklių g. 7A, Vilnius,
Saltoniškių g. 9, PC „Panorama“ ir
www.deribasjewellery.lt